

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vývoj pravidel etikety v divadelním prostředí
na přelomu 20. a 21. století**

Jitka Götzová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Vývoj pravidel etikety v divadelním prostředí
na přelomu 20. a 21. století**

Jitka Götzová

Vedoucí práce:

PhDr. Lada Hanzelínová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019 .....

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Ladě Hanzelínové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, vstřícnost a čas, který mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala. Poděkování patří i mé dceři, rodině a přátelům za podporu, kterou mi nejen po dobu studia poskytovali.

Dále bych ráda poděkovala hercům a pracovníkům divadel, kteří mi ochotně vyplnili dotazníky k praktické části bakalářské práce.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 SPOLEČENSKÉ CHOVÁNÍ	2
2.1 Autoři a knihy v průběhu 20. a 21. století	3
2.2 Pojmy používané ve společenském styku	7
2.2.1 Společenské chování slovy odborníků	7
2.2.2 Společenská výchova	12
2.2.3 Etiketa.....	14
3 DIVADLO.....	16
3.1 Návštěva klasického, kamenného divadla.....	18
3.1.1 Zakoupení vstupenky, příchod do divadla	18
3.1.2 V šatně	20
3.1.3 Divadelní program	22
3.1.4 V hledišti, v lóžích.....	23
3.1.5 V hledišti, průběh přestavení	26
3.1.6 O potlesku, květinách	29
3.1.7 Vhodné společenské oblečení.....	31
3.2 Divadlo mimo historické budovy, venkovní divadlo	41
3.3 Společenské desatero	43
4 PRAKTICKÁ ČÁST – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	44
4.1 Charakteristika výzkumného šetření.....	44
4.2 Výsledky výzkumu a jeho zpracování: Pravidla etikety v divadelním prostředí – diváci	45

4.3. Výsledky výzkumu a jeho zpracování: Pravidla etikety v divadelním prostředí – zaměstnanci divadel	50
5 SHRUTÍ A ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	55
5.1 Shrnutí a zhodnocení výsledků dotazníku pro diváky.....	55
5.2 Shrnutí a zhodnocení výsledků dotazníku pro pracovníky divadel	56
5.3 Shrnutí dotazníků pro diváky a zaměstnance divadel, porovnání teorie a praxe.....	57
6 ZÁVĚR	58
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	59
7.1 Tištěné zdroje.....	59
7.2 Elektronické zdroje	60
8 RESUMÉ	63
9 PŘÍLOHY	I

1 ÚVOD

Hlavním tématem této bakalářské práce je vývoj pravidel etikety v divadelním prostředí na přelomu 20. a 21. století. Existují normy a pravidla společenského chování, které je vhodné dodržovat a řídit se jimi nejen v běžném životě, také v pracovním styku, chování doma s rodinou, při stolování, cestování a samozřejmě při společenských událostech.

Cílem bakalářské práce je popsat a porovnat vývoj pravidel etikety se zaměřením na české prostředí od 20. století do současnosti na příkladu divadelního prostředí.

Ve své bakalářské práci prostuduji a porovnáám názory autorů, kteří se zabývali tématem slušného chování, společenských způsobů, etiketou ve společnosti, se zaměřením na divadelní oblast v období 20. a 21. století. Zaznamenám a popíši proměnu v etiketě českého divadelního prostředí, kterou jsme schopni takto s odstupem času zachytit. A v praktické části práce zmapuji povědomí diváků o českém divadelním prostředí a správném společenském chování. Stejně tak zaznamenám a zhodnotím názory opačné strany, té, která divákům nevšední kulturní společenské zážitky zprostředkovává, zaměstnanců divadel.

První část práce bude věnována tématu slušného chování, společenského chování, etikety, společenské výchovy a názorům jednotlivých autorů, kteří se v průběhu posledního století až do současnosti těmto tématům věnovali a věnují.

Obsahem další části práce bude již přímo divadelní prostředí. Vznik samotného divadla, názory autorů zabývajících se tématem společenského chování a způsoby chování v divadelním prostředí od začátku minulého století do současnosti. Popíši konkrétní situace, se kterými se divák obvykle v divadle setkává a jak se správně chovat v tomto prostředí. Jaké změny se objevují v popisovaném prostředí a jak mnohé, zažité věci přetrvávají a jsou symbolem úcty člověka k životu a společnosti.

Třetí, praktická část bakalářské práce bude zaměřena zejména na rozbor a vyhodnocení dotazníků, které byly respondentům distribuovány v rámci přípravy bakalářské práce. Dotazníky měly za cíl zjistit povědomí českého diváka o správném chování v divadelním prostředí. První část bude věnována dotazníkům pro diváky a budou zde uvedeny a zhodnoceny názory respondentů, kteří se zapojili do dotazníkového šetření. V druhé praktické části bakalářské práce budou zjišťovány a následně hodnoceny názory pracovníků divadel na téma etiketa a společenské chování v divadelním prostředí. V závěru dotazníkového šetření bude popsán zjištěný stav a názory respondentů a celkové zhodnocení jednotlivých dotazníků.

V samém závěru bakalářské práce pak budou zhodnoceny výsledky z teoretické i praktické části práce.

2 SPOLEČENSKÉ CHOVÁNÍ

Slušné a kultivované chování, společenské způsoby, etiketa, společnost, společenské mravy, společenský kodex, jsou slova mnohokrát lidmi použita, používána, zažitá i skloňovaná. Přesto, že jsou slova tak známá, ne vždy, se ale lidé chovají tak jak by měli, i když vědí, co slova znamenají.

Kultura ve smyslu zábavy se stala neoddělitelnou a významnou součástí lidského vyspělého světa. Pro mnohé lidi je zábavou a radostí, pro mnohé povinností, někteří zůstávají tímto druhem zábavy nedotčeni. Avšak každý člověk se jistě setkal s nějakým typem kultury a zábavy. Kulturních zážitků nabízí dnešní doba k výběru z velkého množství, přes různé výstavy, vernisáže, plesy, kina, koncertní představení, a je jistě velmi významnou kulturní a společenskou událostí návštěva divadla. Kulturní zážitky získané návštěvou divadla mají mnohaletou tradici. Pro velké množství lidí je návštěva divadla prestižní záležitostí. Někteří lidé přicházejí do divadel, na koncerty, pro nalezení zábavy a uvolnění, rozptýlení. Jsou i diváci, kteří si vybírají představení podle žánru, hereckého a pěveckého obsazení. Jiní diváci hledají v divadelních hrách politické podtexty. Každý návštěvník divadla přichází do divadla z jiného důvodu, s trochu jiným cílem. Jedním z nejdůležitějších a nejčastějších motivů návštěvníků divadel je odnést si s sebou po návštěvě divadla obohacující umělecký zážitek. A důležitou rolí divadla bylo, je, anebo by mělo být, divákům umělecké zážitky zprostředkovávat. Nejen divadlo, ale i kulturní prostředí obecně, je tak nedílně spjata se společenským chováním a dodržováním společenských pravidel. Minimálně je vhodné se v určitém prostředí společenskými pravidly řídit. A honosné stavby divadel přímo vybízejí své návštěvníky, aby jako poctu krásné stavbě, potažmo úsilí umělců, vynaložili trošku své snahy, vkusu, přiměřeně se společensky oblékli, a v neposlední řadě také společensky chovali.

V současnosti se nabízí k výběru mnoho divadel, jak ve velkých tak i menších městech. Trendem posledních let je velký rozmach divadel ve venkovním prostředí pod širým nebem, například v prostředí hradů, zámků, v parcích, kde historické či přírodní prostředí dotváří kulisu a atmosféru představení. Ale velmi důležitým pro rozvoj a vzrůstající návštěvnost v divadlech je také jejich dostupnost. Nejen doprava autem, kdy pro pořízení auta jsou mnohem příznivější podmínky pro lidi než například před padesáti lety. Ale rozmach během let nastal i v hromadné dopravě, jak železniční tak i autobusové. To je také významným činitelem z hlediska návštěvnosti divadel a jejich dostupnosti. A velice významným je z hlediska dostupnosti pro lidi také to, že mnohé kulturní odbory, jak soukromých firem i státních institucí, svým zaměstnancům zprostředkovávají vstupenky do divadel, nebo jim přispívají finančně na kulturní vyžití. A v neposlední řadě jsou to také pořádané autobusové zájezdy, prostřednictvím společností, z venkovského

prostředí do větších měst, kdy jsou pro lidi, kteří nemají automobil, tyto možnosti zprostředkování kulturního vyžití velkou výhodou. Za zmínku také stojí, že mnoho divadel nabízí zvýhodněné vstupné do divadel pro studenty, seniory, osoby s tělesným postižením a jejich doprovod, nebo také formou abonentek pro pravidelné návštěvníky divadel.

Společenské chování odráží chování celé společnosti. V divadelním prostředí je pak mimořádně zřetelně zachycen obraz společnosti, její společenské a kulturní chování.

Již s rozhodnutím k návštěvě jakéhokoli kulturního zařízení by měl člověk zaměřit pozornost, pokud nemá zažité návyky společenského chování, na to, jaké chování je pro dané prostředí vhodné, jak se ustrojít, aby nepůsobil nepatřičným dojmem. A z toho také plyne, aby si z návštěvy divadla, či jiného kulturního stánku odnesl jen pozitivní dojmy, prožil radost i vzrušení z kulturního zážitku, na které pak může vzpomínat.

Proto je důležité neopomenout i náležitou přípravu. Příprava k návštěvě divadla zahrnuje vše od samotného rozhodnutí k návštěvě divadla a výběru představení, zakoupení vstupenky, výběr vhodného oblečení, chování v šatnách, v hledišti a ostatních prostorách divadel, také chování k ostatním divákům a pracovníkům v divadle a právě zmíněná témata jsou také součástí mé práce v části věnované divadlu.

2.1 Autoři a knihy v průběhu 20. a 21. století

„Slušné chování a společenské způsoby“ jsou tématem knih mnoha autorů. Některé publikace a autoři byli v průběhu času inspirací k dalším, novějším a modernějším zpracováním.

Jedním z prvních autorů z počátku tohoto období, zabývající se tématem společenského chování jsou František Kodým, v knize „*Kniha o slušném chování*“¹ s podtitulem: „*Průvodce společností i životem*“ z roku 1896, a Emil Slušný v knize „*Dvorný společník, spolehlivý průvodce pro dámy i pány společností i životem*“² z roku 1900.

---

¹ KODYM, František. *Kniha o slušném chování: Průvodce společností i životem*. Kramerius [online]. Praha: E. Beaufort, 1896. ISBN nevedeno [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:4f12bb10-8258-11e7-b92d-005056827e51&q=slu%C5%A1n%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD#monograph-page_uuid:47c623b0-8258-11e7-b92d-005056827e51

² SLUŠNÝ, Emil. *Dvorný společník: Spolehlivý průvodce pro dámy i pány společností i životem*. Kramerius[online]. V Telči. Emil Šolc,1900. ISBN nevedeno [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:771b0bb0-9d5d-11e7-a093-005056825209&q=spole%C4%8Densk%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD#monograph-page_uuid:6c189840-9d5d-11e7-a093-005056825209

Významným autorem a legendou etikety první republiky, který se stal vzorem pro následující generace a věnoval se detailně tématu slušného chování a společenské způsoby, je PhDr. Jiří Stanislav Guth-Jarkovský.³

Za příručky o společenském chování jsou považovány Jarkovského knihy: „*Společenský katechismus*“⁴, „*Pravidla slušnosti pro mládež*“, „*Společenské klasobraní*“⁵. Ostatní Jarkovského publikace jsou již zaměřeny na konkrétní témata možných životních situací, se kterými se člověk reálně setkává: „*O jídle a pití*“, „*Obchodník gentleman*“, „*Stolničení*“, „*Pozdrav*“, „*Kapitoly skoro naléhavé*“, „*O hostinách a hodokvasech*“, „*Slušnost a demokracie*“, „*Kterak slušně jísti*“, a jiné. Za jednu z prvních Jarkovského knih, řešící téma společenské chování je považován také „*Společenský slabikář*“ z roku 1920.⁶

Jarkovského kniha „*Společenský katechismus*“ vychází nejprve ve dvou knižních publikacích, sestavena do dvou dílů. Z nichž první díl má název „*Ve společnosti*“⁷, o tom jak se chovat při různých společenských i rodinných příležitostech. Druhá kniha, díl druhý, s názvem „*Mezi lidmi a s lidmi*“⁸ se zabývá mezilidskými vztahy. Kniha jsou datovány rokem 1914. Později vychází přepracovaná vydání, která jsou výběrem z předchozích vydaných knih.

Marie Schäferová je autorkou knihy „*Společenský breviář*“⁹ z roku 1947, která čtenáře uvádí do problematiky společenských mravů. Zabývá se zde mimo jiné i společenskou psychologií, chováním a vzhledem člověka, stolováním, cestováním, společenským stykem v soukromí i na veřejnosti. Další knihy Schäferové jsou „*Dáma a společnost*“ z roku 1940 nebo „*Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*“ z roku 1939.¹⁰

Z žen je další autorkou knih o společenském chování Milena Majorová. Majorová napsala knihu „*Člověk mezi lidmi, čtení o společenském chování*“¹¹, jejíž první vydání bylo roku 1958 a obsahuje rady lidem, kteří žijí v lidské společnosti a

---

³ PhDr. Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, jsou různé ekvivalenty používání při psaní jména a příjmení, a já jsme si zvolila a zkráceně uvádím jméno Jarkovský.

⁴ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*. Vydání v ČS první. Praha: Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0379-6.

⁵ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1929. ISBN neuvedeno.

⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský slabikář*. 1. vyd. v nakl. M. Klátiková. Praha: M. Klátiková, 1999, 80 s. ISBN 80-902308-0-6, s. 5.

⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: Rady a pokyny, kterak chovati se ve společnosti, na ulici i na místech veřejných a kterak vésti sobě při různých příležitostech společenských jako při návštěvách, svatbách, pohřbech, hostinách, plesech atd., jak vhodně úbor svůj zaříditi, jak slušně hovořiti a vůbec kterak vyhověti rozmanitým formám společenským*. Díl 1, *Ve společnosti*. Praha: Hejda a Tuček, 1914. ISBN neuvedeno.

⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: Poznámky a úvahy o tom, kterak obcovati s lidmi vůbec a za různých okolností a s různými lidmi zvláště tak, aby styk byl nám a jim milý a příjemný*. Díl 2, *Mezi lidmi a s lidmi*. Praha: Hejda a Tuček, 1914. ISBN neuvedeno.

⁹ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviář*. V Praze: Samcovo knihkupectví, 1947. ISBN neuvedeno.

¹⁰ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*. 2. vyd. Praha: Domácí učení, 1939. ISBN neuvedeno.

¹¹ MAJEROVÁ, Milena. *Člověk mezi lidmi: Čtení o společenském chování*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, nakladatelství ČSM, 1958. Dobrý vítr, Sv. 2. ISBN neuvedeno.

chtějí být aktivně součástí všeho dění. Obsahuje kromě rad společenských, i rady praktické, které s vtipem autorka čtenářům představuje. Mimo jiné rady o chování mezi sousedy a praktické rady k nim, dále k situacím v zaměstnání, restauracích, na výletě, na návštěvě, na svatbě, také i při seznamování, telefonování, a jiné. Autorka v závěru své knihy uvádí, že knihu napsala díky otázkám z dopisů čtenářů časopisů Nakladatelství Mladá fronta a současně vyzývá své čtenáře k reakcím na svoji knihu. Zda kniha splnila čtenářovo očekávání a o případné náměty na další úpravy této knihy. V dalších letech vydala Majorová aktualizovaná vydání.¹² Knihu „*O slušném chování fakta*“,¹³ z roku 1970, kterou napsala Majorová, ilustroval Jiří Winter Neprakta. Další knihou Majorové je „*Breviář společenského chování*“ z roku 1990.¹⁴

Autorem významným pro druhou polovinu dvacátého století je doc. JUDr. Dobromil Ječný, CSc., který se tématu slušného chování věnuje v knihách: „*Breviář moderního člověka*“¹⁵ z roku 1968, dále v knihách „*Společenské chování v kostce*“¹⁶ nebo „*Společenský styk*“. Další publikace Ječného jsou věnovány tématu diplomacie, kde uplatňuje své zkušenosti získané v mezinárodních vztazích se zahraničím. Po revolučních událostech v roce 1989 vyšla kniha: „*Gastronomický a společenský průvodce světem*“, a to první část roku 1999, další části pak v roce 2003, kde Ječný předává čtenářům své zkušenosti z cest pro praktické využití při společenském styku se zahraničím.¹⁷

Prof. Ing. Vladimír Smejkal, CSc. LL. M. je uznávaným autorem odborných knih pro právníky, ale vydal také několik publikací o společenském chování. Nejznámější a nejúspěšnější z knih o společenském chování je „*Lexikon společenského chování*“¹⁸. První kniha vyšla v roce 1993, a následná další doplněná pokračování vycházejí až do roku 2001. Další knihy o společenském chování jsou: „*Abeceda společenského chování*“ z let 1989 a 1990, „*Malá encyklopedie společenského chování*“¹⁹ z roku 1999 a 2001.²⁰

Stejně tak, jako byl v minulosti významný v nově vzniklé Československé republice pro etiketu a společenské chování Jarkovský, je velice významným a

¹² MAJEROVÁ, Milena. *Člověk mezi lidmi: Čtení o společenském chování*, s. 117.

¹³ MAJEROVÁ, Milena. *O slušném chování fakta*. Ilustroval NEPRAKTA. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. Knižnice všeobecného vzdělání mládeže. ISBN neuváděno.

¹⁴ MAJEROVÁ, Milena. *Breviář společenského chování*. Ilustroval Vlasta Švejdvová. Praha: Panorama, 1990. ISBN neuváděno.

¹⁵ JEČNÝ, Dobromil. *Breviář moderního člověka*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1968, 163 s. Členská knižnice. ISBN neuváděno.

¹⁶ JEČNÝ, Dobromil. *Společenské chování v kostce*. 1. vyd. Úvaly: Ratio. 1995. ISBN neuváděno.

¹⁷ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa*, Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992). Praha 2013, s. 392 – 393 [online]. [cit.2019-02-11] Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/jecny_dobromil.html

¹⁸ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3650-1.

¹⁹ SMEJKAL, Vladimír. *Malá encyklopedie společenského chování*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2001, 203 s. ISBN 80-7201-287-8.

²⁰ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 11.

uznávaným autorem a odborníkem současnosti, který se zabývá také etiketou a společenským chováním, PhDr. Ladislav Špaček. Své zkušenosti Špaček získával nejen jako redaktor Československé televize, ale hlavně jako mluvčí prezidenta České republiky, kde působil 11 let a jako doprovod se účastnil i zajímavých setkání v zahraničí. Po ukončení funkce mluvčího prezidenta a ředitele Tiskového odboru Kanceláře prezidenta republiky se až do současnosti věnuje etiketě. Prostřednictvím seminářů, přednášek a vystoupeních na konferencích, týkajících se společenského chování, business etiketa a stolování představuje lidem společenské mravy. Podílí se i na televizních seriálech o etiketě. Významná je také jeho publikační činnost, nejen pro dospělé, ale píše knihy i pro děti a mládež, kterým společenské chování vhodně představuje jazykem dětí a teenagerů. Mezi známé publikace pro dospělé týkající se společenského chování patří: „*Velká kniha etikety*“ z roku 2004, „*Etiketa*“ z roku 2005, „*Nová velká kniha etikety*“²¹ z roku 2008. Pro dospívající mládež napsal knihu „*Špaček v porcelánu, aneb Etiketa, vole!*“²² z roku 2011 a pro děti „*Dědečku vyprávěj*“ z roku 2012.²³

Dalšími z autorů, kteří se zabývají společenským chováním a etiketou jsou také PhDr. Mgr. Ladislav Rýznar, Ph.D. v knize: „*Etika a Etiketa*“²⁴ z roku 2009; JUDr. Stanislav Suja v knize „*Základy etikety a protokolu*“²⁵ z roku 2013; PhDr. Slavomír Pejčoch v knize „*Slušnost pro všední den*“²⁶ z roku 2000; doc. Dr. Jiřina Doležalová, CSc. v knize „*Kuchařka společenského chování*“²⁷ z roku 1998 přibližuje svým čtenářům základní zásady společenského chování; Elisabeth Benneauová v knize „*Pravidla etikety*“²⁸, *aneb být na úrovni v každé situaci* z roku 2010 a mnoho dalších autorů se zabývá tématem slušného chování, společenských vztahů a etikety, jak pro dospělé, tak pro děti a mládež.

Současná publikační činnost autorů knih o společenském chování má široké zaměření na všechny situace lidského života. Většina z autorů však v základu vychází z knih, které byly napsány před více než před sto lety, z knih Jarkovského. Rady v knihách jsou aktualizovány na současný stav lidské společnosti, stejně tak i na moderní způsoby lidské komunikace a moderní technologie. Jedinečná

---

²¹ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*. 2., rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1954-5.

²² ŠPAČEK, Ladislav. *Špaček v porcelánu, aneb, Etiketa, vole!*. Ilustroval Milan STARÝ. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2442-6.

²³ ŠPAČEK, Ladislav. <http://www.ladislavspacek.cz/> [online]. 2016 [cit. 2019-03-1]. Dostupné z: <http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/files/upload/cv.pdf>

²⁴ RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2009, 216 s. Odborné knižní publikace. ISBN 978-80-7314-193-6.

²⁵ SUJA, Stanislav. *Základy etikety a protokolu: (úvod do společenské komunikace, chování veřejného činitele, uplatňování diplomatického, konzulárního i podnikatelského protokolu)*. Praha: Orego, 2013. ISBN 978-80-87528-16-7.

²⁶ PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*. 1. vyd. Praha: Regia, 2000. ISBN 80-86367-02-09.

²⁷ DOLEŽALOVÁ, Jiřina. *Kuchařka společenského chování*. Ilustroval Jiří WINTER-NEPRAKTA. České Budějovice: Dona, 1998, 128 s. ISBN 80-86136-12-4.

²⁸ BONNEAU, Elisabeth. *Pravidla etikety: být na úrovni v každé situaci: 300 otázek a odpovědí v kostce*. Praha: Ikar, 2010. ISBN 978-80-249-1390-2.

společná a neopomenutelná hodnota zůstává v minulosti, současnosti i budoucnosti, a to lidská slušnost.

2.2 Pojmy používané ve společenském styku

V běžném životě, při společenském styku mezi lidmi, přáteli v obchodních kruzích, na pracovištích je mnoho situací, které vyžadují znalosti správného společenského chování. A s tím souvisí i mnoho pojmů používaných při společenském styku, které v následující části představím slovy odborníků.

2.2.1 Společenské chování slovy odborníků

„Společnost vytvářejí lidé, a kolik je lidí, tolik je společenských situací, tolik variant v komunikaci mezi lidmi, ve stylu jednání. Každá situace je unikátní, neopakovatelná, opakují se jen principy“, píše Špaček v úvodu své knihy.²⁹

V životě se při používání pravidel slušného chování budou lišit situace podle oblasti činnosti, ve které se lidé pohybují, i podle rozličných kultur a destinací. Důležité pro všechny lidi, bez rozdílů věku, společenského postavení i země, kde se momentálně nachází, je však důkladné osvojení si základních pravidel společenského chování. Pravidla, která se vytvářela po mnoho let, a stala se pravidly žití v lidské společnosti.³⁰

Špaček znalost pravidel slušného chování přirovnává ke znalosti řídiče auta. Pouze ten řidič, který je znalý pravidel silničního provozu a má určitou praxi dokáže jezdit plynule a bezpečně. Toto Špačkovu přirovnání platí i ve společenském styku. Jen lidé, kteří si osvojí pravidla společenského chování, se budou chovat přirozeně a příjemně ve všech oblastech života, nebudou zaskočeni novými situacemi, které mohou v životě nastat a se kterými si pak lépe poradí.³¹ Samozřejmě, protože tato pravidla nejsou zákonem daná tak jako pravidla silničního provozu, není zde ani žádná trestní odpovědnost, je možné pouze morální opovržení. Všem bude příjemnější taktní a milý společník, než mrzout a hrubián.³²

Společenské chování označuje Kodým pojmem „*Takt společenský*“ a taktní chování podle Kodýma je chování, které je příjemné a všechny uchvátí. Naopak beztaktní chování označuje Kodým jako ostudné. Doporučení, jak se stát taktní zní: „*stát se vzdělaným*“. Vzdělání a vliv společnosti jsou významnými činiteli k osvojení si taktnosti.³³ Zároveň, kdo chce být taktní, nesmí být prchlivý a urážlivý. Získání umu taktnosti není lehké, avšak kdo obstojí, je na správné cestě za štěstím, uvádí

²⁹ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 5.

³⁰ Tamtéž, s. 5.

³¹ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 7.

³² Tamtéž, s. 9.

³³ KODYM, František. *O slušném chování* [online]. [cit. 2019-03-16], s. 336.

Kodym v knize „*O slušném chování*“.³⁴ Čím dříve člověk dosáhne taktního chování, tím dříve dosáhne štěstí. „*A na cíli tom napsáno cizí, ale u nás zdomácnělé slovo: Gentleman.*“ Gentleman je podle Kodyma člověk, který nikdy nikomu neublíží a vyhýbá se špatnostem a všemu, co by mohlo vyvolat špatný dojem.³⁵

Pro Slušného je společenské chování jakýsi souhrn zdvořilosti a ochoty, které usnadňuje člověku život. S tím, že zdvořilost je získaná od přírody, ale komu se poštěstí správného vzdělání, přichází i zdvořilost sama. Je možné se zkusit zdvořilosti naučit, ale je to pak pouhý obal bez emocí a pravdu ukáže čas. Na příkladu mladých mužů Slušný předvádí, že mladí muži v přítomnosti dámy umí zdvořilostí oplývat, ale hraná zdvořilost vždy vypluje na povrch. Ale pravá a upřímná zdvořilost je ta, která umí získat přátele. Slušný připouští, že zdvořilost je z části naučená, ale: „*ochota, ta plyne ze srdce a bývá zpravidla známkou srdce dobrého*“. Neochotné lidi označuje Slušný za sobce, kteří hledí jen sami na sebe. Ochotné lidi si všichni zamilují a všude vítají. Pro člověka zdvořilého a ochotného přichází Slušný s označením ve společenském životě jako způsobilý.³⁶

Již v díle „*Společenské klasobraní*“, které bylo poprvé vydáno roku 1914, Jarkovský uvádí, že slušné chování nebo společenský řád není daný zákonem ani vyhláškou. Avšak slušné chování by mělo být vryté v srdcích všech vzdělaných a ušlechtilých lidí.³⁷ S rozvíjející se vzdělaností se bude postupně rozvíjet i společenský řád. Méně vzdělané společnosti mají své způsoby chování, které jsou však akceptovatelné pouze v jejich prostředí, v jiných společnostech jsou pak tyto způsoby považovány za nevhodné prohřešky.³⁸

Klíčem úspěchu ve společnosti je i podle Schäferové výtečné společenské chování. Lidé, kteří nemají zvláštní talent, neoplývají bohatstvím a ani nemají zvláštní předpoklady k získání respektu, ale jejich společenské dovednosti jsou vytříbené, mají skvělé předpoklady získat sympatie a úspěch nejen ve společnosti, ale i v běžných životních situacích.³⁹ Znalost společenského chování pomáhá při vstupu do společnosti. Společenská pravidla se vyvíjela již historicky, postupně se upravovala a měnila. Ale jak uvádí Schäferová, zůstává pravidlem, pokud toto chování člověka není opravdové a upřímné, stává se pokryteckým.⁴⁰

Podle Jarkovského má slušné chování svoji důležitou roli i ve společnosti, kde je její úlohou vyrovnávat sociální rozdíly. Mnohem větší rozdíly než majetkové povahy tvoří rozdíly společenského chování, protože chování nelze odložit v šatně jako drahý kabát. Je součástí každého z nás. Pokud budou mít všichni na paměti odvěkou pravdu, že nemají činit jiným to, co nechtějí, aby bylo činěno jim, a chovali

³⁴ KODYM, František. *O slušném chování* [online]. [cit. 2019-03-16], s. 338.

³⁵ KODYM, František. *O slušném chování* [online]. [cit. 2019-03-16], s. 338.

³⁶ SLUŠNÝ, Emil. *Dvorný společník*. [online]. [cit. 2019-03-16], s. 45-49.

³⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 380.

³⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 380.

³⁹ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 5.

⁴⁰ Tamtéž, s. 7.

se všichni podle toho slušně, zmenšily by se rozdíly mezi společenskými vrstvami. A právě úkolem společenské výchovy má být podle Jarkovského zmírnění rozdílů mezi lidmi a učinit tak lidi sobě rovnými.⁴¹

Jak uvádí Schäferová v knize „*Společenský brevíř*“, podstatou společenských mravů, které ve své knize pojmenovává „*společenské způsoby*“, je nalezení štěstí. Nalezení štěstí záleží na mnoha faktorech. Jedním z faktorů ovlivňující život člověka je výchova. Člověk vyrůstá v určité společnosti a učí se jak žít a jak jednat s lidmi. Pokud vše dobře pochopí a naučí se, je na nejlepší cestě za štěstím.⁴²

Stejně jako Jarkovský i Schäferová nastiňuje, že významnou součástí lidského vývoje je společenská výchova. A také jako Jarkovský upozorňuje na zásadu: „*Co sám nemáš rád, jinému nečiň*“ a „*Jak chceš, aby jiní jednali s tebou, tak jednej ty s nimi*“. Společenská výchova by měla pro člověka znamenat vstřípit si schopnosti jak jednat ušlechtilě a mravně. Ze zkušeností je známo, že člověk, který dbá nejen o svůj zevnějšek, je pořádný i v povinnostech v zaměstnání, ušlechtilý je i v myšlení. Rodiče, kteří vytvářejí svým dětem domov plný lásky, vstřícnosti, úcty a zdvořilosti, dokáží takové prostředí vytvořit i na svých pracovištích, uvádí Schäferová. V ne příliš materiálně založených rodinách obvykle rodiče věnují dětem více lásky, osobní péče a nejlépe se zde daří právě společenské výchově. Bohužel tam, kde osobní vzory rodičů nepůsobí pozitivně, může pak převažovat citová prázdnota a morální zkaženost.⁴³ A stejně jako v předchozích řádcích se Schäferová shoduje s Jarkovským, že společenské chování značí nejen zdvořilost a vlídnost, ale jde „*ruku v ruce*“ s *ušlechtilostí a mravností*.⁴⁴

Narozením člověk vstupuje do společenských vztahů a postupně se začleňuje do společnosti. Ať už jsou to vztahy v rodině, ve škole, na pracovišti, mezi přáteli, na úřadech, řídí se jistým souborem pravidel, norem a tradic určité společenské skupiny, uvádí Rýznar.⁴⁵

Se společenskými pravidly to není jako s módou, která se rok od roku mění, poznamenává Jarkovský. Mění se obvykle jen věci vnější, ale slušné chování souvisí s vnitřním cítěním a chováním člověka, ale i celé společnosti, a tato pravidla jsou stálejšího charakteru.⁴⁶

Pro celou společnost je slovo slušnost označením jisté rovnováhy mezi vnímáním a cítěním, stojících na morálních základech a slovo slušnost znamená také úctu a lásku mezi lidmi. Zdvořilostí pak můžeme označit skromnost a trošku výše je hodnocena přívětivost, uvádí Jarkovský.⁴⁷

---

⁴¹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 384.

⁴² SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský brevíř*, s. 16.

⁴³ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský brevíř*, s. 17-18.

⁴⁴ Tamtéž, s. 18.

⁴⁵ RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*, s. 7.

⁴⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 380.

⁴⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 10.

Jarkovský rozlišuje dva typy slušného chování. Vnější typ je vyznačován zdvořilostí ke svému okolí, také pořádkem, čistotou i péčí o svůj zevnějšek. Vnitřní typ se vyznačuje naopak v mravních základech, dobrém a laskavém smýšlení člověka. Avšak zdvořilý člověk nemusí být vždy dobrým.⁴⁸

Jarkovského rozdělení slušného chování na slušnost a zdvořilost doplňuje Špaček slovy: „*Slušnost může být člověku dána, zdvořilost je nutné se učit.*“ Předpokladem slušnosti je respekt a taktnost, ale především by si měl vážit člověk sám sebe. „*Slušnost život společnosti umožňuje, zdvořilost jej usnadňuje.*“⁴⁹

Schäferová rozlišuje společenské chování na styk přátelský a styk povinný, nebo také konvenční. Přátelský již podle názvu napovídá, že povoluje větší volnost. Styk povinný je formální, pouze zdvořilý.⁵⁰

Pejčoch také rozděluje slušné chování na část chování, která je tvořena pravidly, a druhá část chování je tvořena charakterem člověka. Pokud by totiž člověk postrádal charakter, stalo by se slušné chování pouhou prázdnou přetvářkou. Slušnost proto musí nést každý sám v sobě.⁵¹

Jednání a vystupování vyjadřující respekt a úctu k lidem, označuje Rýznar v knize „*Etika a Etiketa*“, zdvořilostí. Vysvětluje, že původně slovo zdvořilost vzniklo u královského dvora, odvozením od slov „dvůr, dvořan“. Podle tohoto, Rýznar rozděluje dva typy zdvořilosti, a to zdvořilost dvorskou, která představuje nerovné postavení různých osob ve společnosti. A zdvořilost městskou, která označuje rovnost a respekt všech lidí.⁵²

Rýznar charakterizuje společenské chování jako ustálené normy, které jsou jako konkrétní chování uplatňovány při společenském styku. Jsou rozdílné podle společnosti, ve které se člověk nachází a při chování jsou pak různé i možnosti uplatnění společenského chování. Rýznar zde zdůrazňuje tři typické atributy, kterými jsou samotná osobnost člověka, projev a oblast ve které se pohybuje.⁵³ Dále pak Rýznarovo rozdělení pokračuje na oblasti, které jsou vzájemně propojeny a do které náleží běžné aktivity každého z nás, jako je pozdrav, představování, oslovování a další oblastí je etiketa používaná při určitých situacích, spíše již praktičtějšího charakteru. Uvádí zde příkladem etiketu při používání vizitek, v zasedacích pořádcích, na společenských pozvánkách, při stolování, odívání. Poslední oblast je výhradně speciální a jako příklad je uvedena etiketa jednání v zahraničí, různých profesí, například vojenských, v diplomatických službách a další.⁵⁴

⁴⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 381.

⁴⁹ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 11.

⁵⁰ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 7.

⁵¹ PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*, s. 8.

⁵² RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*, s. 81.

⁵³ RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*, s. 94.

⁵⁴ RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*, s. 95.

Společenské chování charakterizuje Ječný jako společenský přístup, kterým se jedinec začleňuje do společnosti. Proto je zde předpoklad, že člověk při svém začleňování do určité společnosti přijímá pravidla té skupiny a bude se jimi řídit, respektovat je. Tato pravidla jsou obvykle zpočátku součástí výchovy, které si s sebou jedinec nese z dětství, nebo je později získává svým pobytem ve společnosti, s postupně nabývajícimi zkušenostmi. Podle Ječného není nutné další pravidla vytvářet, ale stačí stávající pravidla respektovat a žít podle nich.⁵⁵ Dodržování pravidel společenského chování je také podle Ječného významné v celkové orientaci v životě. Osvojení si pravidel slušného chování je předpokladem k úspěšnému životu. Pravidla chování označuje Ječný termínem etiketa a rozděluje ji na etiketu všeobecnou a zvláštní. A další třídění pak uvádí na etiketu pracovní, cestovní, sportovní a jiné.⁵⁶ Ječnému se nelíbí příliš sebevědomí lidé a nepříjemní jsou mu nevychovaní. Za sympatické považuje ty obyčejné, bezprostřední lidičky, kteří se občas, nechtěně proviní proti společenským pravidlům.⁵⁷

Slova Jarkovského si vypůjčuje ve své knize i Pejčoch: „*Gentleman není ztělesněním encyklopedických pravidel, ale spíš osobností, která nikdy nikomu vědomě neublížila.*“ Dále uvádí i slova Oscara Wildea: „*gentleman je člověk, který nikdy neurazí jiného člověka*“, doplňuje: „*ledaže to činí neúmyslně*“. A jako ostatní autoři se shoduje v tom, že člověk nemá dělat jinému, co nechce, aby ostatní dělali jemu.⁵⁸

Slušné chování pojmenovává Smejkal jako vhodné vystupování člověka na veřejnosti, které významně pomáhá při vstupu a zařazení člověka do společnosti. Od počátku věků a pravidel nepsaných zákonů se rozvíjejí vztahy mezi lidmi, jak v každodenní běžné činnosti, tak i v profesních, osobních vztazích. Postupně se utvářela pravidla života ve společnosti, která vyvinula v jakýsi systém pravidel společenského žití. V návaznosti na změny ve společnosti, jak ekonomické, zeměpisné i politické se soustavně utváří a ustalují společenská pravidla akceptující stávající systém společnosti.⁵⁹

Smejkal definuje společenské chování „*jako souhrn společenských zvyklostí, které nám umožňují efektivně přežít a chránit se před společenskými úrazy*“. Společenské normy a pravidla v sobě odrážejí změny ve společnosti, ekonomický i technický pokrok, proto nejsou ustálené a přesně dané, přesto stále společnost dodržování pravidel etikety vyžaduje. Pravidla se vyvíjí současně s celou společností. Co bylo přijatelné na počátku dvacátého století, je nyní často

---

⁵⁵ JEČNÝ, Dobromil. *Společenské chování v kostce*, s. 7-9.

⁵⁶ Tamtéž, s. 10.

⁵⁷ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 20.

⁵⁸ PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*, s. 7.

⁵⁹ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 17.

zapomenuto. Naopak, co by bylo považováno za nepříjemné, je v současnosti akceptovatelné.⁶⁰

Po revolučních událostech v roce 1989 je viditelný rozvoj neformálních společenských vztahů ve společnosti. Jak Smejkal poznamenává, sice se uvolnilo společenské prostředí ohledně získání různých svobod, jak projevu, cestování apod., toto se pak obráží i ve volnosti v projevu, komunikaci a ve změně společenského chování. Lidé začali být sebevědomější, uvědomují si své schopnosti, dovednosti, lidem vznikají nové životní příležitosti a ty s sebou nesou nové a otevřenější situace ve společenském chování.⁶¹

Takt, ohleduplnost, úcta k lidem a estetičnost jsou podle Smejkala oporou společenským pravidlům. Taktní člověk je empatický a dostatečně vnímavý k ostatním. Nezaobírá se sám sebou, ale ví a pozná, kdy může něco říct a kdy má raději mlčet. Smejkal cituje V. Buriana z knihy *Dokonalý člověk: „Takt je rozum srdce“*. Ohleduplnost by měl člověk projevovat běžně ve svém životě, nebýt druhým nepříjemným. Úcta k lidem se vyznačuje respektem k ostatním, k jejich životu i práci. Estetičnost je pak důležitá při samotném vystupování člověka ve společnosti, kdy záleží na celkové úpravě zevnějšku. Jako další možná pravidla pro správné jednání mezi lidmi Smejkal uvádí: asertivitu, autentičnost, bezprostřednost, emotivnost, empatii a další.⁶²

Slušné chování a zdvořilé vystupování představuje Suja, jako základní zásady pravidel etikety. Každý stát, každá společnost má svá pravidla, kterými se řídí, a ta mohou být současně totožná s pravidly jiných států a společenských zřízení. Zároveň upřesňuje, že oficiální protokol a společenská etiketa se neshodují zcela ve svém významu, ale vzájemně na sebe působí. Jednání mezi státy se řídí mezinárodním protokolem, pro který jsou již důležité určité znalosti poměrů a zákonů v určité dané zemi, nebo ve vztazích mezi státy, zatímco běžný člověk používá v životě základní pravidla slušného chování a zdvořilosti, které je schopen zvládnout obyčejný člověk bez vysokoškolských titulů.⁶³ Společenská pravidla se postupně vytvářela ze zvyků a pravidel ústních, a jsou souborem norem chování, které postupně přešla do norem používaných k přátelskému jednání, a klidným vztahům mezi lidmi ve formě ustálených pravidel při společenském styku.⁶⁴

2.2.2 Společenská výchova

Základy slušného chování mají být podle Jarkovského učeny od útlého věku, aby byly přirozenou součástí člověka samého.⁶⁵ Nabízí se pak otázka, proč

⁶⁰ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 18.

⁶¹ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 21.

⁶² SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 26.

⁶³ SUJA, Stanislav. *Základy etikety a protokolu*, s. 7.

⁶⁴ Tamtéž, s. 9.

⁶⁵ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 381.

společenské chování není vyučováno ve školách? Důvodem je podle Jarkovského, zřejmě předpoklad, že dětem předává tyto vzorce chování rodina, odkud pochází. Pokud nepřichází tyto výchovné impulsy z rodiny a školy, bývá největším učitelem sám život. Vzdělání a vědomosti nejsou známkou slušnosti. Někteří lidé vzdělání bohužel nemohou své vědomosti uplatnit právě kvůli svému nevhodnému chování.⁶⁶

Také Schäferová vysvětluje důležitost výchovy v rodině. Rodina a prostředí, odkud jedinec pochází, jsou významným základem společenského chování. Špatné sociální poměry nejsou omluvou pro nevhodné chování. Chování jednotlivých členů rodiny dítě vnímá a pak také i bezděčně aplikuje v dalším životě, ve společnosti. Nespornou výhodou má v budoucnu dítě, které pochází z rodiny, kde slušné chování je pro její členy přirozenou součástí života. V běžném životě pak lépe člověk reaguje na všechny situace. I v prostředí, které nezná a neorientuje se v něm, se zažitými základy slušného chování se pak člověk lépe adaptuje v novém prostředí, neobvyklých situacích a mezi neznámými lidmi a není tudíž ze společnosti vyřazován. Protože slušné chování je velmi důležité pro vstup do lidské společnosti, mělo by být zavazující pro předchozí generace vštěpovat svým potomkům alespoň základy slušného chování již v domácím prostředí. Pravidla, která platí v malé společnosti – rodině, platí i ve společnosti velké.⁶⁷

Ječný vysvětluje, že cílem společenské výchovy by nemělo být pouze učit pravidla společenského chování. A vyzdvihuje myšlenku, že společenské chování je odrazem celé společnosti. Proto, pokud lidé žijí a pohybují se v příznivém, vřelém a laskavém prostředí, ve kterém se dobře cítí, znají a dodržují společenská pravidla, je to přínosné pro celou společnost.⁶⁸

A tak jako předchozí autoři, i Špaček ve své knize vysvětluje, že zásady slušného chování jsou přebírány dětmi od svých vzorů - rodičů, případně okruhu blízkých příbuzných. Díky slušnému chování jsou pak navazovány i zdvořilé a přátelské vztahy mezi lidmi.⁶⁹

Je chybou vnímat pojem přirozené chování ve smyslu chovat se bezprostředně a neřídit se žádnými předpisy. Naopak výhodou je osvojit si pravidla slušného chování, která pomáhají člověku nejen při běžných životních situacích, ale také ve společnosti, zaměstnání, v komunikaci s úřady a samozřejmě i při styku s přáteli, rodinou. Osoba znalá pravidel slušného chování se dokáže chovat nenuceně a oslnit pak svého společníka při obchodních jednáních, společenských událostech i v soukromé oblasti života.⁷⁰

---

⁶⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 382.

⁶⁷ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 6.

⁶⁸ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 15.

⁶⁹ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 8.

⁷⁰ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 6.

Smejkal uvádí, že společenská výchova je jakýmsi obřadem konaným v jednání a chování mezi lidmi, ve společnosti. Pouze ten člověk, který je společensky obratný a dostatečně vnímavý a empatický k ostatním, dokáže mistrně navazovat kontakty a jednat s ostatními lidmi velmi úspěšně.⁷¹

2.2.3 Etiketa

Špaček upozorňuje na chybné vnímání slov etika⁷² a etiketa⁷³. Mezi oběma slovy je jistá souvislost, mimo jiné v tom, že se týká vztahů mezi lidmi, životních hodnot a respektu k ostatním. Etika je filosofickou vědní disciplínou zabývající se teorií morálky, zatímco etiketa pro morálku formuluje správná pravidla chování v možných životních situacích.⁷⁴

Etiketa není povinnost. Špaček používá přirovnání, že etiketa není svěrací kazajkou, do které by bylo nutné někoho poutat, ale jsou to pravidla chování vytvářená předchozími generacemi, kterými by se člověk měl řídit.⁷⁵ A stejně jako v úvodu kapitoly o společenském chování píše o Jarkovského názoru, že pokud se bude rozvíjet vzdělanost lidí, bude se rozvíjet společenský řád, uvádí i Špaček, že etiketa je odrazem stupně rozvoje společnosti, a proto se etiketa vyvíjí se současně podle toho, jak se vyvíjí společnost.⁷⁶

Rýznar vysvětluje vývoj slova etiketa z původního starofrancouzského označení „estique“ – které označovalo jakýsi štítek s informací. Možné bylo i označení s rozličnými pravidly nebo jmény obyvatel královského dvora. Historicky však již etiketa vznikala ve starém Egyptě, v Japonsku a poté počátkem novověku přichází do Evropy. Význam slov etiketa, zdvořilost, později přechází i na pravidla společenského chování. Porušení pravidel etikety sice není trestáno, ale není ani společností přijímáno. Má se za to, že ten kdo porušuje etiketu je nevychovaný a nezdvořilý.

Význam slova etiketa prošel vývojem, a tak se etiketa stala symbolem dobrých společenských mravů, které se vyznačují vzájemným respektem mezi

⁷¹ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 17.

⁷² „Éthika (z řec.) jest věda o mravnosti čili mravověda; též v nižším konkrétnějším smysle naučení či návod k mravnosti, obsahující příkazy a zákazy mravní, kterými se člověk řídit má, čili mravouka (morálka)“, čerpáno z: Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Osmý díl. 1894. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. ISBN neuvedeno. Ottův slovník. [online]. 8 díl, s. 778 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto08.pdf>

⁷³ Etiketa (franc. Etiquette), *nápis, cedulka s označením obsahu nějaké nádoby (např. vinné láhve, nádoby lékárnické), nebo balíku (zboží, spisů) aj. Obchodní e-ty obsahují obyčejně také firmu obchodu, jméno dodavatele, často i zaznamenání kupní ceny v chifrách pro prodávajícího, nebo v cifrách pro obecnost. V zahradnictví označují se rostliny zvl. vzácnějšími e-mi. E. zove se též soubor jistých zvyků a obyčejů ve vnějším stylu společenském, jež jsou výrazem vztahu a odvislosti, společenské hodnoty a ceny osob spolu se stýkajících. Původ e-ty je náboženský a vyjadřuje odvislost, úctu, bázeň před tím, jemuž se prokazuje. V zemích orientálních, kde společnost jest rozříděna čistě hierarchicky, a v zemích despotismu kvete e. nejhojněji. Zde trestá se její porušení i smrtí. Ve společnostech moderních je e. jen formalitou, zdvořilostí.*“ čerpáno z: Tamtéž, 8 díl, s. 780 [online]. [cit. 2019-02-10].

⁷⁴ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 5.

⁷⁵ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 8.

⁷⁶ Tamtéž, s. 8.

lidmi a kulturním chováním skrze všechny oblasti života. Pro každé prostředí však etiketa může být odlišná a má svá specifika.⁷⁷

Jako hlavní oblasti, kterými se etika zabývá, uvádí Rýznar držení těla a gesta, vhodnost oblékání, pozdravy, stolování, chování dle společenské významnosti mužů i žen, komunikační dovednosti. Etiketa se v každé profesi i v určitém společenském postavení vyznačuje specifickými pravidly chování, které jsou odlišná od chování v domácím prostředí či mezi přáteli. Současně se může odlišovat i geograficky, kdy v zahraničí má společnost určená jiná pravidla společenského chování. Z tohoto důvodu také vycházejí příručky, které jsou pomocníkem pro návštěvníky v jiných destinacích. A v současnosti jsou dostupné i nové typy etikety adaptované na nové, moderní prostředí, například pro prostředí webových aplikací.⁷⁸

Ječný označuje etiku jako soubor společenských tradic, které slouží ke správné orientaci chování ve společnosti. Mezi státními představiteli zahraničních států se používá při společenském chování označení diplomatický protokol.⁷⁹

---

⁷⁷ RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*, s. 91.

⁷⁸ RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*, s. 92.

⁷⁹ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 13.

3 DIVADLO

Pod pojmem divadlo je možno si představit jeden ze stylů umění, někdo si představí samotnou stavbu, v níž se divadlo nachází. A pro někoho je divadlo souhrnem všeho, co pojem divadlo může obnášet, jak umělecké žánry, herci a divadelní personál, kulturní památku, historii lidské společnosti a jiné. Divadlo má mnohaletou tradici, beze strachu můžeme označit jako tisíciletou tradici. S postupným vývojem a změnou společnosti se současně mění i vše co souvisí s divadlem a uměleckým prostředím okolo něj. Zatímco zpočátku, v antickém Řecku, se hrálo divadlo při slavnostních příležitostech v amfiteátru pod širým nebem a v příbězích divákům hráli pouze muži, a hráli i role žen. Dnes jsou rozdíly velmi zřetelné. Divadla jsou většinou v honosných stavbách, se svými specifickými pravidly, s moderním technickým zázemím pro herce i diváky. Herci dnes nejsou pouze muži, diváci sedí v teple a v pohodlí svých sedadel.⁸⁰

Ale za dobu vzniku divadla je možné považovat již dobu kamennou. Díky jeskyním malbám se dochovaly první zmínky o formě divadla. Tehdy byli herci oblečení do masek šelem a prováděli magické rituály.⁸¹

Ottův naučný slovník označuje za počátek divadla Řecko, kde tanečníci tančili na počest Bohům okolo posvátného místa. Tanečníci byli trénovaní a ostatní stáli okolo jako diváci a kolem tanečníků tvořili kruh. Postupem času nastala změna v tom, že jeden z tanečníků vystoupil na stůl, který sloužil na odkládání darů Bohům, hovořil a diskutoval s diváky a tehdy může být považováno, že vzniklo původně jeviště. Později za toto jeviště byl umístěn menší přístřešek, odkud herec vycházel. Pro diváky se vystavěla stupňovitá konstrukce, aby mohli lépe sledovat herce. K přístřešku časem přibyla stěna, která začala sloužit také jako kulisa. Účelným se později stal prostor, který byl rovný a opíral se o stráž. Stráž se pak lehce mohla stát hledištěm. A z roviny, kde bývalo hlediště a dřevěné lavičky, se divákům dřevěné lavičky změnilly na kamenná sedadla.

Postupně se měnil i celý princip a vzezření divadla.⁸² Řecké divadlo se skládá později z nekrytého hlediště, z orchestry, kde byli herci a jeviště obvykle

---

⁸⁰ BERNARD, Jan. *Co je divadlo*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. Pomocné knihy pro žáky. ISBN neuvedeno, s. 11.

⁸¹ GRONEMEYER, Andrea. *Divadlo*. Brno: Computer Press, 2004. Malá encyklopedie (Computer Press). ISBN 80-251-0208-4, s. 8.

⁸² „*Divadlo. U všech národů kulturně pokročilých setkáváme se s uměleckou institucí, jejíž účelem jest znázorňovati hrou osob děje a skutky lidí (anebo bytostí lidem podobných) v jejich vzájemných stycích a hlavně v jejich různých sporech. Touha, viděti vlastníma očima děj, jež buď vlastní fantasie sobě vypředla, anebo jenž se stal známým v z vypravování jiných, a snaha znázornit takový děj řečmi a skutky osob jednajících, jsou dvěma hlavními psychologickými podněty vzniku a udržování divadla. Výrazem těchto snah jsou již i různé národní zvyky a náboženské obřady, z nichž i v řeckém starověku i později ve středověké Evropě vypučela instituce her divadelních. Mocnou pobudkou k rozvoji prvotních náboženských výstupů ve hry a ke stálému zdokonalování her byly dále touha lidu po zábavě a básnická tvůrčí síla jednotlivých duchů, ujímajících se vhodné příležitosti k provedení děl formy dramatické, jež ve starém Řecku byla do té doby neznáma a ku konci středověku v Evropě dosti zapomenuta. K pojmu divadlo patří tři hlavní součástky: 1. Budova divadelní se svým celým zařízením, 2. Společnost osob*

bývalo kryté, bez opony a proskénia - jakési dekorační stěny. Z Řeckého divadla se zrodilo divadlo Římské. Odlišovalo se tím, že mělo oponu, a diváci byli chráněni před sluncem přístřeším. V hledišti se z dřevěných lavic přešlo také na kamenné. V Římě začalo divadlo vzkvétat, když v Řecku začalo upadat. Římské divadlo nechalo Řecké v minulosti a začalo se rozvíjet. Divadlo těchto národů mělo úspěch z důvodu jejich impulzivních nátur.

Po úpadku se obnovuje divadlo ve středověku, z náboženských obřadů. Postupně se k biblickým výjevům přidávají životní postřehy a stále hrají muži i role žen. Díky kočovným společnostem, které přinášely divadelní představení do dalších míst, se pak obliba divadla šířila dál.

Ve slovanské oblasti uvádí Ottův naučný slovník jako první zmínku o rozvoji divadla „*republika dubrovnická*“. Vzory k rozvoji divadelních představení pocházejí z Itálie a Francie. Poté se divadlo dostává do Slovinska, Polska a dále. V Čechách se objevuje o něco později. Nejprve jen ve formě představení kočovných společností. Protože Praha nebyla sídlem králů, nebyla tudíž od doby Rudolfa II. ani centrem umění. Divadlo získává zájem diváků v 18. století a rozšiřuje se ze zámků a paláců mezi lid. V Čechách zatím trvalé divadlo nebylo. Hrál se jen latinsky, česky a německy pouze v jezuitské koleji v první polovině osmnáctého století. První divadlo se tedy datuje až roku 1743 a bylo upraveno v Kotcích u kostela sv. Havla. Zpočátku nebylo hráno česky. Poprvé až roku 1771 se v Kotcích hrálo česky. Protože čeština měla velký úspěch, objevil se plán na stavbu prvního českého divadla na Václavském náměstí. Jeho první název byl „Bouda“, později „C. k. vlastenecké české divadlo“. Po jeho zrušení se hrávalo české divadlo ve Stavovském divadle.

19. století se pak již stává dobou, kdy bylo divadlo nejrozšířenější a se vzrůstající zálibou divadla, roste i počet divadel a také spolků, provozujících divadlo, a to jak stálých, tak kočovných. A s rozšiřujícím se počtem divadel a zájmem diváků, roste i různorodost divadelních žánrů.⁸³

Od 17. století a zejména pak v 19. století se stávají budovy divadel honosnými stánky umění, skýtající jeviště, hlediště pro diváky v půlkruhovitém tvaru, lóže v přízemí i v patrech, galerie pro diváky, prostory pro divadelní personál, zkušebny pro hudebníky i herce, šatny pro diváky, honosné prostory vstupních hal, foyer a další.⁸⁴

---

provádějících hru (tancem, mimikou, slovem mluveným nebo zpívaným), a což nejdůležitější 3. představovaná, autorem vyprávěná hra. Tyto tři hlavní prvky divadla jsou také jeden na druhém do velké míry závislé a historický rozvoj divadla byl vždycky podmíněn vzájemným jich na sebe působením, čerpáno z: Ottův slovník naučný: *Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Sedmý díl. 1893. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. ISBN neuvedeno. Ottův slovník. [online]. 7 díl, s. 637 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto07.pdf>

⁸³ Ottův slovník naučný: *illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, 1893. Sedmý díl. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. [online]. [cit. 2019-02-10], Dostupné také z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto07.pdf>, s. 637-642.

⁸⁴ Tamtéž, s. 644. [online].

3.1 Návštěva klasického, kamenného divadla

Návštěvy divadel mají v Čechách mnohaletou tradici. A stejně jako se mění společnost, postupně se mění i divadelní prostředí a samozřejmě diváci. V následující části zaznamenám vývoj divadla v českém prostředí ve sledovaném období.

3.1.1 Zakoupení vstupenky, příchod do divadla

Je zajisté vhodné se na návštěvu divadla náležitě připravit. Již při pořizování vstupenky na divadelní představení je důležitý výběr představení. Někteří z diváků, znalý divadelního prostředí si mohou vybrat z her klasických autorů, u kterých je nepřekvapí obsah ani podání hry. Ale pro méně znalé a nezkušené diváky, kteří chtějí navštívit představení, které jim někdo doporučí, je vhodné seznámit se i s obsahem představení či recenzemi již před nákupem vstupenky, aby předešli možnému rozčarování z dojmu, a případně se na tento zážitek vhodně připravili.

Včasný příchod do divadla považuje Kodým za velmi důležitý, z důvodu nevhodnosti, aby se pozdě přichozí divák prodíral řadou již sedících a sledujících diváků ke svému místu. Proto honosnější divadla nedovolují pozdě přichozím divákům vstoupit do hlediště. To je možné teprve o přestávce.⁸⁵

Již Jarkovský uvádí, že příprava k návštěvě divadla je započata pořízením vstupenky ve vstupní aule divadla a přicházející diváci se postaví tak, jak postupně přišli a v klidu vyčkávají, než budou obslouženi personálem pokladny diváci, kteří přišli před nimi.⁸⁶

U pokladen je lépe zachovat klid a ve slušnosti počkat, než na nás přijde řada při koupi vstupenky. Bohužel se stává, že ať mladí, staří, dámy i pánové velmi pospíchají, avšak tím jiné omezují a způsobí pouze zmatek a delší čekání. Je lepší opravdu zachovat klid, v žádném případě se s nikým nehádat, dříve či později i u pokladen budou všichni obslouženi.⁸⁷ Jarkovský upozorňuje na tuto možnou nepřístojnost u pokladen a vyzdvihuje obecnost v jiných zemích, jako je Francie, Anglie, Německo, kde bývali lidé v tomto ohledu více ukázněni a přestože řada k pokladně byla dlouhá, diváci vždy zachovávali poklidný průběh při nákupu vstupenek.⁸⁸

Schäferová také klade důraz na včasný příchod do divadla. Vstupenky by měly být zakoupeny již předem, aby divák byl přítomen na svých místech před začátkem představení.⁸⁹ Vstupenky je možné koupit také před představením v pokladně divadla, ale je vhodné přijít dostatečně včas a počítat s mírným zdržením

⁸⁵ KODYM, František. *O slušném chování* [online]. [cit. 2019-03-16], s. 93.

⁸⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 88-89.

⁸⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 154.

⁸⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 110.

⁸⁹ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 78.

u pokladen. Je zde ale riziko, že na místě již vstupenky nebudou k dispozici a divák tedy půjde do divadla zbytečně, proto je lépe zajistit si je předem.⁹⁰

Nákup vstupenek od doby Jarkovského prošel velkou změnou. Rozvojem techniky a internetu se rozšiřují divákům možnosti, jak získat vstupenku na kulturní představení. Není již nutné stát dlouhou řadu u divadelní pokladny, jak tomu bylo dříve. Divák si může zajít v dostatečném předstihu, zakoupit vstupenky na předprodejní místa osobně, nebo po předchozí rezervaci, kterou může provést v pohodlí svého domova. Vstupenky nabízí prostřednictvím svých webových stránek jednotlivá divadla. Dále je možnost zakoupení vstupenek prostřednictvím různých prodejních serverů. Divadla mají s předstihem zveřejněný svůj repertoár na další měsíce. A každé divadlo má také individuálně stanovenou, od kdy je zahájen předprodej vstupenek. U většiny divadel je možné touto cestou zakoupit vstupenky on-line až do dne, kdy probíhá představení. Nejdéle však maximálně dvě hodiny před představením. Pak je možné zakoupit zbylé vstupenky na představení pouze na pokladně divadla. Jsou-li ještě nějaké neprodané vstupenky hodinu před představením, nabízí obvykle divadlo i slevy z původních cen, a to pro studenty a seniory. Divadla své příznivce také lákají různým systémem odměn, a to ve formě předplatného – abonmá. Obvykle stanoví na určitý počet představení výhodnější cenu. Divák má pak v obvyklý den, několikrát do roka zajištěno své místo v hledišti. Systém předplatných se různí ve výběru představení i počtu, ale také jsou zvýhodněna předplatná pro studenty. Divadla se tímto způsobem finančních výhod, ale i výběrem představení, snaží přilákat mladého diváka. Předplatné funguje i pro jiné skupiny osob, jako jsou seniorská představení, nebo pro rodiče s dětmi. Někteří diváci preferují návštěvu opery, a pak je u jejich abonmá větší preference operních představení a je doplněna v malé míře o další žánry, jako je činohra, opereta, balet. Platí to samozřejmě i u ostatních žánrů, aby si divák mohl vybrat dle svých preferencí.

Národní divadlo v Praze například nabízí dva druhy předplatného, a to předplatné roční, na celou sezónu a předplatné Vánoční, na první polovinu roku. Pro diváky jsou nabízeny, krom cenového zvýhodnění zakoupeného balíčku vstupenek i další výhody, jako je parkování zdarma, slevy na další představení a další. Rovněž jsou abonmá sestavena dle druhu žánru, nebo smíšená představení, zvýhodněné ceny pro skupiny, školní zájezdy apod.⁹¹

Pokladní Divadla na Vinohradech, paní Radka Doležalová, odpovídá v Bulletinu divadla, zveřejněné v červnu roku 2015 na webových stránkách divadla, na otázku: „Změnila se s léty vaše práce pokladní?“ : „Jako pokladní v Divadle na Vinohradech pracuji deset let a za tu dobu se hodně změnila zejména technická

⁹⁰ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviář*, s. 263.

⁹¹ Národní divadlo Praha: Vstupenky a zboží [online], 2019. Praha [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/vstupenky-a-predplatne>

*stránka prodeje. Už jsem sice nezažila klasický prodej papírových lístků – už v mých začátcích se používal počítač – ale sleduji, jak se vše postupně vyvíjí. Kromě toho se mění i sortiment prodeje, dříve jsme prodávali jen vstupenky, v současné době navíc máme v nabídce i dárkové kupony, dárkové balíčky, propagační předměty apod.*⁹²

3.1.2 V šatně

Poklidné chování by mělo platit i při příchodu do šaten, kde si diváci odkládají svrchníky. Předbíhání a postrkování pak působí zcela nevychovaně, uvádí Jarkovský. Je lepší se s takovými lidmi nepouštět do hádek. Raději lehce nevychovance upozornit, že nás omezují, nebo nám působí nepříjemnosti, radí divákům Jarkovský.⁹³ Spěchem a neurvalým chováním u pokladen a šaten obecenstvo neurychlí začátek představení, neboť dříve než budou diváci usazeni na svých místech, a jak uvádí Jarkovský ve své knize, představení nezačne. Autor připomíná, že trpělivost je nejuvhodnější vlastností při jakýchkoliv společenských událostech.⁹⁴

V šatnách by měly být odkládány svrchníky, nejen z důvodu pohodlí při představení, ale také ze zdravotních důvodů, aby diváci při představení nevdechovali výpary z odložených oděvů, obzvláště jeli venku nepříznivé a vlhké počasí. Schäferová upozorňuje také na nutnost odkládání holí, deštníků a klobouků, tentokrát převážně z bezpečnostních důvodů. A také jako Jarkovský se shoduje v tom, že v šatně má panovat pořádek a klid, práci šatnářek neurychlí zmatek a shon, který diváci způsobí neurvalým chováním.⁹⁵

Další zkouškou správného společenského chování, krom včasného příchodu, je podle Špačka chování v šatně. Pokud je dvojicí příchozích muž a žena, vždy šatnu obstarává muž. Pán pomáhá dámě ze svrchníku, odloží a sundá svůj kabát, předá paní šatnářce a poté už dvojice odchází na svá místa v hledišti. Platí to i při odchodu z divadla, kdy muž vyzvedává kabáty a žena na něj čeká ve foyer. Pán poté pomůže dámě s oblékáním kabátu, přidrží ho tak, aby bylo oblékání snadnější.⁹⁶

Pravidla o šatně neplatí pro návštěvníky divadla, kteří mají zakoupeny vstupenky na místa v lóžích. V tomto případě nemusí, jak píše Smejkal, odkládat svrchníky v šatně, jelikož v lóžích jsou k dispozici stojany na kabáty.⁹⁷

⁹² Divadlo na Vinohradech: Divadelní měsíčník [online], 2015. Praha [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2015-06/tri-otazky.html>

⁹³ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 154.

⁹⁴ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 89.

⁹⁵ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 79.

⁹⁶ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 51.

⁹⁷ SMEJKAL, Vladimír. *Malá encyklopedie společenského chování*, s. 27.

Včasný příchod doporučuje i Ječný. Pozdě příchozí diváci působí neslušným dojmem a upozorňuje, že ve většině divadel v cizině by pozdě příchozí divák nebyl vpuštěn do hlediště.⁹⁸

Schäferová také upozorňuje, že pozdě příchozí diváci nemusí být vpuštěni do hlediště a mohou pak celé další jednání vyčkávat na chodbě, než jim bude dovoleno usednout na svá místa v hledišti.⁹⁹

Majorová také nabádá diváky k včasnému příchodu, neboť nejen že zmeškají zahájení představení, ale také z důvodu, že pozdním příchodem ruší diváky v hledišti i umělce na jevišti.¹⁰⁰

V současné době nejsou již pravidla pro pozdě příchozí diváky tak striktní. Samozřejmě působí to nevhodně vůči ostatním divákům i hercům, ale je-li to možné, divadelní personál výjimečně pozdě příchozího do hlediště vpustí, většinou v případě, že jsou volná krajní místa a zpozdilý divák do přestávky zůstane na těchto volných místech. Mnoho divadel však i toto má upraveno v návštěvním řádu divadla. Většinou opozdilcům vycházejí vstříc v tom, že je pustí na neobsazená krajní místa, na přístavky, tak aby nebylo rušeno představení, a upraveno toto nařízení mají v návštěvním řádu.

Například návštěvní řád Divadla na Vinohradech obsahuje případy, kdy hledištní personál nebo inspektorka hlediště je oprávněn nepustit diváky do hlediště. Krom osob pod vlivem návykových látek, osob nevhodně oblečených či znečištěných, občerstvujících se v prostorách hlediště, osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, jsou to právě také pozdě příchozí diváci, přestože mají platnou vstupenku. Pro nerušený průběh představení proto nejsou vpuštěni pozdě příchozí diváci do hlediště. Pokud se dostaví divák do 5 minut od začátku představení, může ho divadelní pracovník, po uvážení, vpustit na jiné místo v hledišti, tak aby tento divák nerušil ostatní.¹⁰¹

Inspektorka hlediště Divadla na Vinohradech, paní Vlasta Smetanová, uvádí v Bulletinu divadla, zveřejněné v listopadu roku 2015 na webových stránkách divadla, o pozdě příchozích divácích, kteří s omluvou a s pokorou jdou za hledištním personálem, aby je odvedli na prázdná místa v hledišti a oni mohli, přes to, že přišli pozdě, sledovat představení. Ale také o nevychovaných divácích, kteří se vehementně dožadují vpuštění na svá místa, bez ohledu na to, kde se v hledišti jejich místa nacházejí a uvádí, že byli i tací návštěvníci, kteří z divadla, když nemohli ihned na svá místa, odešli.¹⁰²

⁹⁸ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 43.

⁹⁹ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviř*, s. 264.

¹⁰⁰ MAJOROVÁ, Milena. *Člověk mezi lidmi*, s. 53.

¹⁰¹ Divadlo na Vinohradech: Návštěvní řád [online], 2019. Praha [https://www.divadlonavinohradech.com/](https://www.divadlonavinohradech.com/[cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://www.divadlonavinohradech.com/content/files/DOKUMENTY/navstevni_rad_FINAL.pdf)

¹⁰² Divadlo na Vinohradech: Divadelní měsíčník [online], 2015. Praha [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2015-11/tri-otazky.html>

Dejvické divadlo v Praze je na pozdě příchozí diváky přísnější a jejich návštěvní řád uvádí, že divák je povinen na své místo uvedené ve vstupence se usadit před dobou, která je na vstupence uvedena. Diváci jsou povinni respektovat zvonění před představením a včas se usadit na svá místa. Pozdě příchozímu divákovi hrozí, že příchodem po začátku představení pozbývá vstupenka platnost a opozdilec již není do hlediště vpuštěn.¹⁰³

V Národním divadle v Praze, ale i ostatních divadlech, mají zaměstnanci divadel upraveny své povinnosti směrnicí „Povinnosti hledištního personálu“. Směrnice bývá součástí organizačního řádu divadel. Upravuje chování divadelního personálu, také jejich oblečení. Mimo jiné barvu oděvu, ale i doplňků, barvy punčoch, ale také nošení označení se jménem. Dále upřesňuje povinnosti uvaděčů, ale i postup, jak se chovat, když je narušen pořádek v divadle. Divadelní směrnice také upravuje povinnosti šatnářek tak, aby byl zajištěn plynulý průběh při odbavení v šatnách. Šatnářka svěřené oděvy pečlivě přebere od diváka, označí a uschová v šatně. Šatnu nesmí opouštět z důvodu, aby byla šatna řádně zabezpečena a také proto, že divák má po celou dobu představení možnost odložit si své věci v šatně. Směrnice také upravuje, jaké věci smí šatnářka převzít do úschovy, postup, pokud divák ztratí lístek k šatně i pokud v šatně po odchodu diváků zůstanou nevyzvednuté věci. V Národním divadle pozdě příchozího diváka uvaděči odvedou na neobsazená místa na druhé galerii, v lóžích a na přístavcích. Inspektor jeviště zjišťuje stav obsazenosti hlediště před začátkem představení. Pokud nejsou žádná místa, která by byla vhodná pro pozdě příchozí diváky, aby jejich příchod nerušil ostatní, musí tito diváci vyčkat u šaten v suterénu, kde je instalovaná obrazovka s přenosem z jeviště a vpuštění jsou na svá místa v hledišti o přestávce.¹⁰⁴

Hudební divadlo Karlín na svých vstupenkách diváky o pozdním příchodu informuje: „*Po začátku představení nebude umožněn přístup do hlediště! Vstup do hlediště bude umožněn až o přestávce.*“, obr. č. 1., na druhé straně vstupenky je zkrácený provozní řád divadla, obr. č. 2 a stejně tak i Divadlo ABC v Praze upozorňuje diváky již na vstupenkách na včasný příchod do hlediště, viz obr. č. 3.

3.1.3 Divadelní program

Po té, co jsme zvládli nákup vstupenek, odložení svrchníků v šatnách, máme ještě možnost si před vstupem do hlediště zakoupit u pracovníků divadla program. Obsazení aktuálně hraného představení bývá vyvěšeno na chodbách divadel, včetně krátkého úvodu, režie a dalších zúčastněných osob na představení.

¹⁰³ Dejvické divadlo, o.p.s.: Návštěvní řád Dejvického divadla, o.p.s. [online], 2019. Praha [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://www.dejvikedivadlo.cz/navstevnirad>

¹⁰⁴ Národní divadlo Praha: Povinnosti hledištního personálu, 2012. www.narodni-divadlo.cz [online]. Praha [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/uploads/assets/hled-personal.pdf>

Divadelní program bývá doplněn, krom obsazení, ještě o fotografie, informace o dějství a přestávkách, ale také o způsob zpracování, kdy mnohá starší umělecká ztvárnění mohou být zmodernizována a přizpůsobena mladší generaci. Může být důležitým pomocníkem pro toho, kdo se dopředu neseznámí s představením, na které přichází. Minimálně, by se mohl dozvědět, o čem děj pojednává a pak se již soustředit na samotný umělecký zážitek.

Ječný v knize z roku 1968, uvádí, že zakoupení programu je důležité pro zjištění obsazení a informací o ději představení. Zmiňuje také, že v zahraničí některá divadla své programy tisknou jako malé knihy, které si divadelní návštěvníci rádi nechávají na památku a že by bylo vhodné v zemi, která má tiskařskou tradici, aby divadelní programy měly vyšší úroveň zpracování.¹⁰⁵

Špaček doporučuje pánům, aby, pokud doprovází dámu, zakoupili dámám program, aby se dámy cítily pohodlněji.¹⁰⁶

Zakoupí-li si dvojice jen jeden program, nabídnut k prohlédnutí by měl být nejprve společensky důležitější osobě.¹⁰⁷

Pokud program divák zapomene koupit před vstupem do hlediště, v žádném případě se nehrne zpět za uvaděčkou, ani na ni nesignalizuje, že program od ní požaduje. Vyčká v klidu na přestávku a o přestávce má opět možnost si program zakoupit. Také by měl mít divák připravený drobný obnos na zakoupení programu, neboť uvaděčka nemusí mít dostatečně velkou hotovost na vrácení bankovek s větší hodnotou.¹⁰⁸

Ječný by dnes možná zajásal, neboť divadelní programy v současné době jsou opravdu kvalitně graficky zhotoveny a s precizním designovým zpracováním. Dnes by se, oproti předchozím rokům, zajisté za ně určitě žádný tiskař stydět nemusel. Díky novým technologiím zpracování, mohou směle divadelní programy konkurovat zahraničním. Pro diváka je trošku nevýhodou, že si s malou knížkou o divadle, odnesou vzpomínky nejen na umělecké dílo, ale zároveň je obsahem knížky mnoho reklamních sdělení. Další drobnou nevýhodou je pro některé z diváků vyšší cena.

3.1.4 V hledišti, v lóžích

V divadle má obvykle každý koupenou svoji vstupenku - zaplacené konkrétní místo a proto není povinen přenechávat své lepší místo váženější osobě, například ženě, či starší osobě. Stane-li se, že divák bude sedět mezi osobami sobě známými uprostřed, je možné jim nabídnout výměnu místa. Nabízí je ale tehdy, jsou-li tato místa cenově srovnatelná. Pokud z jakéhokoliv důvodu divák sedící

¹⁰⁵ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 44.

¹⁰⁶ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 50.

¹⁰⁷ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 335.

¹⁰⁸ DOLEŽALOVÁ, Jiřina. *Kuchařka společenského chování*, s. 77.

uprostřed dvou známých lidí, jemu ale neznámých, místo k výměně nenabídne a je zcela nevhodné, aby si tyto osoby přes diváka uprostřed povídaly, či si předávaly věci. Podávají si pouze program či kukátko, avšak s omluvou tomu, koho tím obtěžují.¹⁰⁹

Tato možnost výměny sedadla je odlišná od té, pokud se osoby, které by si místo měnit mohli, znali. Pokud jde pán s dámou, přenechá pán dámě čestné místo, to, které je pro dámu pohodlnější, aby dáma lépe viděla. Proto, i pokud by správně měla sedět po mužově pravici, přenechá jí muž místo vlevo.¹¹⁰

Také Jarkovský uvádí, že navštíví-li divadlo dáma s pánem, posadí se dáma po pánově pravé straně. Pokud by toto místo bylo krajní v řadě, udělá pán výjimku a na krajní místo usedne sám, aby dáma byla lépe chráněna. Stejně tak je tomu, tvoří-li příchozí společnost dva páni a jedna dáma. Dáma zůstává mezi pány a je-li to možné, sedí na pravé straně od dámy pán váženější. Jde-li pospolu více osob, sedají si střídavě dámy a pánové, nebo podle aktuálních okolností.¹¹¹

Dáma se o přestávce v žádném případě nepouští do hovoru s cizími muži, kteří sedí v okolí, zmiňuje Jarkovský. Dáma pouze slušně odpoví a dál se nevybavuje. Muž smí nabízet bonbóny pouze dámám, které zná. Jde-li pán s dámou do divadla, zakoupí ji také program, krom bonbónů. Musí-li na okamžik opustit v hledišti pán dámu, požádá o dovolení a v co nejkratším čase se vrací zpět k dámě.¹¹²

Do hlediště vcházíme ke svému místu řadou již sedících diváků s prosbou a poděkováním těm, kteří kvůli nám vstávají, uvádí Kodym. A také zmiňuje, že je slušné se okolo sedícím divákům představit, kromě společnosti zcela neznámé nebo v zahraničí. Přesto, že své svršky divák zanechává v šatně, včetně holí a klobouků, Kodym v knize z roku 1896 připouští, že někteří pánové si mohou nechat na hlavách klobouky mezi jednotlivými jednáními. Pouze v případě, že se jedná o slavnostní představení, anebo by byla v divadle přítomen někdo z významných osobností, tak klobouk pán nesmí mít na hlavě. Preferuje ale, aby pánové byli v hledišti bez pokrývky hlavy a dámy, aby při výběru svého účesu přemýšleli, zda nebudou divákovi za nimi překážet účesem ve výhledu.¹¹³

Vcházíme-li ke svému místu v hledišti již řadou zaplněnou diváky, procházíme čelem k již sedícím divákům, a jak zmiňuje Jarkovský, jelikož sedící divák je kvůli nám nucen vstát a uvolnit prostor, omluvíme se každému a zároveň vzápětí poděkujeme za ochotu. Průchod plnou řadou ničím nezdržujeme, ani hovorem s ostatními diváky, ale plynule přejdeme ke svému místu.¹¹⁴ V žádném

¹⁰⁹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 90.

¹¹⁰ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 335.

¹¹¹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 99.

¹¹² GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 99.

¹¹³ KODYM, František. *O slušném chování* [online]. [cit. 2019-03-16], s. 94.

¹¹⁴ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 90.

případě se netočíme zády, bylo by to považováno za velmi nezdvořilé chování.¹¹⁵ Jde-li dáma s pánem poprvé do divadla a svá místa musejí nejprve hledat, vchází první pán a uvádí dámu na místo v hledišti.¹¹⁶

Pokud jde muž s dámou v divadle na místa v hledišti již známá, je možné, aby první vstoupila do hlediště dáma. V opačném případě, kdy sedadla je nejprve nutno najít, vchází první pán a pokud sám místa nemůže najít, požádá uvaděčku o pomoc, aby svá místa v hledišti našli včas. Je-li díky hledání příchod diváků na představení opožděn, v žádném případě nesmí být opožděn příchod po přestávce.¹¹⁷

Pravidla pro čestná místa v lóžích jsou trošku odlišná od pravidel čestných míst v hledišti. Majorová uvádí, že čestné místo není jasně dané, liší se podle dispozic divadla, kde se aktuálně lóže nachází. V předních lóžích se nachází místo v přední řadě uprostřed, v bočních lóžích je pravidlem, že čestné místo je nejvzdálenější od jeviště. Je-li lóže obsazená známými lidmi, čestné místo obsadí nejvýznamnější osoba. Pokud se diváci v lóži neznají, usednou podle čísel na zakoupených vstupenkách. Je však ještě možnost, pokud by pán měl lepší místo, může projevit galantnost a i neznámé dámě toto lepší a pohodlnější místo nabídnout.¹¹⁸

Ječný uvádí, že významnější bývají v divadlech lóže co nejbliže k scéně a nejlepší místo pak to, které je v lóži dál od jeviště.¹¹⁹

V lóžích je vyžadováno zvláštního chování, vysvětluje Jarkovský. Je-li pozván člověk do lóže, musí vyčkati příchodu hostitelů a také vyčkat, jaké mu přidělí místo. V lóži pak pozvaný muž nabízí dámám bonbóny a květiny. Také v lóžích náleží dámám lepší místa, ze kterých mají dámy lepší výhled na jeviště. Je zcela nevhodné, aby diváci, kteří jsou usazeni v lóžích, na sebe poutali pozornost nevhodným chováním, či oblečením nebo mezi sebou hlučeli a obtěžovali ostatní diváky.¹²⁰

Za nevhodné je též považováno, dle Jarkovského, vzájemné navštěvování dam v lóžích během přestávek. Pouze pánům je dovolena menší návštěva v jiné lóži. Nesmějí však všichni muži opustit dámy v lóži. Při krátké návštěvě v jiných lóžích zůstávají příchozí návštěvníci stát. Divadelní lóže je považována za samostatnou jednotku a není proto ani vhodné sledovat pohyb a dění v ostatních lóžích. V hledišti se nezdraví vzájemně osoby sedící v přízemí nebo z balkonu a není tudíž nutné na takový pozdrav reagovat.¹²¹ A za nevhodné je podle

¹¹⁵ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 155.

¹¹⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 155-156.

¹¹⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 91.

¹¹⁸ MAJOROVÁ, Milena. *Breviář společenského chování*, s. 30.

¹¹⁹ JEČNÝ, Dobromil. *Společenské chování v kostce*, s. 76.

¹²⁰ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 91.

¹²¹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 92.

Jarkovského považováno, jde-li do divadla mladá dívka sama s pánem. Může tím utrpět její dobrá pověst.¹²²

3.1.5 V hledišti, průběh představení

Divák je usazen v hledišti, nicméně i tady, pokud došel až ke svému místu bez společenské úhony, je potřeba dále dodržovat a respektovat společenská pravidla. Není jich opět málo a mnoho autorů knih o společenském chování se tomuto tématu věnuje.

Špaček uvádí, že v dobu, kdy usedá divák do hlediště, má divák poslední možnost vypnout mobilní telefon. Toto upozornění u Jarkovského, Ječného, Majorové, Schäferové ještě nenajdeme. Vyrušování zvoněním mobilního telefonu je nešvarem posledních let. Avšak v dalších bodech slušného chování se již shodují povětšinou všichni autoři.¹²³

Na představení je možné si opatřit divadelní kukátko. Pokud ho nevlastníme, lze jej v divadle zapůjčit. Avšak divák ho má používat pouze ke sledování detailů na jevišti a v žádném případě ne na to, aby sledoval diváky v hledišti, či lóžích, zmiňuje Smejkal.¹²⁴ Také Majorová upozorňuje diváka, aby nezapomínal a používal kukátko jen pro zhlédnutí představení, a neprohlížel si diváky okolo. Přirovnává tento přečin k „šmírování“ klíčovou dírkou a také doporučuje, aby diváci nepoužívali v divadle dalekohledy.¹²⁵ O používání divadelního kukátka se zmiňuje i Pejčoch a to v tom smyslu, že jej divák bude používat pouze v divadle k tomu, aby mohl lépe užít představení, ne pozorovat diváky v hledišti, ač by to mohlo být zajímavější než děj na jevišti.¹²⁶

Jarkovský uvádí, že není vhodné si v průběhu představení sdělovat poznatky s okolními diváky. Možno jim pouze pomoci, pokud jim upadne nějaký předmět na zem. Za zcela nevhodné je považováno brát na divadelní představení s sebou dítě, držet jej na klíně, aby neobtěžovalo okolí. Návštěva dětí v divadle je podle Jarkovského přípustná pouze na dětská představení.¹²⁷

Za nevychované způsoby chování bude bráno, vysvětluje Jarkovský, když se dáma bude projevovat příliš hlasitě v divadelních prostorách. Přílišná zvědavost, se kterou si dáma prohlíží hlediště kukátkem je také považována za neomalenost. S ohledem na toho, koho sleduje, nebude mu tato zvědavost příliš příjemná. Taktéž z prvních řad hlediště kukátkem prohlížet osazenstvo v sále není vhodné.¹²⁸

Je-li v hledišti divák, který svým chováním či zjevem ruší náš výhled na představení, upozorníme ho vyzývavým pohledem, avšak bez řeči. Je možno

¹²² GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 100.

¹²³ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 51.

¹²⁴ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 335.

¹²⁵ MAJOROVÁ, Milena. *O slušném chování fakta*, s. 114.

¹²⁶ PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*, s. 136.

¹²⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 91

požádat pracovníka divadla, je-li divadelní personál k dispozici, aby tohoto člověka, který svým nevhodným chováním obtěžuje okolí, na nevhodnost taktně upozornil. Pokud je vyrušující člověk trošku důvtipný, uvědomí si nevhodnost svého dosavadního chování. Mohlo by se stát, pokud by vyrušující divák byl výbušné povahy a pokud bychom ho my napomínali, že by ztropil scénu zcela nevhodnou společenského prostředí. Návštěvě divadla by se měl také vyhnout ten, kdo je nemocen z důvodu rušení ostatních diváků, například kašlem či rýmou.¹²⁹

Působí-li někdo ve ztichlém divadle při představení hluk, ať už je to rozbalováním bonbónů či špitáním, můžeme se na dotyčného pouze otočit a podívat, aby pochopil, že vyrušuje. V případě, že nevychovaný divák nepochopí a dále hlukem ruší okolí, doporučuje Jarkovský upozornit o přestávce dotyčného diváka na jeho nevhodné způsoby chování. Při velkých přestupcích je možno použít, jak zmiňuje Jarkovský i divadelní policii.¹³⁰

Majorová také upozorňuje, že by měl v hledišti během představení panovat klid. Nepřístojně působí choulení se k partnerovi, diváci pak překáží ostatním ve výhledu. Není také úplně vhodné sdělovat si dojmy a pocity, nejen z představení a okolních diváků, chrastit se sáčky od bonbonů. A stejně jako Jarkovský, doporučuje divákům, kteří jsou nachlazení, aby raději do divadla nechodili, neboť tím pokazí kulturní zážitek sobě i ostatním divákům.¹³¹

Doporučení ohledně hluku a šustění bonbonů má i Pejčoch. Chrastit se sáčkem od bonbonů během tichého představení je neomalenost, kterou si divák mající chuť na bonbony má nechat až na přestávku. A stejně tak i divák nemocný, by měl raději navštívit lékaře než divadlo, prospěje tím sobě i ostatním návštěvníkům divadla.¹³²

Stejně tak i Ječný upozorňuje, ač je divák pln dojmů z divadelní hry, či libých tónů hudby, neměl by své emoce dávat najevo a sdělovat ostatním své dojmy a prožitky. Nejen že ostatní vyrušuje, ale může narazit na nepříjemného souseda a jeho možná tvrdší odezvu. Také unést se hudbou a popěvovat si se zpěváky není podle Ječného úplně slušné. Napovídat ostatním, jak bude probíhat další děj a kazit jim překvapení z vyvrcholení nějakého dramatu je taktéž nepřístojné. Své zážitky plné emocí může divák sdělovat, dle libosti, o přestávkách svému doprovodu, který ho zajisté rád vyslechne.¹³³

Schäferová doplňuje jako předchozí autoři, že nemocný divák by do divadla vůbec chodit neměl, aby ostatní nerušil a také nenakazil. Lépe je zakoupenou vstupenku někomu darovat, aby si tento člověk mohl užít nerušeně umělecký zážitek. Také upozorňuje, že není vhodné rušit představení, hlukem ani smíchem.

---

¹²⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 92.

¹²⁹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 93.

¹³⁰ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 156.

¹³¹ MAJEROVÁ, Milena. *O slušném chování fakta*, s. 114.

¹³² PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*, s. 138.

Smích pouze krátký. Nekontrolovatelný a dlouhý smích je naprosto nepřipustný, do divadelního prostředí zcela nevhodný.¹³⁴ Nešvar, na který upozorňuje Schäferová, je i šustění s rozbalujícími bonbony, a stálé vyrušování hovorem či špitáním. Uvádí, že tento zvyk s bonbony, který se zavedl, když v divadlech nebyla jiná příležitost občerstvení a diváci neměli možnost, kde se napít, protože do divadla obvykle přišli až po večeři. Od té doby, kdy se v divadlech zavedly koutky s občerstvením, a je možné občerstvit a napít se o přestávce, by měl tento nešvar s bonbony a jídlem zcela vymizet.¹³⁵

Přestávky jsou mezi představeními určeny k tomu, aby se diváci mohli občerstvit. Mohli pohovořit se svými známými. Sdělit si své dojmy z představení. Případně, kdo si nestihl před představením koupit svůj program, nyní má možnost. Konec přestávky je obvykle ohlašován zvukovým znamením s předstihem a divák má dost času dojít, dopít a najít své místo v hledišti.

Pokud divák sedí uprostřed řady, uvádí Majorová, měl by se po přestávce vrátit s dostatečným předstihem na své místo, aby později nemusel procházet již zaplněnou řadou. Stejně tak při odchodu se netlačí dříve ven ze svého místa, a už vůbec ne, když se herci ještě úplně nerozloučili s diváky.¹³⁶

V divadle jsou obvykle mezi představením jedna nebo dvě přestávky, v závislosti na délce představení a náročnosti scén a o přestávce je možno korzovat ve foyer divadla a jak píše Majorová, pokud žena nechce korzovat a raději přestávku přečká na svém místě v hledišti, neopouští ji partner celou přestávku.¹³⁷

O přestávce, která by měla soužit diváků mimo jiné i ke zhodnocení hry, uvádí Ječný, může se divák potkávat a popovídat se svými známými, prohlédnout vernisáže, které bývají součástí foyer, seznámit se s programem a obsazením herců, pokud jej ještě nemáme k dispozici, ale také se divák může občerstvit v divadelním bufetu.¹³⁸ Proto tato pauza mezi jednotlivými částmi představení nemusí být vyplněna jen konzumací, ale je právě ideální pro setkání s přáteli i seznámení se s novými lidmi. Upozorňuje také, že na společenské chování by divák neměl zapomenout hned, jak spadne opona, a rychle zmizet do šaten před poděkováním hercům. Protože i poté, co skončí představení, platí pravidla slušného chování. A ten, kdo odchází ještě před potleskem a poděkováním umělcům, není příliš zdvořilý.¹³⁹

Doležalová o tématu přestávky v divadle uvádí, pokud je jich více, že o kratších přestávkách by měli diváci zůstat na místech a o velké přestávce divák může korzovat ve foyer, navštívit kuřárnu, toaletu, místní občerstvení, avšak

---

¹³³ JEČNÝ, Dobromil. *Breviář moderního člověka*, s. 44-45.

¹³⁴ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviář*, s. 265.

¹³⁵ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 78.

¹³⁶ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviář*, s. 265.

¹³⁷ MAJOROVÁ, Milena. *Breviář společenského chování*, s. 30.

¹³⁸ JEČNÝ, Dobromil. *Breviář moderního člověka*, s. 45.

¹³⁹ JEČNÝ, Dobromil. *Společenské chování v kostce*, s. 76.

nezapomínat, že trvání přestávky je přece jen omezené, tak aby se divák na své místo vracel po prvním zazvonění.¹⁴⁰

Za nepřijatelný je považován pozdní příchod do divadla, byť se divák může domnívat, že představení obvykle začíná o něco později, než je uvedený čas na vstupenkách. Z tohoto důvodu by divadelní představení podle Jarkovského, mělo začínat v udanou dobu, aby si obecenstvo zvyklo na včasný příchod. Stejně jako je nepřipustný pozdní příchod, je nevhodné odcházet z divadla před koncem představení, například z důvodu vyzvednutí svého svrchníku v šatně. Tak jako v úvodu, při příchodu do divadla a nákupu vstupenky, tak i nyní při vyzvedávání oděvů ze šaten by měl panovat klid a pořádek. Chaos a předbíhání v řadě u šatny pak způsobí větší zmatky, které jsou pak pro diváka při odchodu větším zdržením.¹⁴¹ Jarkovský doporučuje, aby také odchod z divadla probíhal v klidu. Chvátáním návštěvník divadla paní šatnářky pouze zdrží. V úvahu je potřeba vzít i omezené prostory, které obvykle bývají v šatnách divadel. Lepší je vyčkat na svrchník v řadě a ne se hnát „*jak divá zvěř z pampy*“. O to dříve pak budou diváci odcházet z divadla domů.¹⁴²

Úprava zevnějšku dámy je přípustná pouze na dámských toaletách, nikoliv v chodbách divadel. Toto pravidlo platí i na jiných veřejných prostranstvích. Je zcela nevhodné, aby se dáma zkrášlovala, česala i jinak upravovala na veřejnosti. Autor uvádí, že není pěkné pomáhat přírodě výrazným líčením. Může to být vnímáno ostatními jako opravování nedokonalostí dámy a i tak na ní může být pak pohlíženo.¹⁴³

Součástí divadelního představení může být státní hymna. V tomto případě, kdy je součástí hry, není nutné, aby obecenstvo povstalo. Samozřejmě, má-li potřebu některý z diváků projevit vlastenecký cit, povstane a tuto část představení sleduje stojící. Ostatní ho mohou, ale nemusí následovat. Není to v tomto případě bráno jako neslušnost a neúcta ke státním symbolům pokud divák zůstane sedět z důvodu přerušování uměleckého zážitku.¹⁴⁴

3.1.6 O potlesku, květinách

Při operním představení není vhodné rušit průběh děje potleskem, vysvětluje Jarkovský. Je však možné tleskat po dohrané přehře, předchází-li tomu osvětlení sálu. V této době je umožněno též opozdílům, aby nenápadně vyhledali svá místa v hledišti. Pokud se ale po přehře v sále nerozsvítí světla a hra pokračuje, obecenstvo netleská. Nadále se nijak neruší průběh děje tleskáním, pouze v případě, že dirigent naznačí přestávku. Doporučeno je v našich krajích

¹⁴⁰ DOLEŽALOVÁ, Jiřina. *Kuchařka společenského chování*, s. 77.

¹⁴¹ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 93-94.

¹⁴² GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 157.

¹⁴³ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 157.

¹⁴⁴ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 158.

začít tleskat v okamžiku, kdy se spouští opona. Tleskáním dříve by mohlo dojít k nepříjemným přerušením děje jak pro herce, tak k narušení posluchačova dojmu z uměleckého díla, uvádí Jarkovský.¹⁴⁵ Je-li však potlesk nenadálý, připouští Jarkovský, je možné, aby dirigent dal pokyn k pauze ve hraní.¹⁴⁶ Pokud se divákům při představení něco nelíbí, dává to najevo pouze ledovým tichem, nikoliv jinými projevy, doporučuje Jarkovský.¹⁴⁷

Majorová upozorňuje na společenskou neotesanost, zejména mladých lidí, kteří úmyslně chtějí roztleskat publikum. Potlesk je poděkování hercům za jejich výkony při představení.¹⁴⁸

Uznání za herecké výkony, jak uvádí i Pejčoch, oceňuje divák potleskem. Nelibost s představením ale divák neprojevuje pískotem, ale pouze ledovým tichem vyjádří nejlépe své negativní emoce a pocity. Diváci by se měli orientovat, kdy je vhodné tleskat a kdy ne. Pokud se jedná o delší hudební díla, v jejich kratších pomlčkách se netleská. Pokud si divák není jistý, kdy potlesk ano a kdy ne, měl by vnímat znalejší diváky a reagovat podle nich. Samozřejmě je ale možné zatleskat i při příchodu známých osobností na jeviště, nebo po povedených žertech v divadlech preferující tento žánr.¹⁴⁹

Stejně také Schäferová uvádí, že diváci oceňují potleskem děj až po ukončení jednání, aby nebyli herci rušeni, a v případě nespokojenosti je lépe mlčet. Herci nemohou za zpracování hry, ani jak hru autor napsal, avšak před divákem stane právě herec, který nese svou „*kůži na trh*“ a hraje to, co mu předepisuje scénář. Proto je lépe herce podpořit právě potleskem.¹⁵⁰ Pozornost a podporu hercům je možné vyjádřit také květinami a to tím způsobem, že květiny předáme personálu divadla, který je herci doručí na jevišti, píše Schäferová v roce 1939.¹⁵¹ V roce 1947 Schäferová uvádí ve své knize, že květiny se mají posílat hercům do šaten s vizitkou. Stane-li se, že je představení hrané na počest umělce, pak je lépe dary i květiny posílat, včetně vizitky, do hercova bydliště. Na jeviště by měli patřit pouze květiny.¹⁵²

Odměnu, ve formě potlesku, jako ocenění hercova výkonu, uvádí i Ječný ve své knize. Upozorňuje, že bouřlivý potlesk v průběhu rozptyluje herce od jejich rolí a naopak chabý potlesk v závěru a rychlý odchod z hlediště je hrubě neslušný vůči hercům i divákům a naopak ukazuje na primitivnost jedince.¹⁵³

Smejkal se vyjadřuje k potlesku, kterým diváci děkují umělcům za jejich výkony. Nevhodné by proto bylo odcházet z hlediště divadla, pokud potlesk ještě

¹⁴⁵ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 154-155.

¹⁴⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 95.

¹⁴⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 101.

¹⁴⁸ MAJOROVÁ, Milena. *O slušném chování fakta*, s. 116.

¹⁴⁹ PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*, s. 136.

¹⁵⁰ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 79.

¹⁵¹ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 79.

¹⁵² SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviář*, s. 265.

¹⁵³ JEČNÝ, Dobromil. *Breviář moderního člověka*, s. 45.

trvá. Při velkém uměleckém zážitku se může aplaus vyskytnout v průběhu hry. U hudebních vystoupení tleskáme až po provedení celé skladby. K orientaci, kdy je vhodné po skladbě tleskat, divákovi poslouží dirigent, který se obrátí k publiku a je očekáván potlesk přijmout. Pokud zůstává otočen zády k divákům, bude skladba ještě pokračovat.¹⁵⁴

Elisabeth Bonneauová o potlesku, který zažívá při návštěvách opery, zmiňuje, že potlesk rozděluje při opeře plynulý tok hudby a zpěvu, komplikuje umělcům vystoupení a divákovi narušuje kulturní zážitek. Proto je vhodnější, aby diváci odměňovali při takovýchto výkonech umělce potleskem až na konci dějství. Divák v závěru představení setrvává na místě, až spadne závěrečná opona. Stane-li se, že se mu představení nelíbí, neprojevuje posluchač znechucení a negativní názory nahlas.¹⁵⁵

Marie Fajtová, sopranistka Národního divadla, v e-časopisu Národního divadla, z roku 2009, o svých zkušenostech s reakcemi publika v zahraničí uvádí, že v Kambodži mají při koncertu pro krále specifická pravidla a diváci smějí tleskat až po té, co začne tleskat král. I v džungli mohou posluchači navodit příjemnou sváteční náladu a naopak, někde se stává, uvádí umělkyně, že místní diváci tleskají příliš často a bohužel si i v průběhu dějství vyprávějí.¹⁵⁶

3.1.7 Vhodné společenské oblečení

Schopnost posoudit situaci, ve které se nalézáme a zachovat se podle ní, je mistrovským zvládnutím pravidel etikety, zmiňuje Špaček.¹⁵⁷ Správně zvolený dress code a vhodné společenské chování pro danou příležitost, udělá z každého člověka přitažlivého společníka pro nevšední chvíle. Mít cit správně zvolit oděv do společnosti, do zaměstnání, pro volný čas i na sport může být pro mnohé lidi složitější záležitostí. Dopředu ohodnotit situaci, do které se můžeme dostat, nebo naopak ve které můžeme být, pokud se rozhodneme špatným výběrem oděvu, je často záhadou i pro zkušeného člověka. Proto není vůbec od věci se nejen na společenské příležitosti dopředu připravit. Návodem by nám mohlo být ke správné orientaci, pokud jde o společenské události, pokyny pořadatelů z pozvánek na akce. Z pozvánek je možné zjistit, v jakou dobu se událost koná a jaký typ oděvu je pozvaným doporučován, či předepisován. Pokud není možnost řídit se návodem z pozvánek, postačí osobní zkušenosti. K čerpání inspirace je však velké množství zdrojů, dnes již i na webových stránkách, ale nejen tam, a pak je na každém jedinci, jakou práci si dá s přípravou, aby si mohl akci skvěle a bez obav užít.¹⁵⁸

¹⁵⁴ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 335-336.

¹⁵⁵ BONNEAU, Elisabeth. *Pravidla etikety: být na úrovni v každé situaci*, s. 83.

¹⁵⁶ Národní divadlo Praha, 2009. www.narodni-divadlo.cz: Časopis Národní divadlo [online]. Praha [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/uploads/assets/5427b534ced545b2b9e5f77b6c22076d.pdf>

¹⁵⁷ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 9.

¹⁵⁸ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 9.

Samotná příležitost k návštěvě divadla, podle Kodyma, vybízí k vybranému chování. Slavnostní oblečení by mělo být zvoleno vkusně. Jedná-li se o významné představení, pánové i dámy zvolí šaty stejného typu jako na ples. Bude-li přestavení běžné, zvolí obyčejný šat, píše Kodym roku 1896.¹⁵⁹

Se slovy „Šaty dělají člověka“ uvádí Slušný ve své knize kapitolu o odívání. Jakýkoliv oděv samozřejmě nemá vliv na charakter člověka, ale je možné si o druhém udělat úsudek. Podle Slušného lze soudit z oděvu, jak si kdo zakládá na čistotě a souladu svého oblečení, tak bude dotyčný dbát o svoji domácnost, stejně tak i o své zaměstnání. Kdo čistému oblečení nevěnuje pozornost, nemá úctu k ostatním a ani k sobě. Chudobu v tomto případě nepovažuje za omluvenku k nošení špinavého oblečení.¹⁶⁰

Správně zvolený slušivý oděv, a padnoucí obuv vyvolává v ostatních pouze dobrý dojem. „Čím jednodušší jest oděv, tím vkusnější jest“ a Slušný dodává, že mladí lidé nepotřebují svoji přirozenost kazit módními výstřelky: „Vyfintěné děti podobají se malým opičkám, mladé dívky, plné stužek a krajek, upomínají na umělkyně z cirkusu“. Dámy mají přece jen větší volnost výběru a mohou volit oblečení i v jiných barvách, než v barvě černé. Přesto mnohobarevné oděvy jsou podle Slušného spíš známkou nevkusu. Pro ženy je také vhodné ozdobit se šperky. Slušný však upozorňuje na střídmost ve výběru, jak barev oděvu, tak šperků. Chybný výběr oděvu i doplňků pak ukazuje na marnivého člověka bez vkusu. Mimořádně důležitá je správná volba oblečení pro určitou příležitost. Při výběru oblečení by měl každý zvážit, zda se oděv ještě hodí pro jeho věk. Slušný upozorňuje hlavně dámy, aby dávaly pozor a zbytečně se chybnou volbou oděvu nedostaly do trapných situací. Pro pány má Slušný doporučení: „Při muži, který i jinak déle mladým zůstává než žena, nepadá stáří tak na váhu, jako u pokolení ženského. A přece nedobře se vyjímá starší již pán mladicky a příliš podle módy oděný, také jemu platí osvědčená pravda, že dovoleno jest jenom to, co se sluší“.¹⁶¹ Slušný doporučuje vybrat si při návštěvě divadla vhodný slušný oděv, čistý a především decentního typu, a brát v potaz i předchozí doporučení týkající se výběru oblečení.¹⁶²

A také Jarkovský uvádí v knize „Společenské klasobraní“, že slušnost neznačí bohatství a okázalost, ale ctnost a mravnost. Nejsou žádné předpisy pro okázalé a drahé oděvy, ale mnohem lepší je být oblečen pečlivě a slušně.¹⁶³ „Obyčejný člověk si myslí, že nutno míti v šatníku oděv ušit na svatbu, avšak roky ležící ve skříni, cítící zatuchlinou, který i na pohřební lože je potřeba si vzít“, zmiňuje Jarkovský. Proto nemá smysl utrácet peníze za drahé šaty, které pak

¹⁵⁹ KODYM, František. *O slušném chování* [online]. [cit. 2019-03-16], s. 93.

¹⁶⁰ SLUŠNÝ, Emil. *Dvorný společník*. [online]. [cit. 2019-03-16], s. 13.

¹⁶¹ SLUŠNÝ, Emil. *Dvorný společník*. [online]. [cit. 2019-03-16], s. 14-22.

¹⁶² SLUŠNÝ, Emil. *Dvorný společník*. [online]. [cit. 2019-03-16], s. 104.

¹⁶³ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 11.

nemají využití. Důraz je podle Jarkovského, kladen při oblečení do společnosti pouze na úhlednost a čistotu, nikoliv na módnost a okázalost.¹⁶⁴ Jarkovský také zdůrazňuje, že není zcela nutné být podřízen módním trendům, přestože módní salóny nabízejí rozmanitý výběr. Významnějším nežli oděv, je společenské chování i celkový rozhled a charakter osobnosti. Proto by měl každý člověk volit oděv dle svých finančních možností, nejen podle módních trendů z časopisů.¹⁶⁵ Společnost má ale nastaveny určité zvyklosti, kterými by se člověk měl řídit, pokud nechce přijít na společenskou událost zcela nevhodně oblečen a dostat se tak případně do trapné situace. I z důvodu ujasnění si stylu oblečení pro společenskou událost, bývá označen na pozvánkách styl oděvu, který je doporučován pro danou situaci. Aby se člověk ve společnosti cítil příjemně, může se na základě doporučení z pozvánky oděv uzpůsobit aktuálnímu požadavku.¹⁶⁶

Pokud jde divák do divadla ve velkém městě, nebo při premiérách, a nezvolí smoking, měl by si vybrat oblek tmavé barvy, radí pánům Jarkovský. Pokud se však divák účastní „divadla v lesku“, je vhodné, aby pánové zvolili frak nebo smoking, a vůbec nezáleží na konkrétním místě v divadle. Při některých společenských událostech je však společenský oděv striktně předepsán, nikoliv pouze doporučován. Jarkovský uvádí jako příklad takové možnosti účast císaře Franze Josefa při „theâtre paré“, kde byl předepsán pánům frak. V běžných případech společenských událostí si páni oblékají žaket nebo tmavý oblek. Oděv světlé barvy, zmiňuje Jarkovský, je povolen do divadel pouze v letních měsících, mimo sezónu.¹⁶⁷ Dámám Jarkovský doporučuje, při volbě společenského oděvu, že není nutné se oblékat nad své poměry, ale pro okolí bude zajímavější dáma jednoduché elegance. Musí-li se však žena v nápadné velké toaletě účastnit divadla v odpoledních hodinách, jako dopravu do divadla zvolí taxi, neboť tak je méně nápadná. Možné je použít venku také plášť přes večerní šaty, který zmírní okázalost oděvu.¹⁶⁸ Jako zcela nevhodné je podle Jarkovského, aby dámy pro návštěvu večerní společnosti si oblékly si blůzu. Jako slavnostní úbor jsou používány a považovány pouze šaty. Blůza je vnímána, podle Jarkovského, k nošení při intimních záležitostech. Pro společenské večery je výběr kombinace s halenkou zcela nevhodný. Je-li společenská akce v chladnějších prostorách, lze volit jako pokrývku kožešinku.¹⁶⁹

V letních měsících nebývá tolik společenských událostí, jako tomu bývá v měsících zimních. Proto je používáno pro společenské příležitosti lehkých oděvů ve

---

¹⁶⁴ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 27-28.

¹⁶⁵ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 81-82.

¹⁶⁶ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 82.

¹⁶⁷ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 89.

¹⁶⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 97.

¹⁶⁹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 100.

světlych tónech. Je však nutno dodržet, aby oděv byl úplný. Ve společnosti dámy by měl muž dbát na to, aby jeho oděvy byl bez chyby.¹⁷⁰

Vhodným oděvem do divadla, obzvláště jsou-li místa v hledišti atraktivní, nebo při premiérách, je pro dámy skvělým výběrem večerní toaleta. Možno i lehce odvážná, doplňuje Jarkovský. Pánům pro tuto slavnostní příležitost Jarkovský doporučuje nejlépe padnoucí frak s bílou kravatou, nebo smoking, naopak s kravatou černou. Na místech v hledišti méně atraktivních, jako jsou například sedadla v zadních řadách, nejsou přísná pravidla tolik vyžadována. Požadována jsou však u slavnostních představení, „théâtre pare“ - neboli divadlo v lesku. U pánů je to frak s bílou kravatou a u žen toaleta vystřižená, hlavně pokud se této události zúčastní i někdo z významných osobností, nebo například panovníků, státníků. Jarkovský také zmiňuje, že již není v některých velkých divadlech, jako je Národní divadlo, Stavovské či divadlo na Vinohradech, přísně předepsána velká večerní toaleta, jako tomu bývalo v dřívějších dobách. Krom slavnostních představení, zmíněných výše, tam pravidlo platí stále. Elegantní slavnostní toaleta diváků je v divadle však očekávána, nikoliv předepsána. Pro pány je vhodným oděvem smoking, který bývá v zimě tmavší barvy. Možno zvolit u pánů i žaket nebo redington.¹⁷¹

Jarkovský také upozorňuje, krom oblékání, na výběr dopravy do divadla. Za nevhodné je považováno, pokud divák při výběru večerní toalety zvolí velmi luxusní oděv, aby poté šel do divadla pěšky. Nemůže-li divák použít z nějakého důvodu jakýkoliv dopravní prostředek, měl by zvolit střídmější formu oblečení. Trvá-li divák na luxusním oděvu, a jde pěšky, měl by to mít na zřeteli a do divadla přicházet některou z postranních ulic, aby nepoutal pozornost.¹⁷²

Samostatným tématem je také volba klobouku. Chce-li si vzít dáma do divadla klobouk, je toto možné pouze v lóžích, neboť na jiných místech by dáma s kloboukem překážela ve výhledu ostatním divákům, uvádí Jarkovský.¹⁷³

Jarkovský doplňuje k tématu divadlo a divadelní prostředí fakt, že s tím jak se mění doba, mění se i divadelní prostředí a hlavně divadelní publikum, které se, hlavně po válce, velmi změnilo.¹⁷⁴

Přestože oděv slouží zejména k ochraně člověka před nepřízní počasí, což je nezpochybnitelně velká úloha. Je mimořádně důležitým také ve spojení s celkovým vzhledem člověka a jeho nezaměnitelnou image. Každá situace vyžaduje jiný styl oblékání. Do školy, zaměstnání, na výlet či sport, na společenské příležitosti, pro každou událost je důležitá vhodná volba oblečení, zdůrazňuje Schäferová. A i člověk z obyčejných poměrů může být okouzlivý společník, pokud

---

¹⁷⁰ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*, s. 101.

¹⁷¹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 97.

¹⁷² GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 98.

¹⁷³ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 98.

¹⁷⁴ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 101.

je obeznámen nejen se zásadami společenského chování, ale také si vezme za své alespoň minimum ze zásad v oblékání. Ženy jsou již od přírody parádnice, tak pro ně není velkým problémem přizpůsobovat se změnám módy. Pánové příliš nemusí vnímat rozdíl mezi kvalitním oblekem a oblekem z podřadného materiálu, postačí jim, že je tmavé barvy. Nemusí to být vždy však správná volba. Za mimořádně vhodné, zmiňuje Schäferová, je volba oblečení pro slavnostní příležitost, pokud jdou společně dáma s pánem. Je lépe, když zvolí shodný styl v oblečení, včetně doplňků. Zmateně pak působí pár, kdy jeden z dvojice zvolí příliš slavnostní oděv a druhý naopak například nedbalou eleganci, či šat do kanceláře. Neméně důležité, jako správná volba oděvu, je i umět se v oblečení chovat: „Pravou eleganci nedělá krejčí, móda a vycpaná ramena, nebo jiné módní výstřelky, ale osobnost, způsob, jak jsou šaty nošeny, jaké jsou v nich pohyby, jak celkově souhlasí s vnějším vzhledem i charakterem toho, kdo je nosí“, zmiňuje Schäferová. A dodává, že pro někoho je skvělý vkus darem od Boha. A pro ty, kterým není tento cit dán, je pak důležité naučit se zvládnout základní pravidla v oblékání či najít si dobrého rádce, který pomůže s výběrem oblečení i doplňků.¹⁷⁵ Schäferová divákům v divadle radí, jak se zachovat při volbě oblečení do divadla. Volba oblečení by se měla rozlišovat podle toho, do jakého divadla divák půjde. Do významných a historických divadel, především na místa v přízemí a do lóží by měla žena jít oblečená ve večerních šatech a pánové ve smokingu. Pokud se divák připravuje vyjít si do divadla v menším městě, nebo do divadla ne tak významného formátu, může žena obléci malou večerní a muž černý oblek.¹⁷⁶

Jak se obléká žena do divadla, podle Schäferové: „*Starší dáma tmavší, mladá dívka světlé šaty s dlouhým nebo krátkým rukávem, hedvábné, výstřih větší, ale ne hluboký. Střevíček v barvě šatů nebo lakový černý, vysoký podpatek, punčocha světlá, hedvábná, hedvábné nebo bílé hlazené rukavice, dlouhé nebo krátké s ozdobnou manžetou. Malá hedvábná kabelka barvy vhodné k šatům*“.¹⁷⁷ Muž by měl, podle Schäferové zvolit pro návštěvu divadla: „*Frak a smoking jsou úborem vhodným jen po osmé hodině večerní. Jen k audienci na některých královských dvorech je předepsán ve dne frak s černou vestou. Jinak se ve dne nesmí obléci žádný z těchto úborů. Smoking nosíme do divadel, koncertů, na malé večere a večerní zábavy. Frak na plesy, rauty, slavnostní premiéry, divadla, když je přítomna hlava státu. Cylinder u nás nosíme jen tehdy, když neodkládáme v šatně. Jinak stačí černý měkký klobouk. Klak (skládací cylinder) se nosí jen večer*“. „*Celý oděv muže, pokud zvolí smoking: kabát černý, vesta černá nebo bílá, kalhoty černé barvy, boty černé lakové střevíce, klobouk měkký nebo tvrdý, košile bílá tuhá se záhyby, límec bílý tuhý s přeloženými rohy, jako vázanka černý motýlek, ponožky*

¹⁷⁵ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviář*, s. 124-126.

¹⁷⁶ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 78.

¹⁷⁷ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 22.

*černé, rukavice bílé hlazené. Kapesník při všech společenských příležitostech bílý, jen při smutku bílý s černou obrubou.*¹⁷⁸

Ani Majorová nedoporučuje volit do divadla oblečení, které je nosíváno do zaměstnání. Pánové by měli nejlépe zvolit tmavý oblek, košili bílé barvy s kravatou nebo motýlkem, klobouk a rukavice sjednotit barevně s šaty. Oblek by měl být v barvě černé, tmavě modré nebo tmavo šedé. Pánové v tmavém obleku nesmí zapomenout ještě na klobouk a rukavice, a to ani v letním počasí. Dáma by měla zvolit na odpolední představení, nebo do divadel menšího formátu tmavou sukni a společenskou halenku, v žádném případě ne svetříky. Majorová doporučuje ženám volit na večerní představení a do velkých divadel šaty z kvalitního materiálu, v perfektní fazoně. Nemělo by se zapomínat také na doplňky, jako šperky, bižutérii. A také upozorňuje, že pokud jde pár, dáma s pánem, měli by oba být harmonicky sladění v oblečení.¹⁷⁹

Ječný naznačuje proměnu oblékání v čase. Oblečení pro pány nepodléhá tolik módním trendům, jako dámské. O to snad více právě dámské oblečení podléhá vlivům módy, fantazii majitelek i návrhářů a výrobců oděvů. V minulosti oděv vyjadřoval třídní rozdělení společnosti. V tom se samozřejmě mnohé změnilo. Již nejsou tak markantní rozdíly, jako tomu bylo v minulosti, jak uvádí Ječný například mezi šlechtici, později mezi měšťanstvem a dělnickou třídou. Nebo také mezi lidem z venkova a z měst. Samozřejmě rozdíly sociální nemohou vymizet nikdy zcela úplně. Ale rozdíl v možnostech pořízení si kvalitního oblečení bude vždy, ale už není tak patrný. Člověk, kterého Ječný označuje slovem společenský, by měl mít soulad v oblečení, což zahrnuje samozřejmě celou image, ale i soulad se vším, čím se zabývá. Jak působivá je pak jednoduchá, čistá elegance, proti zastaralým nebo naopak příliš výstředním modelům. Moderní doba přinesla i revoluci v materiálech, ze kterých jsou oděvy vyráběny, což je nesporně výhodou jak při nošení, tak i ošetřování a uchovávání oděvů. Ječný přidává i praktické rady týkající se volby oděvů z hlediska typu postavy. Uvážlivý výběr střihu šatů i použitého materiálu, podle typu postavy umožní i nevýrazné osobě vyniknout a ukázat své přednosti, nebo naopak skrýt nedostatky.¹⁸⁰

Pro večerní slavnostní příležitosti, zejména slavnostní plesy a představení opery pánové oblékají frak. Jako méně slavnostní oblečení, uvádí Ječný pro pány smoking. Smoking se řadí také mezi večerní obleky, oblékané pány po 19. hodině, zatímco frak by se měl nosit ke slavnostním příležitostem, které začínají až po 20. hodině. Klasický smoking mívá jednořadové zapínání, s vestou, je šit z látky v černé barvě a klopky saka jsou z hedvábné látky. Ječný doporučuje smoking dvouřadový s klasickým límcem, neboť jiné typy límců podléhají příliš často módě.

¹⁷⁸ SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*, s. 25-26.

¹⁷⁹ MAJOROVÁ, Milena. *Člověk mezi lidmi*, s. 53.

¹⁸⁰ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 84-85.

Košile ke smokingu se nosí bílá. Motýlek černý. Kalhoty by měli mít lampasy. Jako boty by měli být lakové černé botky, tmavé ponožky. V klopě saka bílý kapesníček. Klobouk měkký černý. Ve smokingu je možné jít i bez svrchníku. V letních měsících se používá smoking v bílé barvě.¹⁸¹

V našich krajích se často nosí černý oblek, jednořadový i dvouřadový, podle aktuálních módních trendů. Bez vesty a slouží jako takový všestranně využitelný oblek pro různé slavnostní příležitosti. Postupem času se pánové odklání od černého obleku, ale pouze od barvy, a hojně je používán oblek v tmavých barvách, například modrých odstínech. Nesmí se také zapomenout na správně zvolenou barvu košile, aby byl utvořen celkový dojem. Pro odpolední slavnostní příležitosti jsou používány obleky ve světlých barvách. K obleku ve světlé barvě pak pánové musí zvolit i správné barevné doplňky, včetně košile a vázanky, bot i ponožek. A právě u slavnostních příležitostí Ječný uvádí, že právě zde platí přísloví: šaty dělají člověka. S mistrným umem podtrhnout osobnost člověka, je ten správný návod od Ječného pro pány a dává za příklad přitažlivé ženy, kterých si muži často všímají. Pokud pán zvolí na slavnostní příležitost frak, dáma obléká velkou večerní toaletu. Šaty večerní toalety bývají dlouhé, bez rukávů, s odvážnějším výstřihem. Používají se dlouhé rukavičky. Ječný doporučuje velkou večerní náležitě doplnit šperky, a jako obuv je možno zvolit lodičky nebo páskové střevičky. V chladnějších dnech na zakrytí ramen si dáma vezme šálku, nebo kožíšek. Pokud pán volí do společnosti smoking, dáma si obléká malou večerní toaletu. Malá večerní se používá při slavnostních příležitostech, které začínají po 20. hodině. Délka šatů je možná podle Ječného jak krátká, tak dlouhá, ale výstřih by neměl být tak výrazný jako u velké večerní toalety. Malou nevýhodou může být, že malá večerní toaleta již velmi podléhá módě a často se tudíž mění. Přizpůsobuje se nejen módním trendům, ale i ročnímu období. Výhodou je u malé večerní toalety větší možnost uplatnění – dámy mohou vzít pro různé příležitosti, než tomu je u velké večerní toalety. Výborné jsou tzv. „cocktailové šaty“, které sice vlivem módy často mění barvy, střih i materiály, ale najdou také široké využití. U těchto typů šatů by měla žena dát pozor při výběru šperků, doporučuje Ječný. Lepší volbou je proto elegance a jednoduchost, než okázalost a nápadnost.¹⁸²

Také Smejkal se shoduje ohledně oblékání v tom, že oblečení mělo hlavně ochraňovat člověka před nepříznivým počasím. Avšak, jak také uvádí, oblečení má v dnešní době nezastupitelnou úlohu v tom, že naznačuje určitou pozici člověka ve společnosti. Při výběru oblečení by mělo být bráno v potaz, pro jakou příležitost se oblékáme, aby se oblečení hodilo k postavě a samozřejmě bylo čisté, vyžehlené, bez poskvrnky a pokud možno vkusné. Správný výběr je důležitý i u obuvi a

¹⁸¹ JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 108-109.

¹⁸² JEČNÝ, Dobromil. *Breviř moderního člověka*, s. 110-113.

doplňků.¹⁸³ Pro návštěvu divadla však Smejkal nezdůrazňuje nutnost vzít si velkou večerní toaletu a smoking, ale doporučuje za vhodné oblečení tzv. malou toaletu, a to kratší šaty, slavnostnější kalhotový kostým oblek tmavé barvy. V odpoledních hodinách lze volit oblečení ve světlejších tónech.¹⁸⁴

Špaček se ve svých knihách zaměřuje i na mladší obecenstvo. Dětskému a dospívajícímu divákovi vtipnou formou ukazuje ve své knize, jak se chovat v divadelním prostředí. Počínaje od zjištění si informací o jaké představení se jedná, o tom, důležitost včasného příchodu do divadla, aby si divák stihl odložit kabáty v šatně a najít svá místa, vypnout mobilní telefon. I jak vstupovat do řady sedících diváků. Samozřejmě také, že pokud jde hoch s dívkou, jaké je čestné místo pro dívku. Pokud chce chlapec dívku informovat o tom, co si zjistil ohledně představení, rozhodně se musí chovat tiše, a ne, jak Špaček podotýká: „*abychom nevypadali jako průvodce turistů na Karlově mostě*“. A zdůrazňuje i důležitost výběru oblečení pro slavnostní příležitost, jakou návštěva divadla je. Pro chlapce Špaček doporučuje obléct si oblek s kravatou, pokud hoch nemá k dispozici, je možné zvolit kalhoty s košilí a sakem. Pro dívku jsou vhodným oblečením šaty, nebo sukně s halenkou. Také upozorňuje na to, že není vhodné si k svátečnímu oděvu jako svrchník zvolit lyžařskou bundu. Celek pak nepůsobí příliš lichotivě.¹⁸⁵

Nejen slavnostnímu oblečení věnuje Špaček hodně pozornosti ve svých knihách, přednáškách, ale i dnešním čtenářům odpovídá na aktuální dotazy na svých stránkách na Facebooku. Příznivcům Špaček přináší rady ohledně všech životních situací, stejně tak i v situacích, při kterých je důležitá vhodná volba při oblékání, věnuje velkou pozornost.

Oproti svým předchůdcům, odborníkům na společenské chování, Špaček uvádí, že v současnosti již nenajdeme v pozvánkách, či doporučeních nutnost u pánů obléknout frak. Frak se nosil přibližně ještě před 70 lety, a pokud měl pán obléknout frak, našel na pozvánce, či doporučení označení *white tie/cravate blanche*, obr. č. 4. Dlouhé sako fraku mělo rozstřížené šosy, nikdy se nezapínalo a pánové nosili pod sakem bílou vestu, bílou košili se stojacím límečkem se zalomenými špičkami a motýlek. Kalhoty k fraku byli s vysokým pasem, v černé barvě a na bocích lesklé proužky. Předepsány k fraku byly lakované boty s černými ponožkami. Nedílnou součástí fraku jsou také bílé rukavice a černý cylindr. Frak byl doporučován pro večerní příležitosti a ceremoniály.¹⁸⁶ Frak obr. č. 5.

V současnosti je na úroveň fraku posunut smoking, obrázek č. 7., označovaný *black tie/cravate noir*, obr. 6, který je oblékán při večerních slavnostních příležitostech, po 18 hodině. Nezaměnitelné jsou na smokingu saténové či hedvábné klopky. Smoking by měl být v barvě černé nebo tmavě modré.

¹⁸³ SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*, s. 142-143.

¹⁸⁴ SMEJKAL, Vladimír. *Malá encyklopedie společenského chování*, s. 27.

¹⁸⁵ ŠPAČEK, Ladislav. *Špaček v porcelánu, aneb, Etiketa, vole!*, s. 114-117.

¹⁸⁶ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 94-95.

Klipy a střih saka určují módní trendy, ale také osobnost a typ postavy člověka, který má smoking obléknout. Je dovoleno sako jednořadové i dvouřadové, klipy pak mohou být klasické či šalové. Košile má knoflíčky skryté pod légou a jsou-li vidět, pak ozdobné, ladící s knoflíčky na manžetách. Kalhoty vždy tmavé, černé nebo tmavomodré s jedním lesklým lampasem a jako doplněk lakové boty, ty mohou být jak šněrovací, tak nazouvací a černé ponožky.¹⁸⁷

Klasickým běžným slavnostním oděvem pro pány se stává černý oblek, téže *formal dress*, obr. 9. Pro večerní příležitosti zůstává, stejně jako smoking, v černé nebo tmavě modré barvě. Střih saka může být jednořadový i dvouřadový, podle aktuálních trendů, avšak jednořadový střih saka nabízí možnost vzít si vestu, která oblek udělá slavnostnějším. Košili by pánové měli zvolit jednobarevnou, v nenápadných barvách, vždy s dlouhým rukávem. Kravatu pak pánové zvolí kvalitní, nejlépe hedvábnou. Oblek doplňují kožené černé šněrovací boty a černé ponožky, vyššího typu.¹⁸⁸

Posláním dámy je pak pro slavnostní příležitosti sjednotit oblečení s pánem. Pánův oblek je dán buď označením na pozvánce, nebo určen typem společenské události. Zvolí-li v oblékání pán frak, je pro dámu nutné, aby oblékla dlouhé šaty, tzv. velkou večerní toaletu. Pokud muž obléká pro slavnostní příležitost smoking, je na výběru partnerky, jaký oděv vybere. Dnešní společnost považuje smoking za nejprestižnější možný společenský oděv pro pány, a dáma proto může zvolit velkou večerní, obr. č. 8. Žena však v tomto případě má možnost zvolit i klasiku, a to malou večerní. Za malou večerní toaletu jsou považovány krátké šaty, které mají délku lehce nad koleny, a také koktejlky, a tyhle typy šatů jsou již mnoho let stálíci, kterou volí ženy pro různé společenské příležitosti. Žena k večerním šatům obouvá lodičky na vysokém podpatku a nezapomíná na punčochy.¹⁸⁹

Pro dospělého diváka doporučuje Špaček do klasických velkých divadel tmavý oblek pro pány a pro dámy krátké šaty nebo kostým, a do menších divadel, alternativních či na muzikál, ovšem netýká se premiér, připouští Špaček méně formální oblečení, obr. č. 10. Pro pány kalhoty a sako, pro dámy sukni s halenkou.¹⁹⁰

Jak se ustrojít do divadla je tématem často diskutovaným. Každý člověk má asi trochu nějaké povědomí o tom, co návštěva divadla obnáší, a podle toho má pak také očekávání. Přestože správné volbě oblečení pro slavnostní příležitosti jsou věnovány knihy uznávaných autorů, věnují se jim i časopisy, módní návrháři, webové servery a informace jsou dohledatelné, přesto se na diskuzních serverech objevují dotazy typu: „Poradíte mi prosím někdo, co si mám obléknout do divadla?“ Což znamená, že přesto, že informace jsou dostupné, ne každý si dokáže správně

¹⁸⁷ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 96-97.

¹⁸⁸ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 97-98.

¹⁸⁹ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 105.

¹⁹⁰ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*, s. 50.

informace dohledat, a další otázkou pak je, zda získaným informacím dobře porozumí.

Mnoho Špačkových příznivců využívá příležitosti a obrací se s dotazy týkajícími se různých životních situací a jak se v nich chovat. V souvislosti s oblékáním do divadla, se dotazuje pisatel odborníka o radu. Uvádí, že je mu 56 let a neví, jak se vhodně obléknout na muzikál. Špaček čtenáři radí: „*Záleží na tom, kde se bude představení konat. V Hudebním divadle v Karlíně je to jako v Národním divadle, černý oblek, kravata. V malém divadle, třeba Kalich v Jungmannově ulici, klidně bez kravaty, ale sako určitě, svetr je na sport nebo na pivo.*“¹⁹¹

Národní divadlo na svých webových stránkách informuje diváky, kteří si nejsou jistí tím, jaké oblečení zvolit: „*Dress code bývá předepsán jen pro mimořádné události. Svým zevnějškem dává ale divák najevo, že si je vědom slavnostního okamžiku, který v divadle prožívá. Očekáváme proto, že svým zevnějškem, oblečením a chováním respektuje divák v hledišti a přilehlých prostorách divadla zvyklosti obvyklé při návštěvě divadelního představení.*“¹⁹²

Václav Beránek, pracovník Národního divadla v Praze, v rozhovoru pro zpravodajský server iDNES.cz řekl, že Národní divadlo uvádí na vstupenkách i propagačních materiálech informace o tom, aby diváci respektovali a dodržovali společenské oděvy při návštěvě divadla, ale že blíže divadlo nspecifikuje, jaké konkrétní šaty si má divák obléct. V tom spatřuje Beránek problém, že není blíže specifikováno konkrétní oblečení a poukazuje na příchozí diváky ve sportovním oblečení, nebo sandálech a s batohy na zádech. Lidem, kteří věnují svému společenskému ustrojení čas a peníze, tyto způsoby oblečení ostatních diváků vadí, a často si stěžují. Zároveň Beránek omlouvá cizince, kteří ze své domoviny na společenské odívání v divadle nejsou zvyklí, divadlo navštěvují v běžném oblečení do zaměstnání. Jako příklad zmiňuje exklusivní londýnské divadlo, ve kterém není šatna na odložení kabátů. Lidé v tomto divadle odkládají kabáty libovolně v hledišti. Současně konzumují potraviny, a odpadky pohazují po zemi a tyto způsoby cizincům v jejich divadle přijdou zcela přirozené. Český divák pak personálu Národního divadla vytýká, že nezakročí, pokud divadlo navštíví cizinci v džínách, tričku a nevhodně se chovají. Tato slova doplňuje v rozhovoru atašé ve Velké Británii, že divadlo je pro Brity jedním z možností relaxu a divák chodí do divadla volnočasově oblečen, při představení konzumuje jídlo. Tento způsob chování v divadle je zvykem i v Itálii či Americe. A zahraniční divák přijde se svými zvyklostmi do Národního divadla v Praze a čeští diváci k takovému chování nejsou

---

¹⁹¹ ŠPAČEK, Ladislav, 2016. *Etiketa a komunikace*. <http://www.ladislavspacek.cz/>: Poradna [online]. [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: <http://www.ladislavspacek.cz/>

¹⁹² Národní divadlo Praha: *Často kladené otázky*, 2019. www.narodni-divadlo.cz [online]. Praha [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/casto-kladene-otazky>

tolerantní. Inspektorka hlediště Národního divadla v tomto článku zmiňuje, že přestože tyhle špatné způsoby v divadle neradi vidí, ale vědí, že cizinci ze své domovské země nejsou informovaní o tom, že mají do divadla jít společensky ustrojeni. Dalším typem diváka jsou turisté, kteří jiné oblečení, než to, ve kterém cestují, nemají k dispozici. Zmínka je zde i o německých divácích, kteří do Národního divadla chodí společensky ustrojeni, ale cizinci, kteří nejsou společensky ustrojeni, jim nevadí. Ve stejném článku dále herečka Magda Vašáryová usuzuje, že Slováci i Češi nejsou příliš tolerantní a bylo by vhodné ohledně divadla připustit větší tolerantnost, ne však neomezenou, jakou je konzumace jídla v hledišti. K větší tolerantnosti se připojuje za Národní divadlo i Beránek.¹⁹³

Tématem odívání v divadle se zabývali dva studenti Slezské univerzity pro Opavský deník. Jejich úlohou bylo zjištění reakcí diváků v divadle, když přijdou na večerní představení do divadla, volnočasově oblečení a pro svůj výzkum zvolili představení, které bylo diváky velmi oblíbené. Již při příchodu viděli společensky ustrojené dámy i pány, v klidu vyčkávající začátku představení. Z výrazu tváří čekajících diváků bylo zřejmé pobouření. Po vstupu do divadla vyzval mladíky divadelní personál, aby si alespoň zavazadla odložili v šatně a uvaděčky zřejmě šokovány vzhledem mladíků, nechtěli vidět vstupenky. Mladíky si ostatní diváci prohlíželi, pro jejich nevhodný oděv a tlumeně komentovali. Studenti v reportáži zjišťovali názory na společenský oděv v divadle v opavských ulicích a v uveřejněném článku uvádějí, že rozdíly v názorech byly převážně podle generace. Starší generace bere návštěvu divadla jako slavnostní příležitost a samozřejmě je vhodné se ustrojit. Mladší generace je benevolentní a nechala by na každém návštěvníkovi, ať se obleče dle svého uvážení. Oslovení pracovníci v divadle mají různé názory. Umělec z pozice účinkujícího nevidí na diváky, jak je kdo ustrojen. Proto někdo by nechal volbu oděvu na uvážení návštěvníka a jiný umělec zase tuto volnost v oblečení neuznává. Slova umělců doplnil ředitel divadla, který také návštěvu divadla považuje za společenskou událost, proto rád vítají vhodně oblečené diváky, nicméně do divadla pustí i toho, kdo nepřijde ustrojen dle pravidel etikety.¹⁹⁴

3.2 Divadlo mimo historické budovy, venkovní divadlo

Divadelní představení pod širým nebem má dlouholetou tradici. Avšak ne vždy byl tento typ divadla rozšířený jako nyní. Velký rozmach divadelních scén pod

¹⁹³ JELÍNEK, Jan, 2019. *Neslušní cizinci v Národním*. www.idnes.cz [online]. Mafra, 2000 [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/revue/spolecnost/neslusni-cizinci-v-narodnim.A_2000M123V01B

¹⁹⁴ (DAT, NOH, AZU, DUS, JIH), Ježišmarjá, viděl jsi to? Aneb do divadla bez obleku. *Opavský a Hlučinský deník*. www.opavsky.denik.cz [online]. VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2009 [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: https://opavsky.denik.cz/zpravy_region/do-divadla-jako-na-fotbal-ci-do-hospody-20090703.html

širým nebem nastal po revolučních událostech v roce 1989. Tudiž v minulosti byla pro diváka menší dostupnost těchto scén. Představení probíhají většinou v období letních prázdnin, kvůli divadelním prázdninám v kamenných divadlech a také z důvodu příznivějšího počasí v letním období.

Významným divadlem tohoto typu je Otáčivé hlediště Český Krumlov. Jeho novodobá historie sahá do roku 1947, kdy poprvé padla myšlenka vzniku otáčivého hlediště. Divadlo v Českém Krumlově má ale tradici sahající až do středověku. Samotné otáčivé hlediště bylo provozováno od roku 1958. Oblíbenost této scény přetrvávala až do současnosti, kdy si na tato představení diváci kupují vstupenky i s ročním předstihem. Představení probíhají obvykle od června do září. A protože tento typ divadla je specifický, specifické je i oblékání a chování v hledišti. Návštěvníkům je doporučován včasný příchod, protože těsně před začátkem představení jsou vstupy uzavřeny a diváci již nemohou být vpuštěni dovnitř. Velkou roli samozřejmě v tomto typu divadla hraje počasí. Obvykle se konají představení i při lehké nepřízni počasí, jako je déšť, zima. Provozovatel návštěvníky informuje, že v případě nepříznivého počasí může být začátek představení posunut. Při extrémně špatném počasí je rozhodováno těsně před začátkem představení. Přísně zakázáno je používání deštníků a divákům jsou doporučovány při deštivém počasí pláštěnky a teplé oblečení. V hledišti platí zákaz kouření, konzumace jídla a pití a jakékoliv rušení diváků¹⁹⁵

Divadelní léto pod plzeňským nebem má již 12 letou tradici. Divadelní scény vyrostou vždy na začátku letních prázdnin v historickém centru města Plzeň a zůstávají necelý měsíc, pokaždé na jiném místě, aby tato historická místa dotvořily kulisy k divadelním hrám. Na webových stránkách jsou pro diváky zveřejněna pravidla, která jsou odlišná od pravidel v klasickém kamenném divadle. Společnost přímo upozorňuje diváka, že nemá hledět na společenskou stránku večera, ale má se obléct pohodlně a samozřejmě přiměřeně k očekávanému počasí. Divák by měl brát v potaz, že ve večerních hodinách je již chladněji. Ale pro případ, že divák přijde nedostatečně vybaven, nabízí divadelní společnost divákům teplé deky a zapůjčí i pláštěnku. O přestávce je pro diváky otevřen občerstvení a dostupné jsou i toalety.¹⁹⁶

Již pátým rokem běží projekt s názvem „*Noc s operou*“, který si získal mnoho příznivců. V Lochotínském amfiteátru v Plzni, pod širým nebem, jsou divákům zprostředkována operní představení, která pořádá Divadlo J. K. Tyla v Plzni a své diváky upozorňuje již při nákupu vstupenky na návštěvníkový řád, obr. č. 11. Divákům je doporučováno dostavit se s dostatečným předstihem, dále teplé

¹⁹⁵ Otáčivé hlediště Český Krumlov. *Pravidla pořadatele*, Otáčivé hlediště Český Krumlov. www.otacivehlediste.cz [online]. Jihočeské divadlo, příspěvková organizace [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.otacivehlediste.cz/uvod/dulezite-informace>

¹⁹⁶ Divadelní léto pod plzeňským nebem: *Pro diváky*, www.divadelnileto.cz [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.divadelnileto.cz/>

oblečení, protože se představení koná i při nepříznivém počasí. Pro případ deště jsou na místě k zakoupení pláštěnky. Zakázáno vnášet vlastní nápoje a občerstvení, ale pro diváky jsou k dispozici stánky s občerstvením.¹⁹⁷

3.3 Společenské desatero

V závěru této části práce vybírám souhrn, tzv. *společenské desatero*, které Jarkovský použil ve své knize *Společenský katechismus*. Tyto body pro návštěvníky divadel jsou výstižné a stojí za povšimnutí. Přesto, že text Jarkovského byl publikován před mnoha desítkami let, pravidla zůstávají, s lehkou obměnou, platná i pro další generace. Jarkovský uvádí, že desatero pro návštěvníky divadel, bylo sestavené divadelním kritikem Francisque Sarcey: „

- 1) *Nechod' pozdě do divadla, ani jsi-li králem nebo královnou.*
- 2) *Neobtěžuj bližního svého ani ohromnými klobouky, ani výstředními posušky, i kdybys byla dámou řečenou vznešenou.*
- 3) *Přicházíš-li nebo odcházíš, neobracej se zády k ostatním v řadě, abys pojednou nepadl některé dámě do klína.*
- 4) *Nešlapej bližnímu svému na kuří oka.*
- 5) *Neruš představení poznámkami s tou záminkou, že jsi umělecký kritik.*
- 6) *Ani se nesměj, ani neplač příliš.*
- 7) *Nedovedeš-li žítí bez bonbónů nebo cukrovaného ovoce, jez to tak, abys nedráždila chuť bližního svého, i kdybys měla nejkrásnější zuby.*
- 8) *Nemáš-li dobrou paměť, aby ses obešel bez programu, rozevírej jej nehlučně.*
- 9) *Při hudebních produkcích nedávej taktu ani hlavou ani rukou, zvláště jsou-li při tom tvoji sousedé v nebezpečí.*
- 10) *Netleskej z ochoty a nikdy nesyč. Syčení v divadle je znamením hrubého mravu.*¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ DIVADLO J.K.TYLA V PLZNI. *Noc s operou*. 2019. DJKT, Divadlo J. K. Tyla, Plzeň. www.djkt.eu [online]. Plzeň [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://www.djkt.eu/noc-s-operou>

¹⁹⁸ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*, s. 96.

4 PRAKTICKÁ ČÁST – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

4.1 Charakteristika výzkumného šetření

Dotazníkové šetření bylo zvoleno, na základě konzultace s vedoucí práce, jako nástroj pro získání informací od širší veřejnosti i odborníků, či lidí tématem divadelní prostředí nějak dotčených.

První z dotazníků: „Pravidla etikety v divadelním prostředí, určený pro diváka“, je zaměřen na širší veřejnost. Bylo bráno na zřetel, že se každý člověk s dotazovaným tématem někdy v životě setkal. Proto dotazníkem není cíleno na osoby ve školním a mladším školním věku. U dětí a mládeže je předpokládáno, že se při školní výuce i mimo ni, s tématem budou teprve setkávat. Druhý z dotazníků: Pravidla etikety v divadelním prostředí – zaměstnanci divadel - je cílen otázkami na osoby pracující, nebo znající poměry v divadelním prostředí.

Plné znění dotazníků je uvedeno v příloze č. 1¹⁹⁹, a v příloze č. 2²⁰⁰. Dotazníky byly tvořeny pomocí webové aplikace www.surveio.com²⁰¹ a také vytvořeny v tištěné podobě. Distribuovány pak byly respondentům prostřednictvím sociálních sítí na internetu a v tištěné podobě pro osoby nemající přístup k internetu.

V obou dotaznících, jak pro diváky, tak divadelníky jsou použity některé otázky otevřené, aby se respondent mohl vyjádřit svými slovy a dle svých pocitů. Polouzavřené otázky pro respondenty, kteří si nejsou jisti svojí odpovědí a nevyberou si z nabízených možností. Část otázek, hlavně týkající se přímo osoby – respondenta – věk a pohlaví jsou uzavřené, polytomické – výběrové nebo polytomické – výčtové. Zároveň je jedna z otázek filtrační, která eliminuje osoby, které ke zkoumanému problému nemají co říct. Na základě orientačního předvýzkumu na populaci ve věku 15 – 75 let, zahrnovalo šetření 20 osob v rozmezí tohoto věku a mělo za cíl zjistit adekvátnost připravených otázek pro dotazník.

Cílem výzkumu bylo zjistit dotazníkem pro diváky, jaké je povědomí a informovanost veřejnosti o vhodném chování v divadelním prostředí. Dotazník pro osoby pracující v divadelním prostředí, je zaměřen na to, jak jsou diváci vnímání pracovníky divadel, jejich chování a reakce.

Předmětem výzkumu je zjištění vnímání společenského chování a pravidel etikety v českém divadelním prostředí.

---

¹⁹⁹ GÖTZOVÁ, Jitka. 2019. Pravidla etikety v divadelním prostředí - diváci. Survio [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/d/J5P2F5G7E9Q2K7L8G>

²⁰⁰ GÖTZOVÁ, Jitka. 2019. Pravidla etikety v divadelním prostředí - zaměstnanci divadel. Survio [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/d/B6O1G2J8W7N9B4R8X>

²⁰¹ Survio. Vytvořit dotazník zdarma. 2019. Survio [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/cs/>

Cílovou skupinou v dotazníku pro diváky jsou diváci a možní návštěvníci divadel po ukončení školní docházky. U dotazníku pro pracovníky divadel jsou otázky zaměřeny na názory lidí pracujících v divadelním prostředí. Sběr dat pomocí webových stránek i tištěnou formou probíhal v roce 2018 – 2019.

4.2 Výsledky výzkumu a jeho zpracování: Pravidla etikety v divadelním prostředí – diváci

Otázka č. 1: Složení zkoumaného souboru z hlediska pohlaví respondentů

Zkoumaný soubor respondentů zahrnoval celkem 315 respondentů. Na dotazník odpovědělo 201 žen a 114 mužů. Tento reprezentativní soubor je dále členěn podle dalších identifikačních znaků.

Tab. 1 – Respondenti podle pohlaví

Pohlaví	respondí	%
ženy	201	63,8
muži	114	36,2
Celkem	315	100

Otázka č. 2: Složení respondentů z hlediska věku

Tab. 2 – Respondenti podle věku

Věková skupina	respondí	%
do 25	225	71,4
do 45	53	16,8
do 55	18	5,7
nad 55	19	6,0

Otázka č. 3: Složení respondentů z hlediska vzdělání

Tab. 3 – Respondenti podle vzdělání

Dosažené vzdělání	respondí	%
základní	2	0,6
vyučen	13	4,1
středoškolské	244	77,5
vysokoškolské	56	17,8

Otázka č. 4: Navštěvujete divadlo pravidelně?

Tab. 4 – Pravidelnost návštěv divadla

Návštěva divadla pravidelnost	respondí	%
ano	93	29,5
ne	194	61,6
jiné	28	8,9

Z 28 respondentů, kteří odpověděli na otázku, zda navštěvují divadlo pravidelně: jiné, odpovědělo 8 respondentů, že divadlo navštěvují 1 x za rok. 15 respondentů na otázku odpovědělo, že divadlo navštěvují 3 - 5 x za rok. Z respondentů, kteří uvedli, že divadlo nenavštěvují pravidelně, jsou převážně doplňující odpovědi, že do divadla chodí občas, ale ne pravidelně. Zmiňují návštěvu divadla 2 x do roka, někteří respondenti častěji.

Otázka č. 5: Preference klasického divadla, nebo divadla venku v otevřeném, přírodním či historickém prostoru?

Tab. 5 – Preference typu divadla

Preference divadla	respondí	%
Klasické divadlo	189	60,0
Venkovní divadlo	44	14,0
Podle repertoáru divadla	109	34,6
jiné	10	3,2

Z 10 respondentů, kteří na otázku preferencí divadelního prostředí odpověděli jiné, 5 respondentů chodí do divadla hodně málo a pouze příležitostně. Jeden respondent uvedl, že preferuje historický prostor a zbývající nerozlišují výběr klasického kamenného a venkovního divadla.

Otázka č. 6: Upřednostňujete-li divadlo pod širým nebem, je to hlavně z důvodu volby oblečení?

Tab. 6 – Výběr typu divadla kvůli oblečení

Volba oblečení	respondí	%
ano	21	6,7
ne	278	88,5
jiné	15	4,8

Z celkového počtu respondentů 315 osob, pouze 21 respondentů upřednostňuje jako výhodu, že nemusí volit na divadelní představení pod širým nebem společenský oděv. 278 respondentů neupřednostňuje výběr divadelního představení kvůli oblečení. Zbývajících 15 respondentů má rádo všechny typy zmíněných divadel. Jedna respondentka uvádí, že ve venkovním divadle nikdy nebyla a proto zatím nemůže odpovědět na otázku.

Otázka č. 7: Zohledňujete při výběru oblečení do divadla „dress code“? Zda na premiéru představení, či do opery zvolíte „velkou večerní“?

Tab. 7 – Volba oblečení podle typu představení

Dress code	respondí	%
ano	117	37,1
ne	15	4,8
jdu vždy společensky ustrojen	180	57,1
jiné	3	1

Z celkového počtu dotázaných uvedlo 117 respondentů, že zohledňují při výběru oblečení, zda se bude jednat o premiéru představení nebo operu a zvolí velkou večerní toaletu. 15 respondentů neřeší dress code podle představení. 180 respondentů uvedlo, že neřeší druh představení, ale jdou do divadla vždy společensky ustrojeni. 3 respondenti – muži - odpověděli, že si ohledně oblečení vždy nechají poradit od rodinných příslušníků.

Otázka č. 8: Při návštěvě divadla si obvykle zakoupíte tištěný program u paní uvaděčky?

Tab. 8 – Nákup tištěného programu

Program	respondí	%
Ano - vždy	53	16,8
Ano – jen na nějaká přestavení	117	37,1
ne	131	41,6
Ne – z důvodu vyšší ceny	12	3,8
Jinak, prosím uveďte	2	0,6

Z odpovědí jiné uvádí respondent, že divadelní program dostává v divadle zdarma a jeden respondent si program nekupuje z důvodu, že je to neekologické.

Otázka č. 9: Co je pro diváky při návštěvě divadla důležité?

Tab. 9 – Co je pro diváky důležité

Zájem návštěvnosti	respondí	%
V představení hrají oblíbení herci, hudebníci	163	52,2
Představení mi bylo doporučeno někým z okolí, informace jsem získal z médií	215	68,9
Navštěvuji divadlo pouze jako doprovod partnera	18	5,8
Návštěva divadla je pro mne prestižní záležitostí	64	20,5
Jiné, prosím uveďte	22	7,1

U této otázky byla možnost vybrat si více nabízených odpovědí. Nejvíce respondentů uvádí návštěvu divadla na doporučení, o něco méně respondentů uvádí, důležitost, že v představení hrají známý herci a hudebníci. Menší podíl pak mají diváci, pro které je návštěva divadla prestižní záležitostí a 6% z respondentů navštěvuje divadlo pouze jako doprovod partnera. Respondenti, kteří označili odpověď jiné, uvádějí, že lístky často dostávají jako dárek, nebo v zaměstnání a proto neví, co mají očekávat od představení, na které jdou.

Otázka č. 10: Jakou úlohu by mělo hrát/hraje divadlo v životě člověka (ve Vašem životě), a co od návštěvy divadla očekáváte?

V otázce č. 10 mohl respondent vybírat z více odpovědí. Největší počet respondentů od divadla očekává zábavu a odreagování, o něco méně pak emoční zážitek a vzdělávací úlohu, další úlohou divadla je podle respondentů

společenské vyžití, následují herecké a pěvecké výkony známých osobností a jeden divák očekává všechny možnosti současně.

Tab. 10 – Úloha divadla v životě člověka

Úloha divadla v životě	respondí	%
Emoční zážitek	166	53,2
Vzdělávací úloha, nový pohled na aktuální téma	126	40,4
Převážně zábavu a odreagování	228	73,10
Herecké a pěvecké výkony známých osobností	88	28,2
Společenské vyžití, setkávání s přáteli	125	40,1
Jiné	1	0,3

Otázka č. 11: Víte, že není vhodné tleskat při představení opery v průběhu dějství, z důvodu, že jsou tím rušeni operní pěvci?

Tab. 11 – Vhodnost potlesku

potlesk	respondí	%
ano	193	61,3
Ne, nevím o tom	63	20,0
Tleskám, podle ostatních diváků	52	16,5
jiné	7	2,2

Na otázku odpovědělo 193 respondentů ano, že pravidlo o tleskání znají. Pravidlo nezná 63 respondentů a 52 respondentů se při potlesku řídí tím, jak tleskají ostatní diváci. Tři respondenti pravidlo neznají, protože na operu nechodí a čtyři respondenti nesouhlasí s tímto pravidlem, a považují naopak potlesk za nutný, podle toho, jak se opera líbí.

Otázka č. 12: Vyhovuje Vám délka přestávky v divadle, je dostatečně dlouhá a stihnete občerstvení, toaletu, apod.?

Tab. 12 – Délka přestávky

přestávky	respondí	%
Ano, vyhovují	278	88,2
Ne, nedostačují	17	5,4
Přestávka by nemusela být	16	5,1
jiné	4	1,3

Respondenti, kteří označili odpověď jiné, uvádějí, že záleží jak ve kterém divadle. V divadlech s ohromnou návštěvností a malým počtem toalet přestávka není dostačující a mělo by to být bráno v potaz při organizaci představení.

Otázka č. 13: Odešli jste někdy dříve, před koncem představení? Pokud ano, uveďte prosím důvod.

Většina, a to 285 respondentů uvádějí, že nikdy neodešli dříve před koncem představení a několik z nich přiznává, že vydrželi do konce představení i přesto, že představení bylo nezáživné, ale dřívější odchod by mohl působit jako neúcta k hercům a také ruší ostatní diváky. Dřívější odchod z divadla přiznalo 30

respondentů a z toho jako důvod dřívějšího odchodu zmiňuje 7 respondentů zdravotní obtíže, jeden odchod na vlak a zbývající uvádějí, že představení bylo velmi nezábavné a nudné, a také z důvodu slabého výkonu herců, nevhodnosti scén a dva diváci zmiňují mnoho vulgarit v představení. Jeden divák uvádí, že svým odchodem chtěl demonstrovat své znechucení z představení a jedna divačka, že ona sama nikdy z divadla dříve neodešla, ale setkala se s tím, že diváci hromadně odcházeli z důvodu přílišných vulgarit v představení Faust ve Stavovském divadle v Praze.

Otázka č. 14: V jakém divadle jste byl/a v poslední době, či jaké představení Vás zaujalo, případně jaké představení máte v plánu navštívit?

Otázka měla zjistit, jaký typ divadla diváci navštěvují nejčastěji a respondenti uvádějí širokou škálu možností, které divadelní scény po celé České republice nabízejí. Někteří respondenti uvedli pouze název divadla a současně i do jakého divadla mají v plánu na představení zajít. Divadla i představení se vícekrát opakují. Někteří respondenti uvedli pouze název představení, bez konkrétního divadla. Z mnohých odpovědí je patrné velké zaujetí divadlo a nadšení diváci doporučují i konkrétní představení, která viděli.

Časté odpovědi jsou: Divadlo J. K. Tyla v Plzni, Nová scéna v Plzni, Hudební divadlo Karlín, Divadlo A. Dvořáka v Příbrami, Studio Dva. Více odpovědí je také na Jihočeské divadlo, Otáčivé divadlo Český Krumlov, Národní divadlo, Stavovské divadlo, Státní opera, a další. Pouze 7 respondentů z celkového počtu uvedlo, že již dlouho v divadle nebyli, a nevzpomínají si, kde byli naposled. Kompletní seznam odpovědí respondentů, viz příloha č. 3.

Otázka č. 15: Všímate si při návštěvě divadla vhodnosti oblečení, módních doplňků u ostatních diváků? Pokud Vás někdo nebo něco zaujalo, napište prosím konkrétně.

Otázka dotazníku dávala respondentům možnost volné odpovědi. Z celkového počtu 315 respondentů, si 61 respondentů oblečení na ostatních návštěvnících v divadle vůbec nevšimá, nebo jim nevadí, když někdo přijde nevhodně ustrojen na divadelní představení. Ostatní respondenti si převážně všímají, jak ostatní návštěvníci chodí do divadla ustrojeni. Důvodem je i zájem o divadlo, módu, společnost. Z odpovědí diváků vyplývá, že je často překvapuje nevhodnost oblékání ostatních návštěvníků divadla. A 78 z respondentů konkrétně vadí, když diváci chodí do divadla v riflích. Někteří přímo zmiňují, že se setkali s diváky v roztrhaných džínách, které jsou aktuálně moderní, avšak do divadla nejsou vhodné. Diváci se setkávají v divadle s lidmi ve sportovním oblečení, jako jsou tepláky, mikina a tenisky, a barevná trička s nápisy a jako doplněk sportovní batoh. A další častá odpověď byla také, že hodně diváček chodí do divadla v legínách a to respondenty také pobuřuje, stejně jako rifle. Další odpovědi respondentů jsou uvedeny v příloze č. 4.

Všechna hodnocení nebyla zcela negativní: „*Jsem vždy ohromena tím, jak se z mých kamarádů stanou mladí gentlemani*“; „*Vždy mě zaujme a překvapí, jak to některým dívkám sluší*“; *Všímám si některých dam a inspiroji se jejich*

kombinacemi“; „Plzeňské publikum je celkem konzervativní, takže chodí oblékáni adekvátně divadelnímu představení“.

Uzavírám tento výčet odpovědí, která shrnuje názory, které měla převážná část respondentů: „Ano, všímám si ostatních diváků. Zejména u dam zajímavých kousků oblečení. Nemám ráda, když lidé ignorují doporučený dress code , a to i v případě, že se jedná o menší či neformálně laděné divadlo. Dle mého názoru je divadelní představení společenskou událostí, kterou by si člověk měl užít se vším všudy.“

Otázka č. 16: Zvolili jste v některé odpovědi „jiné“, prosím o upřesnění této odpovědi. Možno zde napsat svůj názor, či zkušenost s divadelním prostředím.

V poslední otázce respondenti doplňují informace k frekvencii návštěv divadla, jak často do divadla chodí, proč a s kým, a také názory k oblékání. Tři pánové uvedli, že do divadla chodí pouze jako doprovod manželky. Odpovědi se také týkají úrovně divadel a jsou většinou pozitivní, vyzdvihující celkovou vysokou úroveň divadel v České republice. A také vysvětlují, že divadlo a atmosféru s divadlem související mají rádi a rádi se také pěkně oblékají, aby se cítili při společenské příležitosti slavnostně. Je zde i kritika častého zmodernizování scén při představeních. Respondenti si všímají, že v současnosti chodí do divadel čím dál více mladých lidí. A jako nešvar moderní doby vnímají diváci mobilní telefony.

4.3. Výsledky výzkumu a jeho zpracování: Pravidla etikety v divadelním prostředí – zaměstnanci divadel

Otázka č. 1: Složení zkoumaného souboru z hlediska pohlaví respondentů

Zkoumaný soubor respondentů zahrnoval celkem 28 respondentů. Na dotazník odpovědělo 15 žen a 13 mužů. Tento reprezentativní soubor je dále členěn podle dalších identifikačních znaků.

Tab. 13 – Respondenti podle pohlaví

Pohlaví	responzí	%
ženy	15	53,6
muži	13	46,4
Celkem	28	100

Otázka č. 2: Složení respondentů z hlediska věku:

Tab. 14 – Respondenti podle věku

Věková skupina	responzí	%
do 25	5	17,9
do 45	12	42,9
do 55	7	25
nad 55	4	14,2

Otázka č. 3: Složení respondentů z hlediska vzdělání:**Tab. 15 – Respondenti podle vzdělání**

Dosažené vzdělání	respondí	%
základní	1	3,6
vyučen	4	14,3
středoškolské	16	57,1
vysokoškolské	7	25

Otázka č. 4: V divadle pracujete jako:**Tab. 16 – Respondenti podle profese v divadle**

Obor činnosti	respondí	%
Herec/herečka	13	46,4
Šatnář/ka, uvaděč/ka	5	17,9
Jinak, prosím uveďte	10	35,7

U otázky č. 4 uvedlo 13 respondentů, že jsou v divadle zaměstnání jako herci, herečky. Jako šatnářky, uvaděčky uvedlo 5 respondentů. Jiné zaměstnání u divadla uvedlo 10 respondentů, z toho se jedná o: inspektorku hlediště, 2 kulisy, 2 jevištní techniky, kulturní referentku, operátora divadelní techniky, rekvizitáře a nápovědu, 2 uklízeči/ky.

Otázka č. 5: Ruší Vás, či ostatní, při představení časté tleskání v průběhu dějství?**Tab. 17 – Rušení potleskem**

Potlesk	respondí	%
ano	2	7,1
ne	21	75
Jiné, prosím uveďte	5	17,9

Častý potlesk v dějství vadí 2 respondentům, nevadí 21 respondentům. Jako odpověď jiné označilo 5 respondentů, z čehož respondenti uvedli: „Proto to snad děláme“; „Přirozené a spontánní tleskání je součástí představení“; „ V podstatě neruší, jiné je to, když je v hledišti exhibicionista.“; „Pokud se jedná o kladné ohlasy, je to velmi milé“; „Ocenění momentálního výkonu herce“.

Otázka č. 6: Vnímáte, jak se po roce 1989 změnilo publikum, či je stále stejné?**Tab. 18 – Změny publika od roku 1989**

Publikum	respondí	%
Je stále stejné	12	42,8
Divadlo navštěvují častěji mladí lidé, než dříve	6	21,4
Jiné, prosím uveďte	10	35,8

Z odpovědí respondentů, kteří uvedli odpověď jiné, většina uvedla, že tuhle otázku nedokáží posoudit, neboť před rokem 1989 ještě nebyli v divadle aktivní. Jeden respondent uvedl: „*Diváci teď vyhledávají jednodušší představení, bez podtextů*“.

Otázka č. 7: Jsou nyní diváci, oproti minulosti:

Tab. 19 – Současní diváci

publikum	responzí	%
vstřícnější	0	0
sdílnější	5	17,9
otevřenější	8	28,6
nevychovanější	9	32,1
Jinak, prosím uveďte	6	21,4

Na odpověď jiné u otázky č. 7 uvádějí respondenti, že tuto otázku nedokáží posoudit. Jeden respondent uvádí: „*Chtějí spíše zábavu a komedie*“ a další: „*Publikum se zdá pořád stejné*“.

Otázka č. 8: Muselo být z důvodu neukázněnosti publika přerušeno, či zrušeno představení?

Z celkového počtu 28 respondentů uvedlo 25 respondentů odpověď ne, že nemuselo být kvůli neukázněnosti publika přerušeno či zrušeno představení. 3 z respondentů uvádějí, že několikrát zažili přerušování představení z důvodu pořizování videa na telefon, nebo fotografování při představení některým z diváků, přestože je to zakázáno.

Otázka č. 9: Dárek, či jiná pozornost od diváků, jako projev uznání, zajisté každého herce potěší. Setkali jste se s něčím zajímavým, originálním? Můžete uvést i od koho jste dárek dostali.

Z respondentů, kteří se do této otázky zapojili, uvádí 20 respondentů: „*většinou květiny*“, 1 respondent odpověděl: „*salám*“, u 4 respondentů je odpověď: „*koňak, whisky*“, „*většinou alkohol*“, „*láhev vína*“.

Otázka č. 10: Pokud vnímáte publikum, všímáte si, jak jsou ustrojeni? Zda zvolili vhodný „dress code“ pro daný typ představení?

Tato otázka byla směřována spíše na divadelní personál, než samotné umělce. Přesto i někteří z herců odpověděli, že si ustrojení diváků všímají. Odpověď ano, většinou jsou diváci vhodně společensky oblečeni, odpovědělo 9 respondentů. Nevšímá si oblečení diváků 7 respondentů. Oblečení diváků si všímá, avšak podle nich nejsou vždy správně oblečeni 11 respondentů. Na odpověď jiné uvedl 1 respondent: „*V současné době již společenský oblek není samozřejmostí, dnes chodí v riflích, teniskách, holínách apod.*“.

Otázka č. 11: Všímáte si, jaký typ diváka si nejčastěji kupuje program?

Otázka směřující na divadelní personál, který by měl mít v tomto ohledu největší přehled o divácích. Starší diváky uvedlo 12 respondentů. V odpovědích jiné zazněly

odpovědi: „Program je zdarma“; „Záleží na titulu, dramaturgii“; „Program kupují především členové divadelního klubu“.

Otázka č. 12: Zaujal-li Vás někdy nějaká divák svým originálním vzhledem, uveďte prosím jakým.

Na tuto otázku odpovědělo z celkových 28 respondentů 22 respondentů, že je nikdo nezaujal. Z konkrétních odpovědí na tuto otázku vybírám: „Muž ve smokingu a dáma ve velké večerní róbě“; „Skončila komedie, diváci aplaudují a v první řadě sedí plešatec s kamenným výrazem a netleská“; „Tepláky“; „Fialové vlasy“; „Velkým zápachem“; „Formální tričko a kalhoty“.

Otázka č. 13: Bylo někdy publikum tak rozdováděné, že diváci vběhli na pódium za herci? Pokud ano, jak jste si s nimi poradili?

Většina respondentů uvedla, že se jim tato situace nikdy nestala. Tři z respondentů uvádějí: „Ano, po představení „Tančírna“, diváci si zatančili s herci.“; „Tato situace se nám nikdy nestala, ale často spontánně komentují děj:....To jsou syčáci!!! apod.“; „Jednou na letní scéně z důvodu velkého deště, pozvali jsme je.“

Otázka č. 14: Hrajete raději pro mladší generaci (např. střední školy) nebo starší, věrné publikum?

Otázka tentokrát byla směřována na jeviště, za umělci. Z celkového počtu 13 umělců odpovědělo 5, že raději hrají pro starší publikum a 3 hrají rádi pro všechny a věrné publikum. Další odpovědi herců uvádím konkrétně:

„Jak kdy. Je zajímavé sledovat, jak mladé publikum reaguje nečekaně.“; „Pro každého vstřícného diváka“; „Starší věrné publikum, školy často vyrušují mobilními telefony.“; „Raději běžné, věrné publikum. Děti bývají neukázněné.“; „Školy jsou nejhorší, na představení mnohdy „musí“ a proto je nebaví.“

Otázka č. 15: Rozesmál někdy smích diváka, či jiná situace v hledišti, osazenstvo na jevišti? Pokud ano, prosím uveďte:

Z 28 respondentů se s touto situací 6 nikdy neseťkalo, nebo si nevzpomíná. 10 respondentů uvedlo, že se s takovou situací v divadle setkala a 12 odpovědí na tuto otázku bylo přímo od umělců, uvádím konkrétně:

„Jistě, kolikrát je divácký smích nakažlivý.“; „Ano, ale častěji se o to postarají technici a herci mezi sebou.“; „Ano, divačka přišla pozdě a začala reagovat na herce, protože si myslela, že mluví na ní.“; „Ano, situace se stávají, většinou jde o oslovení diváka hercem.“; „Ano, komentáře a dotazy malých dětí při hraní pohádek jsou k nezaplacení.“; „Smích určitě ano, např. pan Procházka na to rád vtipně reaguje.“; „Na jevišti ne, ale v šatně si vyprávíme o zajímavých reakcích diváků během představení.“;

„Stane-li se, milé pro oba tábory. Ovšem trapné, když herci takovou situaci schválně vytvoří.“; „Ano, pokud divák zná text lépe než herec.“; „Některé divačky mají velmi pronikavý smích, proto ho herci rovněž vnímají na jevišti.“; „Rozesmál, většinou když je to dítě.“; „Ano, občas se někdo zasměje tak vadně, že to rozesměje i nás.“

Otázka č. 16: Máte-li možnost srovnání publika na domovské scéně divadla, a divadel v jiných městech, případně i ze zahraničí, prosím napište, jaké jsou rozdíly (s jakými jste se setkali/setkáváte) v reakcích publika na divadelních představeních. Jsou reakce diváků v jiných lokalitách odlišné?

U této otázky se většina respondentů shoduje v tom, že publikum, za kterým divadlo přijede do jiného města, bývá vřelejší. Ale dodávají také, že velká divadla obvykle mají svoji základnu věrných příznivců. Vybrané odpovědi v příloze č. 5.

Otázka č. 17: Prostor pro doplnění předchozích otázek, či postřeh, zkušenost nebo názor vztahující se k divadelnímu prostředí.

K této volné otázce se vyjádřilo jen málo respondentů, ale o to upřímnější jejich odpovědi jsou, cituji:

„Lidi divadlo chtějí, občas se hraje po České republice v nevyhovujících prostorách, ale lidi jsou vděční (ti co přijdou) i za to. Show must go on!.“; „Diváci se mění, jako se mění celá společnost, lidé nemají jasný žebříček hodnot, nevědí, v co mají věřit, nemají naději.“; „Herec si váží každého vnímavého diváka a za jakýkoliv projev sympatií je rád.“; „Určitě se v divadle mnohé zlepšilo. Jak vnímání z pohledu diváka, tak i zaměstnanců divadla.“. Poslední, krásné vyjádření v závěru: „Divadlo je moje obživa, ale i láska ... nedokážu si bez něj představit život.“

5 SHRNUTÍ A ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V následující části je provedeno shrnutí dotazníkového šetření a následně pak porovnán stav z teoretické i praktické části.

5.1 Shrnutí a zhodnocení výsledků dotazníku pro diváky

Dotazník byl vyplněn od 315 respondentů a z toho tvoří větší podíl ženy, kterých bylo 201 a mužů 114. Nejvyšší podíl respondentů je ve věku do 25 let, se středoškolským vzděláním. Pravidelně navštěvuje divadlo 93 z respondentů, včetně abonentů a nepravidelných návštěvníků je 194, avšak divadlo navštíví minimálně jedenkrát za rok. Nejvíce respondentů upřednostňuje klasické kamenné divadlo a to 189 respondentů a mnoho respondentů vybírá divadlo podle repertoáru divadla. Výběr divadelního představení kvůli oblečení neupřednostňuje 278 respondentů, pouze několik jedinců upřednostnilo výhodu, že nemusí být společensky oblečeni na venkovní představení.

Výběr oblečení a správný dress code na zvolený typ představení řeší 117 respondentů a 180 respondentů jde do divadla vždy společensky ustrojeno.

Poměr diváků, kteří si kupují program, je poměrně vyvážený s těmi, co si ho nikdy nekupují. Při výběru představení nejvíce ovlivní respondenty to, že jim bylo představení doporučeno někým z okolí, nebo informaci získali z médií. A velké množství diváků přilákají do divadla oblíbení herci a hudebníci. Nejvíce respondentů od divadla očekává převážně zábavu a odreagování, o něco méně čeká navíc emoční zážitek, vzdělávací úlohu, společenské vyžití a herecké a pěvecké výkony známých osobností.

Více než polovina respondentů zná pravidlo, že není vhodné tleskat při představení opery v průběhu dějství, o pravidle neví pouze 20% z respondentů a zbývající respondenti se při potlesku řídí podle ostatních diváků. Za dostačující považuje přestávku většina respondentů a ostatní uvádějí, že záleží na tom, v jakém divadle jsou. Dotazníkem bylo také zjišťováno, zda diváci dodržují pravidla etikety a neodcházejí z divadla před koncem představení a 90% z dotázaných nikdy neodešlo před koncem představení

Respondenti, podle reakcí z dotazníku, mají o divadlo velký zájem a při vyplňování dotazníku uvedli získané zkušenosti. Největší oblibu mají klasická kamenná divadla a žánry jsou ve výčtu zastoupeny všechny.

Diváci si všímají oblečení ostatních návštěvníků divadla, ale ne vždy jsou jejich reakce pozitivní, protože občas některý z návštěvníků divadla přijde do divadla nevhodně oblečen v riflích nebo volnočasovém oblečení. Reakce respondentů jsou podrobněji řešeny přímo u rozboru otázky.

Většina respondentů má povědomí o tom, jak se v divadle chovat, jak se oblékat. A proto když vidí, že ne všichni jsou ochotni věnovat trochu svého času přípravě oblečení pro slavnostní události, kterou bezesporu návštěva divadla je, cítí to diváci jako velkou neúctu vůči divadlu, vůči umělcům, a vlastně i vůči ostatním divákům, kteří tu péči a snahu s oblékáním a vším, co souvisí s příjemným vzhledem, této společenské události věnují.

5.2 Shrnutí a zhodnocení výsledků dotazníku pro pracovníky divadel

Dotazník pro pracovníky divadel vyplnilo 15 žen a 13 mužů. Největší počet respondentů byl ve věku do 45 let. Nejvíce bylo zastoupeno středoškolské vzdělání. Jako herec, herečka pracuje u divadla 13 z respondentů, 5 respondentů jako šatnářka, uvaděčka a ostatní v profesích inspektorka hlediště, kulisák, jevištní technici, kulturní referentka, operátor divadelní techniky, rekvizitář a nápověda, uklízečky.

Pouze 2 respondenti z dotázaných odpověděli, že je potlesk v průběhu představení ruší, ostatní uvádějí, že je potlesk neruší a mají ho rádi. Podle respondentů se po revolučních událostech v roce 1989 příliš nezměnilo publikum a diváci jsou stále stejní a několik respondentů si všímá, že divadlo v současnosti navštěvuje více mladých lidí. Diváci v současnosti oproti minulosti se zdají respondentům nevychovanější, otevřenější a sdílnější. Zrušení či přerušení představení kvůli neukázněnosti diváků zažili respondenti pouze z důvodu pořizování videa na telefon, nebo fotografování při představení některým z diváků, přestože je to zakázáno. Dárky, které obvykle herci dostávají po představení, jsou respondenty uváděny květiny, salám, láhve s alkoholem.

Vhodnosti oblečení diváků v divadle si všímá a za vhodně oblečené je považuje třetina respondentů. Herci většinou oblečení diváků nevnímají, jelikož při představení nemají čas si diváky prohlížet a část respondentů si oblečení diváků všímá, avšak podle nich nejsou vždy správně oblečeni. Nejčastěji si divadelní program, podle názoru respondentů, kupují starší diváci.

Rozdováděné publikum není běžné v českých divadlech, proto se takové situace, aby diváci běhali za herci na podium, skoro nikdy nestávají. Většina z herců raději hraje pro starší věrné publikum. Herce na jevišti často rozesměje smích diváka. K porovnání publika domovské scény a divadel v jiných městech se herci vyjadřují, že reakce diváků jsou hodně podobné, ale mnohdy se stává, že na výjezdních představeních bývá publikum vřelejší, bouřlivější a vděčné za to, že za nimi divadlo přijelo.

Z několika odpovědí na poslední otevřenou otázku je cítit láska k práci v divadle. Podrobnější rozbor je uveden v rozboru dotazníku.

Dotazník pro zaměstnance divadel byl distribuován pomocí webových stránek. Několik dotazníků bylo předáno v papírové formě, herci a zaměstnanci divadel v Praze, jej osobně vyplnili. Za spolupráci, vstřícnost, vyplnění dotazníku a milé odpovědi v papírové formě zde mohu poděkovat hercům:

Martinu Sochorovi, Michalu Ronešovi, Dagmar Čárové, Vlastě Smetanové, Zdeňkovi Hruškovi, Romanu Štabrnákovi, Ernestu Čekanovi, Veronice Jeníkové a Evě Burešové.

5.3 Shrnutí dotazníků pro diváky a zaměstnance divadel, porovnání teorie a praxe

V životě člověka může nastat mnoho různých životních situací a proto je osvojení si základních pravidel slušného chování branou k úspěchu v životě člověka. Rodina a škola výchovou působí na jedince od mládí a učí ho základní pravidla slušného chování. Těmito základy pravidel slušného chování získaných v mládí se pak každý člověk řídí ve svém dalším životě. Dětem již ve školkách a základních školách učitelé divadelní představení zprostředkovávají. Divadlo slouží mimo jiné i k rozvoji osobnosti a vědomostí dítěte, ale další skutečností je, že již mladý člověk vnímá divadlo jako společenskou událost, ke které je takto veden.

Velkou změnou od počátku 20. století do současnosti díky moderním technologiím prošel nákup vstupenky. Oproti minulosti, kdy si diváci do divadla chodili kupovat papírové vstupenky s předstihem, nyní mohou zakoupit vstupenky přes webové stránky divadel z pohodlí domova i v den konání představení. Pravidlo, že do divadla se má přijít včas, platí stále, ale ve výjimečných případech jsou divadla shovívavá na pozdě přichozí diváky a pustí je o přestávce na svá místa. Změny oproti minulosti nastaly i v hledišti, kde diváci nesmí konzumovat jídlo a pití během představení, ale pouze o přestávkách v místech k tomu určených. Nic se ale nezměnilo v tom, že při představení by neměli diváci vyrušovat umělce a ostatní návštěvníky hlukem a toto pravidlo slušnosti platí stále. Potlesk, jako odměna umělcům diváci znají a pokud neví, kdy je správné tleskat, řídí se podle ostatních diváků. Slušností je také zůstat do konce představení, a jak vyplývá z dotazníků, diváci toto v převážné většině opravdu respektují.

Zatímco na počátku 20. století byl etiketou k návštěvě divadla předepsán pro pány frak a pro dámy velká večerní toaleta, v 21. století je místo fraku pro večerní události, nebo premiéry divadelních představení doporučován smoking a pro dámu velká večerní toaleta. Pro návštěvu klasických kamenných divadel je doporučován pro pány tmavý oblek a dámy mohou obléknout krátké šaty nebo kostým. Menší divadla připouští větší volnost ve výběru oblečení, nicméně společenské oblečení je vhodné a vítáno. Z rozboru dotazníků od diváků vyplývá, že 95% z dotázaných respondentů jde vždy do divadla společensky oblečeno. Respondenti si také všímají ostatních diváků, jak jsou ustrojeni a za zcela nevhodné pro návštěvu divadla posuzují volnočasové oblečení.

Nešvarem dnešní doby jsou mobilní telefony, které jsou negativně vnímány jak od diváků, tak od umělců, jelikož jsou tím všichni rušeni.

6 ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na vývoj pravidel etikety v českém divadelním prostředí na přelomu 20. a 21. století.

Práce je členěna na dvě části, teoretickou a praktickou. První, teoretická část práce je představením a popsáním názoru autorů a odborníků, kteří se věnovali a dosud věnují tématům souvisejícím s etiketou a společenským chováním od počátku 20. století až po současnost. V další teoretické části práce je popsáno chování diváků v divadlech a proměna českého divadelního prostředí od počátku sledovaného období do současnosti. Porovnání názorů odborníků věnujících se společenským způsobům a etiketě v divadelním prostředí. Byl proveden ucelený pohled na téma etikety v divadelním prostředí a popsána proměna časem od nákupu vstupenky, příchodu do divadla, chování diváků v šatnách a hledišti, taktéž při koupi divadelního programu a při představení. Byl proveden také rozbor ocenění diváků hercům, potlesku. Výběr vhodného společenského oblečení na divadelní představení od začátku 20. století do současnosti. Poslední část, z teoretické části, je věnována divadlu ve venkovních prostorách.

Praktická část bakalářské práce měla za cíl zjistit povědomí a informovanost diváků o vhodném chování v divadelním prostředí a jak jsou diváci vnímáni pracovníky divadel. Praktická část byla zaměřena na rozbor a zhodnocení názoru respondentů, kteří se zapojili do dotazníkového šetření. Předmětem výzkumu bylo zjišťování vnímání společenského chování a pravidel etikety v českém divadelním prostředí v současné době.

Divadelní prostředí a návštěva divadla je diváky vnímána jako společenská událost, na kterou je potřeba se připravit a vhodně se společensky obléknout. Většina návštěvníků divadel se skvěle orientuje v tom, jak se správně chovat při návštěvě divadla a jaký oděv je na dané představení vhodný a umí si tento kulturní zážitek pěkně užít. České divadlo a divadelní prostředí v České republice je na vysoké úrovni a diváci jsou si vědomi, že tento kulturní zážitek je společenskou událostí a většina z návštěvníků je schopno divadelní etiketu s noblesou zvládnout.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

7.1 Tištěné zdroje

BERNARD, Jan. *Co je divadlo*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. Pomocné knihy pro žáky. ISBN neuvedeno.

BONNEAU, Elisabeth. *Pravidla etikety: být na úrovni v každé situaci: 300 otázek a odpovědí v kostce*. Praha: Ikar, 2010. ISBN 978-80-249-1390-2.

DOLEŽALOVÁ, Jiřina. *Kuchařka společenského chování*. Ilustroval Jiří WINTER-NEPRAKTA. České Budějovice: Dona, 1998, 128 s. ISBN 80-86136-12-4.

GRONEMEYER, Andrea. *Divadlo*. Brno: Computer Press, 2004. Malá encyklopedie (Computer Press). ISBN 80-251-0208-4.

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenské klasobraní*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1929. ISBN neuvedeno.

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: Rady a pokyny, kterak chovati se ve společnosti, na ulici i na místech veřejných a kterak vésti sobě při různých příležitostech společenských jako při návštěvách, svatbách, pohřbech, hostinách, plesech atd., jak vhodně úbor svůj zařídit, jak slušně hovořit a vůbec kterak vyhovět rozmanitým formám společenským*. Díl 1, Ve společnosti. Praha: Hejda a Tuček, 1914. ISBN neuvedeno.

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: Poznámky a úvahy o tom, kterak obcovati s lidmi vůbec a za různých okolností a s různými lidmi zvláště tak, aby styk byl nám a jim milý a příjemný*. Díl 2, Mezi lidmi a s lidmi. Praha: Hejda a Tuček, 1914. ISBN neuvedeno.

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus*. Vydání v ČS první. Praha: Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0379-6.

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský slabikář*. 1. vyd. v nakl. M. Klátiková. Praha: M. Klátiková, 1999, 80 s. ISBN 80-902308-0-6.

JEČNÝ, Dobromil. *Breviář moderního člověka*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1968, 163 s. Členská knižnice. ISBN neuvedeno.

JEČNÝ, Dobromil. *Společenské chování v kostce*. 1. vyd. Úvaly: Ratio. 1995. ISBN neuvedeno.

MAJEROVÁ, Milena. *Breviář společenského chování*. Ilustroval Vlasta Švejdová. Praha: Panorama, 1990. ISBN neuvedeno.

MAJEROVÁ, Milena. *Člověk mezi lidmi: Čtení o společenském chování*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, nakladatelství ČSM, 1958. Dobrý vítr, Sv. 2. ISBN neuvedeno.

MAJEROVÁ, Milena. *O slušném chování fakta*. Ilustroval NEPRAKTA. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. Knižnice všeobecného vzdělání mládeže. ISBN neuvedeno.

PEJČOCH, Slavomír. *Slušnost pro všední den*. 1. vyd. Praha: Regia, 2000. ISBN 80-86367-02-09.

RÝZNAR, Ladislav. *Etika a etiketa*. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2009, 216 s. Odborné knižní publikace. ISBN 978-80-7314-193-6.

SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenské A.B.C.: kurs společenské výchovy*. 2. vyd. Praha: Domácí učení, 1939. ISBN neuvedeno.

SCHÄFEROVÁ, Marie. *Společenský breviř*. V Praze: Samcovo knihkupectví, 1947. ISBN neuvedeno.

SMEJKAL, Vladimír. *Malá encyklopedie společenského chování*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2001, 203 s. ISBN 80-7201-287-8.

SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Velký lexikon společenského chování*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3650-1.

SUJA, Stanislav. *Základy etikety a protokolů*. (úvod do společenské komunikace, chování veřejného činitele, uplatňování diplomatického, konzulárního i podnikatelského protokolu). Praha: Orego, 2013. ISBN 978-80-87528-16-7.

ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*. 2., rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1954-5.

ŠPAČEK, Ladislav. *Špaček v porcelánu, aneb, Etiketa, vole!*. Ilustroval Milan STARÝ. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2442-6.

7.2 Elektronické zdroje

(DAT, NOH, AZU, DUS, JIH), Ježíšmarjá, viděl jsi to? Aneb do divadla bez obleku. *Opavský a Hlučinský deník*. www.opavsky.denik.cz [online]. VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2009 [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: https://opavsky.denik.cz/zpravy_region/do-divadla-jako-na-fotbal-ci-do-hospody-20090703.html

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa*, Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992). Praha 2013, s. 392 – 393 [online]. [cit.2019-02-11]Dostupnéz:https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/jecny_dobromil.html

Dejvické divadlo, o.p.s.: *Návštěvní řád Dejvického divadla*, o.p.s. [online], 2019. Praha [cit. 2019-03-10]. Dostupné z <https://www.dejvicedivadlo.cz/navstevnirad>

Divadelní léto pod plzeňským nebem: *Pro diváky*, www.divadelnileto.cz [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z <http://www.divadelnileto.cz/>

DIVADLO J.K.TYLA V PLZNI. *Noc s operou*. 2019. DJKT, Divadlo J. K. Tyla, Plzeň. www.djkt.eu [online]. Plzeň [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://www.djkt.eu/noc-s-operou>

Divadlo na Vinohradech: *Divadelní měsíčník* [online], 2015. Praha [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2015-06/tri-otazky.html>

Divadlo na Vinohradech: *Divadelní měsíčník* [online], 2015. Praha [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2015-11/tri-otazky.html>

Divadlo na Vinohradech: *Návštěvní řád* [online], 2019. Praha [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://www.divadlonavinohradech.com/content/files/DOKUMENTY/navstevni_rad_FINAL.pdf
<https://www.divadlonavinohradech.com/>

GALARD: Blog: *Průvodce plesovým dresscode pro pány* [online] 2017. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z <https://www.galard.cz/blog/pruvodce-plesovym-dresscode-pro-pany>

GÖTZOVÁ, Jitka. 2019. *Pravidla etikety v divadelním prostředí - diváci*. Survio [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z <https://www.survio.com/survey/d/J5P2F5G7E9Q2K7L8G>

GÖTZOVÁ, Jitka. 2019. *Pravidla etikety v divadelním prostředí - zaměstnanci divadel*. Survio [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z <https://www.survio.com/survey/d/B6O1G2J8W7N9B4R8X>

iBestof.cz: Michaela Lejsková. *Ladislav Špaček – odborník na etiketu*. [online] 2013. [cit. 2019-02-15]. Dostupné z <http://www.ibestof.cz/verejna-sprava/ladislav-spacek—odbornik-na-etiketu.html>

JELÍNEK, Jan, 2019. *Neslušní cizinci v Národním*. www.idnes.cz [online]. Mafra, 2000 [cit. 2019-04-14]. Dostupné z https://www.idnes.cz/revue/spolecnost/neslusni-cizinci-v-narodnim.A_2000M123V01B

KODYM, František. *Kniha o slušném chování: Průvodce společností i životem*. Kramerius [online]. Praha: E. Beaufort, 1896. ISBN nevedeno [cit. 2019-03-16]. Dostupné z http://kramerius4.nkp.cz/search.jsp?pid=uuid:4f12bb10-8258-11e7-b92d-005056827e51&q=slu%C5%A1n%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD#monograph-page_uuid:47c623b0-8258-11e7-b92d-005056827e51

Krásne-šaty.sk. *Tmavomodré plesové šaty*. 2016. [online]. Praha [cit. 2019-02-13]. Dostupné z <https://www.krasne-saty.sk/spolocenske-saty-dlha/tmavomodre-plesove-saty-e00796#fancy-theater-gallery-1>

Národní divadlo Praha: *Časopis Národní divadlo*. 2009. www.narodni-divadlo.cz [online]. Praha [cit. 2019-02-12]. Dostupné z <https://www.narodni-divadlo.cz/uploads/assets/5427b534ced545b2b9e5f77b6c22076d.pdf>

Národní divadlo Praha: *Často kladené otázky*, 2019. www.narodni-divadlo.cz [online]. Praha [cit. 2019-02-10]. Dostupné z <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/casto-kladene-otazky>

Národní divadlo Praha: *Povinnosti hledištního personálu*, 2012. www.narodni-divadlo.cz [online]. Praha [cit. 2019-03-10]. Dostupné z <https://www.narodni-divadlo.cz/uploads/assets/hled-personal.pdf>

Národní divadlo: *Vstupenky a zboží* [online], 2019. Praha [cit. 2019-02-12]. Dostupné z <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/vstupenky-a-predplatne>

Otáčivé hlediště Český Krumlov: *Pravidla pořadatele*, Otáčivé hlediště Český Krumlov. www.otacivehlediste.cz [online]. Jihočeské divadlo, příspěvková organizace [cit. 2019-02-10]. Dostupné z <https://www.otacivehlediste.cz/uvod/dulezite-informace>

Ottův slovník naučný: *Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Sedmý díl. 1893. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. ISBN nevedeno. Ottův slovník. [online]. 7 díl. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto07.pdf>

Ottův slovník naučný: *Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Osmý díl. 1894. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. ISBN nevedeno. Ottův slovník. [online]. 8 díl. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto08.pdf>

SLUŠNÝ, Emil. *Dvorný společník: Spolehlivý průvodce pro dámy i pány společností i životem*. Kramerius[online]. V Telči. Emil Šolc,1900. ISBN nevedeno [cit. 2019-03-16]. Dostupné z

http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:771b0bb0-9d5d-11e7-a093-005056825209&q=spole%C4%8Densk%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD#monograph-page_uuid:6c189840-9d5d-11e7-a093-005056825209

STYLMAN TRADE s.r.o., ewomen.cz: Šaty Noemi černé. [online]. 2016 – 2019. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://ewomen.static.s9.upgates.com/_cache/b/1/b15c893592151e20cda9cdec5ad767c4.jpg

ŠPAČEK, Ladislav. 2016. *Etiketa a komunikace*. <http://www.ladislavspacek.cz/> [online]. 2016 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/files/upload/cv.pdf>

ŠPAČEK, Ladislav, 2016. *Etiketa a komunikace*. <http://www.ladislavspacek.cz/>: Poradna [online]. [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: <http://www.ladislavspacek.cz/>

ŠPAČEK, Ladislav, 2016. *Etiketa a komunikace*. <http://www.ladislavspacek.cz/>: Poradna [online]. [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/img/upload/cms/IMG13918_small.jpg

ŠPAČEK, Ladislav, 2016. *Etiketa a komunikace*. <http://www.ladislavspacek.cz/>: Poradna [online]. [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/img/upload/cms/IMG13711_small.jpg

ŠPAČEK, Ladislav, 2016. *Etiketa a komunikace*. <http://www.ladislavspacek.cz/>: Poradna [online]. [cit. 2019-02-11]. Dostupné z: http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/img/upload/cms/IMG_6582_r.jpeg

Survio: Vytvořit dotazník zdarma, 2019. Survio [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z: <https://www.survio.com/cs/>

8 RESUMÉ

The objective of this Bachelor thesis is the evolution of ethics rules in the Czech theatre environment at the turn of the 20th and 21st century.

The thesis is comprised of theoretical part and practical part. The theoretical part introduces and describes opinions of the authors and experts, who have engaged and so far are engaged in the ethics and social behaviour related themes from the beginning of 20th century up to now. The next theoretical part describes a behaviour of audience in theatres and a transformation of the Czech theatre environment from the beginning of the observed period up to the present. The comparison of opinions made by experts in social manners and ethics in theatre environment.

The comprehensive view of theme ethics in theatre environment was accomplished and in the next part there is also a description of the change in the course of time from buying a ticket, entry a theatre, behaviour of audience in changing rooms, auditorium and also by buying a theatre programme and during a performance. In this part, there is also an analysis of applauding actors by audience. The choice of proper evening wear to theatre performances from the beginning of the 20th century up to the present. The last chapter of the theoretical part is dedicated to outdoor theatres.

The objective of the practical part of this bachelor thesis is to find out about the consciousness and knowledge of audience about proper behaviour in the theatre environment and how is an audience perceived by theatre workers. The practical part was focused on the analysis and the evaluation of opinions made by respondents, who participated in the questionnaire research. The subject of this research was surveying of social behaviour perception and ethics in the Czech theatre environment nowadays.

Theatre environment and theatre visit is, in the audience point of view, a social event which demands preparations and a proper evening wear. The majority of theatre visitors is well informed about correct behaviour when visiting theatre, and about which clothes should be worn to the certain performance. Therefore they are able to enjoy this cultural experience well.

9 PŘÍLOHY

E-TICKET Hudební divadlo Karlín		5501147	
		Počet vstupenek: 2	
E-TICKET	16.03.2019 19:00		
M990 5501147 3320800 2518 2	Hudební divadlo Karlín uvádí muzikál LEGENDA JMÉNEM HOLMES PO ZAČÁTKU PŘEDSTAVENÍ NEBUDE UMOŽNĚN PŘÍSTUP DO HLEDIŠTĚ! ZMĚNA PROGRAMU A OBSAZENÍ VYHRAZENA. Vstup do hlediště bude umožněn až o přestávce. Hudební divadlo Karlín, Křížkova 10, Praha 8		
Hudební divadlo Karlín	přízemí vlevo řada / sedadlo 11 / 8 Cena 850.00 Kč předprodej		
Pořadatel: HUDEBNÍ DIVADLO V KARLÍNĚ s.r.o., Křížkova 10, Praha 8, DIČ: CZ00064335, DPH: 0% Chraňte vstupenku před okopírováním nebo zcizením. Zakoupením vstupenky souhlasíte s kompletními pravidly HDK a požadatek pro využívání E-TICKET.			

Obr. 1 – Vstupenka Hudební divadlo Karlín – lícová strana (kopie vstupenky)

E-TICKET Hudební divadlo Karlín		5501147	
		Počet vstupenek: 2	
Hudební divadlo v Karlíně, p.o., Křížkova 10, 166 00 Praha 8 IČ: 00064335, DIČ: CZ00064335 HDK je zřízené Magistrátem hlavního města Prahy se sídlem - Mariánské nám. 2, Praha1, zřizovací listinou s účinností od 1.11.2002 Tel: 221 868 777, 888, E-mail: objednávky@hdk.cz WWW: www.hdk.cz, FB: www.facebook.com/hudebni-divadlo-karlin			
VÝNATEK ZE VŠEOBECNÝCH OBCHODNÍCH PODMÍNEK HDK Zaplacené vstupné se nevrací, vstupenka se nevyměňuje, duplikáty se nevydávají. V případě zrušení Akce je třeba uplatnit nárok na vrácení vstupného v místě, kde byla vstupenka zakoupena. Náhrada jiných nákladů (doprava, ubytování, pojištění, ...) se neposkytuje. ● Právo změny programu, termínu a místa konání je vyhrazeno. Nejužitečnější informace o změnách: programu, termínu, místa atd. naleznete na http://www.hdk.cz ● Do místa konání Akce není dovoleno vnášet láhve, piechovky, zbraně, omamné látky nebo jiné předměty, které mohou být Pořadatelem označeny jako nebezpečné nebo na Akci zakázané. Právo osobní bezpečnostní kontroly je vyhrazeno. Pořadatel si vyhrazuje právo na Akci nepustit osoby podnapilé, pod vlivem omamných látek nebo ohrožující pořádkání Akce či bezpečnost jejich návštěvníků. ● Do prostoru konání Akce je zakázáno nosit fotoaparáty, filmové kamery a videokamery. Pořizování fotografií, audio a video záznamů je zakázáno! ● Právo filmového, audio-video a televizního záznamu Akce je vyhrazeno. Návštěvník takto zaznamenaný na dokument může být dále zveřejňován bez dalšího upozornění a finanční náhrady. ● Vstupenka je platná pro jeden vstup - pouze s kontrolním útržkem, nepoškozená a/nebo dodatečně neupravená. Po opuštění prostoru Akce je neplatná. ● Vstupenky jsou ceniny chráněné ochrannými znaky. Padělení, kopírování a pozměňování vstupenek je nepřipustné a trestá se podle zákona. Za platnost vstupenek zakoupených mimo autorizovaná prodejní místa HDK se neručí. Zákaz dalšího prodeje této vstupenky! Chraňte vstupenku před okopírováním! V případě okopírování vstupenky nebo zakoupení mimo autorizovaná prodejní místa se vystavujete riziku, že nebudete na Akci vpuštěni. ● HDK neodpovídá za jednání/konání Pořadatele ani za Akci. HDK neodpovídá za škody na zdraví nebo majetku návštěvníků Akce. Návštěvník Akce je povinen respektovat pokyny Pořadatele a jím pověřených osob.			

Obr. 2 – Vstupenka Hudební divadlo Karlín – rubová strana (kopie vstupenky)

SCÉNA	Divadlo ABC	
NÁZEV	Proč muži neposlouchají a ženy neumí číst v mapách	
DATUM	20.04.2019	
ČAS	19:00	
MÍSTO	lůžko č. 1	
ŘADA	0 vpravo	
SEADLO	2	
CENA	380 Kč	
VSTUPENKA	ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA. VSTUPNÉ VRACÍME POUZE V PŘÍPADĚ ZRUŠENÉHO PŘEDSTAVENÍ. PO ZAČÁTKU PŘEDSTAVENÍ JSOU POZDĚ PŘÍCHOZÍ DIVÁCI USAZENI DLE POKYŇŮ HLEDIŠTNÍHO PERSONÁLU. OSVOBOZEHO DLE § 61 E) ZÁKONA Č. 235 / 2004 SB. O DANÍ Z PŘIDANÉ HODNOTY. 10102685049	

Obr. 3 – Vstupenka Divadlo ABC – lícová strana (kopie vstupenky)

Obr. 4 – WHITE TIE; Dostupné z: <https://www.galard.cz/blog/pruvodce-plesovym-dresscode-pro-pany>

Obr. 5 – Frak

Dostupné z: http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/img/upload/cms/IMG13918_small.jpg
Dostupné z: http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/img/upload/cms/IMG13711_small.jpg

Obr. 6 – BLACK TIE; Dostupné z: <https://www.galard.cz/blog/pruvodce-plesovym-dresscode-pro-pany>

Obr. 7 – Smoking;

Dostupné z: http://www.ladislavspacek.cz/spacek/assets/img/upload/cms/IMG_6582_r.jpeg

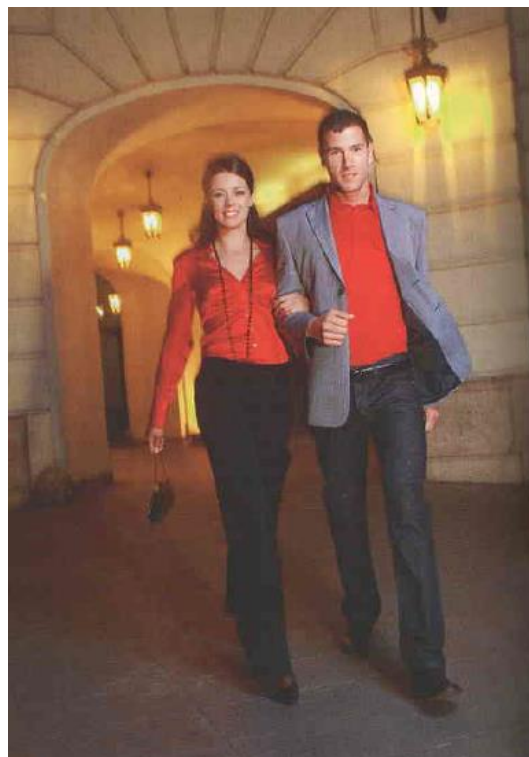
Obr. 8 – Velká večerní pro dámy; Dostupné z:
https://ewomen.static.s9.upgates.com/_cache/b/1/b15c893592151e20cda9cdec5ad767c4.jpg a
<https://www.krasne-saty.sk/spolocenske-saty-dlhe/tmavomodre-plesove-saty-e00796#fancy-theater-gallery-1>

Obr. 9 – Formal Dress; Dostupné z: <http://www.ibestof.cz/verejna-sprava/ladislav-spacek---odbornik-na-etiketu.html>

Návštěva velkého divadla

Do malého divadla a na muzikál

Obr. 10 – Oděv do divadla
ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*. Obrazová příloha.

NOC S OPEROU 2019
G. VERDI: NABUCCO
28. června 2019 Amfiteátr Lochotín Plzeň

Důležité informace pořadatele akce Divadla J. K. Tyla, příspěvkové organizace

- Představení se koná i při nepříznivém počasí (mírný déšť, chlad, apod.). Začátek představení může být s ohledem na počasí posunut až o 30 minut. Bude-li představení zahájeno, vstupné se nebude vracet! Návštěvníkům doporučujeme teplé oblečení, při deštivém počasí budou na místě k zakoupení pláštěnky.
- Představení se ruší v případě výrazně nepříznivého počasí (silný déšť, bouřka, vítr apod.). Definitivní rozhodnutí o zrušení představení bude vydáno pořadatelem akce, Divadlem Josefa Kajetána Tyla, p.o., až těsně před začátkem představení.
- Vstupné za zrušené představení obdržíte oproti vráceným vstupenkám v místě jejich nákupu. Nárok na vrácení vstupného je třeba uplatnit do 14 dnů od zrušení představení. Částky za vstupenky zakoupené on-line budou automaticky vráceny Centrální rezervační kanceláři na číslo účtu, ze kterého byly hrazeny.
- Pro vozíčkáře je vyčleněno 10 míst na představení. Na návštěvu diváka s vozíkem je nutné upozornit při nákupu vstupenek.
- Představení je s přestávkou. Pro diváky jsou k dispozici mobilní toalety v areálu amfiteátru včetně bezbariérových toalet.
 V amfiteátru je zakázáno používat:
  - Vozíky a jiné, vyjma držitelů vstupenek pro vozíčkáře, kola, koloběžky, deštníky, jakékoliv zbraně, včetně kapesních nožů, nůžek, natlakované předměty, hořlaviny (spreje, laky...), pyrotechniku, dýmovnice, sklo a skleněné předměty, toxické a omamné látky, drogy a jiné nebezpečné předměty, které by mohly způsobit škodu na zdraví nebo majetku
  - magnetofony, fotoaparáty, filmové kamery a videokamery. Pořizování audio a video záznamů je zakázáno.
  - vlastní alkoholické i nealkoholické nápoje a občerstvení
  - do areálu je zakázán vstup domácích zvířat
- V blízkosti areálu je k dispozici velmi omezený počet vyblokováných míst k parkování. DJKT doporučuje všem divákům využít **vstupenku = jízdenku** ve všech dopravních prostředcích MHD v Plzni, a to od 19.00 do 24.00 hodin.
- Spoje MHD budou po skončení akce posíleny.
- Upozorňujeme, že v amfiteátru není žádná úschovna zavazadel!
- Pořadatel neručí za škody na zdraví a majetku návštěvníků Akce.
- Právo filmového, video a televizního záznamu Akce ze strany Pořadatele nebo jím pověřených osob je vyhrazeno. Podoba návštěvníka takto zaznamenaná v rámci Akce může být dále zveřejňována bez dalšího upozornění a finanční náhrady, s čímž návštěvník vyjadřuje souhlas odevzdáním vstupenky ke kontrole při vstupu na Akci.
- Vstupenka je platná pro jeden vstup - pouze s kontrolním útržkem, nepoškozená a/nebo dodatečně neupravená.
- Po opuštění prostoru Akce je neplatná. Padělání, kopírování a pozměňování vstupenek je nepřipustné.

Prosíme diváky, aby se dostavili s dostatečným časovým předstihem a zamezili tak dlouhým frontám před začátkem akce. Areál bude otevřen minimálně hodinu před začátkem představení. V areálu budou k dispozici stánky s občerstvením.

Aktuální a podrobné informace k akci jsou k dispozici na webu www.djkt.eu

Obr. 11 – Výňatek z návštěvního řádu, informace pro diváky
 (kopie dokumentu, archiv autorky)

Příloha 1 – Dotazník pro diváky

Pravidla etikety v divadelním prostředí – návštěvníci divadel – dotazník

Jmenuji se Jitka Götzová. Jsem studentkou 3. ročníku Západočeské univerzity, Fakulty filozofické v Plzni. V rámci své Bakalářské práce, na téma „Vývoj pravidel etikety v divadelním prostředí na přelomu 20. a 21. století“ provádím dotazníkové šetření, s cílem popsat a zároveň porovnat, vědomí veřejnosti o chování v divadelním prostředí.

Prosím, věnujte pár minut svého času na vyplnění následujícího dotazníku. Děkuji za Vaši vstřícnost a Váš čas. Jitka

1. Jsem: žena muž
2. Do jaké věkové kategorie se řadíte?
 do 25 let do 45 let do 55 let + 55 let
3. Vzdělání: základní vyučen středoškolské vysokoškolské
4. Navštěvujete divadlo pravidelně?
 ano ne jiné, prosím uveďte.....
5. Preferujete klasické divadlo, nebo divadlo venku v otevřeném, přírodním či historickém prostoru?
 klasické divadlo venkovní divadlo podle repertoáru divadla jiné.....
6. Upřednostňujete-li divadlo pod širým nebem, je to hlavně z důvodu volby oblečení?
 ano ne jiné, prosím uveďte.....
7. Zohledňujete při výběru oblečení do divadla „dress code“? Zda na premiéru představení, či do opery zvolíte „velkou večerní“?
 ano ne jdu vždy společensky ustrojen, avšak neřeším druh představení jiné.....
8. Při návštěvě divadla si obvykle zakoupíte tištěný program u paní uvaděčky?
 ano - vždy ne jiné.....
 ano – jen na nějaká představení ne – z důvodu vyšší ceny
9. Víte, že není vhodné tleskat při představení opery v průběhu dějství, z důvodu, že jsou tím rušeni operní pěvci?
 ano ne, nevím o tom tleskám podle toho, jak tleskají ostatní diváci jiné.....
10. Vyhovuje Vám délka přestávk v divadle, je pro Vás dostatečně dlouhá a stihnete občerstvení, toaletu, apod.?
 ano, vyhovuje ne, nedostačuje přestávka by nemusela být jiné.....
11. Odešli jste někdy dříve, před koncem představení? Pokud ano, uveďte prosím důvod.
12. V jakém divadle jste byl/a v poslední době, či jaké představení Vás zaujalo:
13. Všímáte si při návštěvě divadla vhodnosti oblečení, módních doplňků u ostatních diváků? Pokud Vás někdo nebo něco zaujalo, napište prosím konkrétně:
14. Zvolili jste v některé z odpovědí „jiné“, prosím uveďte upřesnění této odpovědi. Možno napsat zde i svůj názor, či zkušenost s divadelním prostředím:
15. Identifikace
(jméno, příjmení, číslo studenta – není povinné)

(kopie dokumentu, archiv autorky)

Příloha 2 – Dotazník pro zaměstnance divadel

Pravidla etikety v divadelním prostředí – zaměstnanci divadel – dotazník

Jmenuji se Jitka Götzová. Jsem studentkou 3. ročníku Západočeské univerzity, Fakulty filozofické v Plzni. V rámci své Bakalářské práce, na téma „Vývoj pravidel etikety v divadelním prostředí na přelomu 20. a 21. století“ provádím dotazníkové šetření, s cílem popsat a zároveň porovnat, vědomí veřejnosti o chování v divadelním prostředí. Prosím, věnujte pár minut svého času na vyplnění následujícího dotazníku. Děkuji za Vaši vstřícnost a Váš čas. Jitka

1. Jsem: žena muž   **Identifikace (možno uvést jméno, přezdívkou).....**
2. Do jaké věkové kategorie se řadíte?
 do 25 let   do 45 let   do 55 let   + 55 let
3. Vzdělání: základní   vyučen   středoškolské   vysokoškolské
4. V divadle pracujete jako: herec/herečka   hudebník   tanečník/tanečnice
 šatnář/šatnářka, uvaděč/uvaděčka   jiné, prosím uveďte.....
5. Ruší Vás, či ostatní, při představení časté tleskání v průběhu dějství?
 ano   ne, je to příjemné vyrušení   jiné, prosím uveďte.....
6. Vnímáte, jak se po roce 1989 změnilo publikum, či je stále stejné?
 je stále stejné   divadlo navštěvují častěji mladí lidé, než to bývalo dříve
 jiné, prosím uveďte.....
7. Jsou nyní diváci, oproti minulosti:
 vstřícnější   sdílnější   otevřenější   nevychovanější   jiné, prosím uveďte.....
8. Muselo být z důvodu neukázněnosti publika přerušeno, či zrušeno představení?
 ne   ano, prosím uveďte důvod.....
9. Dárek, či jiná pozornost od diváků, jako projev uznání, zajistě každého herce potěší. Setkali jste se s něčím zajímavým, originálním? Můžete uvést i od koho jste dárek dostali.
 většinou květiny   nic nedostávám   jiné, prosím uveďte.....
10. Pokud vnímáte publikum, všímáte si, jak jsou ustrojeni? Zda zvolili vhodný „dress code“ pro daný typ představení?
 ano, většinou jsou diváci vhodně společensky oblečení
 ne, nevšímám si oblečení diváků
 všímám si oblečení diváků, avšak ne vždy zvolí správný typ oděvu
 jiné, prosím uveďte.....
11. Všímáte si, jaký typ diváka si nejčastěji kupuje program?
 mladší diváci   starší diváci   nevšímám si   jiné, prosím uveďte.....
12. Zaujal-li Vás někdy nějaký divák svým originálním vzhledem, uveďte prosím, jakým
.....
13. Bylo někdy publikum tak rozdováděné, že diváci vběhli na pódium za herci? Pokud ano, jak jste si s nimi poradili?
.....
14. Hrajete raději pro mladší generaci (např. střední školy) nebo starší, věrné publikum?
.....
15. Rozesmál někdy smích diváka, či jiná situace v hledišti, osazenstvo na jevišti? Pokud ano, prosím uveďte:
.....
16. Máte-li možnost srovnání publika na domovské scéně divadla, a divadel v jiných městech, případně i ze zahraničí, prosím napište, jaké jsou rozdíly (s jakými jste se setkali/setkáváte) v reakcích publika na divadelních představeních. Jsou reakce diváků v jiných lokalitách výrazně odlišné?
.....
.....
17. Zde ponechávám nepatrný prostor pro doplnění předchozích otázek, či Váš postřeh, zkušenost, Váš názor vztahující se k divadelnímu prostředí.
.....

(kopie dokumentu, archiv autorky)

Příloha 3

Příloha k otázce č. 14, diváci: V jakém divadle jste byl/a v poslední době, či jaké představení Vás zaujalo, případně jaké představení/divadlo máte v plánu navštívit?

Divadlo J. K. Tyla v Plzni navštívili, doporučují nebo se chystají navštívit: opera *Medea*, *Evžen Oněgin*, *O Rusalce*, *Jana z Arku na hranici*, *Turandot*, *Jan Jakub Ryba*, *Nabucco*;

balet *Carmen*, *Labutí Jezero*, *Obraz Dorian Graye*, *Spartakus*, *Charlie Chaplin*;
činohra *Tři sestry*, *Past na myši*, *Lov začíná*, *Modrovous*, *Tartuffe*, *Caligula*;
muzikál *Šumař na střeše*, *Kdyby 1000 klarinetů*.

Nová scéně v Plzni: činohra *Sluha dvou pánů*, *Zácpa*, *Jednotka intenzivní lásky*;
muzikál *Cat's*, *Zahrada divů*, *Chyť mě, jestli na to máš*, *West side story*, *Duch*;
opera *Hamlet*; balet *Freddie – The King of the Queen*; pohádka *Tobiáš Lolness*.

Malá scéna v Plzni: *Howie a Rookie Lee*, *Kabaret Burka*.

Divadlo Archa: „*Show Jana Krause*“

Hudební divadlo Karlín: *Carmen*; *Lucie, větší než malé množství lásky*; *Limonádový Joe*, *Sibyla Královna ze Sáby*, *Jesus Christ Superstar*, *Dracula*, *Legenda jménem Holmes*; *Sestra v akci*.

Vrchlického divadlo v Lounech: drama *Bílá nemoc*.

Divadlo Hybernia: muzikál *Alenka v kraji zázraků*, *Marie Antoinetta*, *Mefisto*, *Galileo*.

Divadlo A. Dvořáka v Příbrami: *Obsluhoval jsem anglického krále*, drama *Maryša*,
činohra *Válka Roseových*.

Divadelní představení na hradu Kašperk: *Cyrano*.

Letní scéna na Vyšehradě: respondenti neuvedli konkrétní představení

Otáčivé divadlo Český Krumlov: uvedlo více respondentů, konkrétně: *Tři mušketýři*, *Drákula*.

Stavovské divadlo v Praze: je uvedeno u více odpovědí, konkrétně pouze: *Modrý pták*, *Faust*.

Divadlo Broadway: *Muž se železnou maskou*, *Mýdlový princ*, *Tři mušketýři*, *Kleopatra*.

Národní divadlo Praha: uvedlo více respondentů, bez konkrétního představení. Ti, kteří zmínili představení, uvedli: činohra *Manon Lescaut*; balet *Sněhová královna*;
opera *Bohéma*, *Pýcha a předsudek*.

Divadlo Palace: představení: *Angelika*, *Prachy*, *Hraběnka*, *Chlap na zabití*.

Divadlo GOJA Music Hall: muzikál *Ples upírů*, *Fantom opery*.

Divadlo na Vinohradech, Praha: objevilo se u respondentů i bez konkrétního představení. Ti, kteří uvedli konkrétní představení: *Peer Gynt*, *Caligula*, *Sňatky z rozumu*, *Romeo a Julie*, *Pygmalion*, *Zkrocení zlé ženy*, *Její pastorkyňa*.

Plzeňské divadlo Moving Station: *Internet věcí*.

Divadelní léto pod plzeňským nebem: *Prokletí rodu Baskervillů, aneb pozor zlý pes*;
Akvabely; *Důmyslný rytíř Don Quiot*.

Karlovarské městské divadlo: *Hrdý Budžes*, *Sluha dvou pánů*.

Divadlo Dialog Plzeň: *Hráči*, *Věc makropulos*, *Žena pro Dona Juana*.

Západočeské divadlo v Chebu: *Othelo*, *Prostě to zařídíme*.

Divadlo Rokoko: *Věštkyně*, *vraždy a jasnovidci*, *Otec*.

Státní opera v Praze: respondenti uvedli Státní operu ve více případech, bez konkrétního představení. Konkrétní představení uvedeno pouze jednou: *La Traviata*.

Městské divadlo Kladno: Hrdý Budžes.

Studio Dva: Toto divadlo respondenti uvádějí také častěji, bez uvedení konkrétního představení. Představení, která respondenti zmínili: *Šíleně smutná princezna, Vánoční koleda, K-PAX Svět podle Prota, Evita, Aneta Langerová, Účastníci zájezdu.*

Divadlo Kampa v Praze: improvizované představení *Malá vizita.*

Divadlo na zábradlí: *Krásné psací stroje.*

Jihočeské divadlo, uvedlo více respondentů, bez konkrétního představení. Pouze dva respondenti upřesňují: *Saturnin, Blackout.*

Měšťanská Beseda v Plzni: zde hostují divadla z jiných měst. Diváci uvedli představní: *Hrdý Budžes, Caveman, Obrana pračlověka, Bílá nemoc, S pydlou v zádech, Zamilovaný sukničkář, Světáci, Veletoč, Chlap na zabití.*

Divadlo na Fidlovačce: *Ženy na pokraji nervového zhroucení.*

Žižkovské divadlo Jára Cimrmana: toto divadlo uvedlo také více respondentů, bez konkrétního představení. Ti, kteří uvedli: *Blaník, Vizionář.*

Mariya Zankovetska Theater, Ukrajina

Divadlo Radka Brzobohatého, Praha: *Tančírna.*

Divadlo F. X. Šaldy Liberec, toto divadlo uvedeno u více odpovědí, bez představení.

Divadlo Kalich: *Tajemství, Johanka z Arku, Vlasy.*

Divadlo v Celetné: *Růže pro Algernon, Othelo.*

Dejvické divadlo Praha, uvedlo více respondentů, bez konkrétního představení.

Kongresové centrum Praha: muzikál *Mamma Mia.*

Městské divadlo v Jaroměři: diváci zde navštěvují představení od Divadelního spolku Háta.

Divadlo na Fidlovačce: *Sen noci svatojánské.*

Malá scéna národního divadla: muzikál *Marilyn.*

Klicperovo divadlo Hradec Králové: hra *Richard III, Romeo a Julie.*

Divadlo La Fabrika: *Kleopatra.*

Divadlo na Jezerce: *Saturnin.*

Letní festival Povaleč 2018: opera *Rusalka.*

Krušnohorské divadlo Teplice: *Sluha dvou pánů.*

Amfiteátr Lochotín Plzeň, noc s operou: *Turandot, „Nabucco.*

American Theatre Society – Streetcar named desire, Brusel, Belgie

Kulturní dům Chodský újezd: *Švejk jde do války.*

Švandovo divadlo na Smíchově, Praha: Kdo je tady ředitel, *Kurz negativního myšlení.*

Divadlo J.K.Tyla Třeboň: *Němý Bobeš* od divadla Jára Cimrmana

Divadlo ABC – více odpovědí, konkrétní odpověď jen jednou: *Shirley Valentine.*

Letní divadelní představení na zámku Konopiště: *Alenka v říši zázraků.*

Divadla, která jsou uvedena od respondentů, bez konkrétních představení:

Městské divadlo Sokolov, Malé divadlo České Budějovice, Divadlo Na zábradlí, Pardubické divadlo, Městské divadlo v Mostě, Divadlo Ypsilon, Letní Shakespearovské slavnosti, Praha, Otáčivé hlediště Týn nad Vltavou, Městské divadlo Mariánské Lázně, divadlo ABC Praha, Městské divadlo Sokolov, Městské divadlo Chomutov, Vrchlického divadlo v Lounech, Teplické divadlo, Slovácké divadlo, Nová scéna Národního divadla v Praze, Divadlo Pluto

Názvy představení, která uvedli respondenti, bez uvedení divadla: *The Naked Truth – Odhalená pravda, Kdo je tady ředitel, Testosteron, Splašené nůžky, Ze života hmyzu, České nebe.*

Příloha 4

Příloha k otázce č. 15, diváci – Vybrané odpovědi: Všímáte si při návštěvě divadla vhodnosti oblečení, módních doplňků u ostatních diváků? Pokud Vás někdo nebo něco zaujalo, napište prosím konkrétně.

Z odpovědí, které mají negativní reakci na diváky oblečené v riflích, vybírám: „Všímám a potkávám stále méně vhodně oblečených lidí. Starší generace se obléká lépe než mladší. Velice běžným oděvem se stávají džíny a k nim sportovní obutí.“ A jako protiklad k nevhodnému oblečení mladých diváků vybírám opačný postřeh jednoho návštěvníka: „Je strašné, že i pánové staršího věku už chodí do divadla v džínách a triku. To mne dost šokuje.“

Z dalších zajímavých odpovědí respondentů vybírám: „Zaujaly mne pohorky ve Státní opeře“; „nižší dress code“; „extravagance“; „Přibližně 80% lidí má společenský oblek, nehledě na to, jestli správný. Prostě nějaký má, bohužel těch 20% zbylých lidí, což mne v Praze překvapilo, bylo oblečeno jak sedláci v džínách či mikinách“; „Extravagantní barevné ponožky k pánskému obleku“; „Všímám si, hlavně když mně něco vyděsí. Například plážové tričko, bermudy a sandály ve Státní opeře – to jsem viděl na vlastní oči a nepochopil, jak tam takové oblečení mohli připustit“; „Bohužel jsou dnes lidé schopni přijít na představení pomalu v montérkách, takže si všímám, jinak to nejde“; „Pozoruji ostatní diváky, mnohdy si říkám, jestli se nestydí za svou volbu oblečení – nespolečenské oblečení“; „Často jsem viděla lidi, kteří přišli na operu v džínách“; „Sportovní tenisky jednoho pána, ne zrovna čisté“; „Ano, všímám. Nehodnotím vzhled, pokud je člověk společensky upravený, ale za vrchol buranství považuji, když někdo přijde do divadla ve zmačkané propocené košili a džínách. Takových lidí potkáte na každém představení několik. Bohužel. Přijde mi to jako neúcta vůči divadlu a vůči umělcům.“; „Myslím, že některým divákům nedochází, že navštívili divadlo, kde je vhodné slušně se oblékat a chodí do divadla v běžném oblečení a kečkách“; „Ano, hodně lidí nosí botasky ke společenskému oblečení, proto jsem to začala občas také dělat (pohodlí je pohodlí)“; „Klobouk na hlavě při představení“; „Zaujmu mne extrémy – některá žena přijde na běžné představení v dlouhé róbě, naopak muži ve vytahaných manšestrových kalhotách, svetru a pohorkách“; „Ve Státní opeře jsem potkala několik návštěvníků v džínách a teniskách“; „Divadlo má být kulturním zážitkem, nevhodným oblečením si sami diváci kazí svůj zážitek.“; „Ano, všímám, a někdy jsem konsternován špatnou volbou oblečení, občas vidím džíny někdy obyčejné triko. A například v letním divadle pod Plzeňským nebem, tak je dress code závislý především na počasí. Proto žasnu, když se někdo vyletní, vezme si večerní šaty a v průběhu představení odchází, protože začalo přšet.“

Příloha 5

Příloha k otázce č. 16 – zaměstnanci divadel, vybrané odpovědi: Máte-li možnost srovnání publika na domovské scéně divadla, a divadel v jiných městech, případně i ze zahraničí, prosím napište, jaké jsou rozdíly (s jakými jste se setkali/setkáváte) v reakcích publika na divadelních představeních. Jsou reakce diváků v jiných lokalitách odlišné?

„V arabských zemích se publikum baví mezi sebou, přichází a odchází v průběhu. V Asii - Japonsku – mají zvyk volat jména svých oblíbených herců – divadlo Kabuki.“; „Ano, ve městě, kde je vlastní stálá scéna, je obtížné se zavděčit. Zato ve městečku, či na vesnici je většinou vděčné, vstřícné publikum.“; „Mimo pražské publikum bývá vnímavější, vstřícnější, ale není to pravidlem.“; „Oblíbené hostující divadelní společnosti mají většinu publika svých příznivců, tudíž reakce i děkovačky jsou spontánnější, delší a někdy bouřlivější.“; „Toto je velmi individuální.“; „Mimo hlavní město jsou diváci většinou „vnímavější“ a jsou rádi, že divadlo přijelo. Komédie na Slovensku – diváci nadšeně tleskají, v průběhu představení se smějí velmi umírněně.“; „V Česku i na Moravě stejní, někde vstřícnější, jinde méně.“; „V jiných lokalitách jsou většinou více rádi. Více se těší.“; „Se zahraničím nemám zkušenost. V jiných městech mi to přijde podobné. Praha – publikum není věrné. Zájezdy reagují často jinak.“; „Někteří diváci neradi podporují domovskou scénu, tak jako jiní diváci.“; „Zahraniční diváci jsou obecně mnohem otevřenější nové a netradiční formě. Český divák, především pak abonent +50 velice často a s chutí odsoudí představení už kvůli „novému“ zpracování, aniž by na něj vůbec zašel.“; „Rozdíly jsou, díky věku a dost možná i vzdělání.“; „V každém městě reagují jinak. Někde jsou tzv. studení čumáci, kteří nereagují na nic, někde se zase smějí všemu, ale vždy herce odmění velkým potleskem.“; „Z pohledu herců slýchám, že naše diváky chválí, ať už děti ze školek, tak dospělí, hraje se jim prý u nás dobře.“; „Plzeň je na tohle super, z mé zkušenosti je publikum většinou suché, ale nemám k dispozici moc vzorků.“ A jeden z umělců uvádí, že reakce diváků bývají obdobné, jak na domácí scéně, tak na zájezdech.

Seznam obrázků

Obr. 1 – Vstupenka Hudební divadlo Karlín – lícová strana	i
Obr. 2 – Vstupenka Hudební divadlo Karlín – rubová strana	i
Obr. 3 – Vstupenka Divadlo ABC – lícová strana	i
Obr. 4 – White Tie	ii
Obr. 5 – Frak	ii
Obr. 6 – Black Tie	iii
Obr. 7 – Smoking	iii
Obr. 8 – Velká večerní pro dámy.....	iv
Obr. 9 – Formal dress	v
Obr. 10 – Oděv do divadla.....	v
Obr. 11 – Výňatek z návštěvního řádu, informace pro diváky.....	vi

Seznam tabulek

Tab. 1 – Respondenti podle pohlaví	45
Tab. 2 – Respondenti podle věku	45
Tab. 3 – Respondenti podle vzdělání.....	45
Tab. 4 – Pravidelnost návštěv divadla	45
Tab. 5 – Preference typu divadla	46
Tab. 6 – Výběr typu divadla kvůli oblečení.....	46
Tab. 7 – Volba oblečení podle typu představení.....	46
Tab. 8 – Nákup tištěného programu.....	47
Tab. 9 – Co je pro diváky důležité	47
Tab. 10 – Úloha divadla v životě člověka	48
Tab. 11 – Vhodnost potlesku	48
Tab. 12 – Délka přestávky	48
Tab. 13 – Respondenti podle pohlaví	50
Tab. 14 – Respondenti podle věku	50
Tab. 15 – Respondenti podle vzdělání.....	51
Tab. 16 – Respondenti podle profese v divadle.....	51
Tab. 17 – Rušení potleskem	51
Tab. 18 – Změny publika od roku 1989.....	51
Tab. 19 – Současní diváci.....	52